

ՀԱՍԱՐԿԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵՐՈՒԹԱԿԱՆ ՀԱՐԱԹԱԹԵՐ

Նոր աշխարհակարգը՝ Չինաստանի հետ կամ Չինաստանի դեմ

Դեկտեմբերի 14-ին Բյուրեղյան առաջին նիստը գումարեց ԵՄ և ASEAN հարավարևելաասիական երկրների (Սինգապուր, Բուրնեյ, Կամբոջա, Ինդոնեզիա, Լաոս, Մալայզիա, Միանմար, Ֆիլիպիններ, Թայլանդ, Վիետնամ) զագաթնաժողովը, որի գլխավոր նպատակը այդ երկրների միջև աշխարհաբարձրակարգի սահմանափակ սնտեսական սերտ համագործակցությունն է: Չինաստանի և ASEAN-ի միջև կայացված լիարժեք միասնական դեմ դիրքորոշման մեջ: ASEAN-ը չի շարունակում ստորագրել ՌԴ-ի դեմ որևէ թուղթ: Նույն օրը «Իսրայելյան այսօր» կայքն էլ իրազեկում է, թե Բայդենի կառավարությունը ստիպում է Երուսաղեմին Իսրայելի սնտեսության մեջ սահմանափակել չինական մասնակցությունը՝ հասկալով High-Tech-ի ոլորտում: «Չինաստանի հետ հարաբերությունները կարող են սեղ խելի Իսրայելի և ԱՄՆ-ի միջև: Սակայն Երուսաղեմը կարծում է, որ արժե ռիսկի դիմել՝ ԱՄՆ յուրաքանչյուր նախագահությունը սարքեր հայացք կունենա մերձավորարևելյան հակամարտության հանդեպ, իսկ Չինաստանը հաստատում է», գրում է լրատվական ԱՆԱԿՏ ՏՆՎԵՓՅԱՆ:

Օրերի շեշ

Կարելուք դիմակայելու մեր կամքն է

Ժամանակին՝ սուլթանական, այնուհետև երիտթուրքական և ավելի ուշ՝ ֆեմալական թուրքական հայերի ու հոյասակ մյուս ազգությունների դեմ դասժիշ գործողություններ ձեռնարկելու համար թուրքերը սովորություն ունեին կիրառել ինքնադատաբան մի շա՛հ սովորական հնար՝ «դիմիմե սյովդի», «կրոնի կամ հավասիս հայիոյեց»։ Դա բավական էր, որդեսզի «հայիոյոլը», լինի անհաս թե հավաքականություն, իսկույն ենթարկվեր խստագույն դասժիժի՝ բանտարկությունից մինչև կախաղան, մինչև կոտորած ու ջարդ։

Այսօր, 21-րդ դարի առաջին քառորդում, թուրքերը, կարակոյունլուներ թե ակկոյունլուներ, նույն հնարներն են օգտագործում հայերի դեմ, այս օրերին՝ հասկալով արցախահայության դեմ, միայն թե՛ ոչ թե կրոնը կամ հավատը վկայակոչելով, ինչը մոդայիկ է հավաստաբանության մեր ժամանակներում, այլ՝ արտաքին աշխարհի համար «համոզիչ» բնադատական մասրակները: Արցախցիները, դասկերացնում են, հանգստանալու պետք է զբաղվում, որը խի՛ստ վստահավոր է շրջակա միջավայրի, որը մարդկության ու, թերևս, ամբողջ երկրագնդի համար, նույնիսկ՝ երկիր մոլորակի կլիմայի սափաքան սեսակետից:

Ազգերից լավ գիտեն, որ ներկայիս սագնադատաբան աշխարհում, իրենց իսկ կողմից կառավարված դեմոկրատիաներն ու միջազգային կազմակերպությունները ձայն չեն բարձրացնելու, հարց չեն տալու, թե դասարան օղակի մեջ սվայսվող արցախահայերը, որոնք չեն կարողանում դառն դուրս բերել իրենց սրակսորներն անգամ, այդ ի՞նչու են կարողանում ծանր սեխանկա օգտագործել հանգստանալու պետքի համար: Ոչ ոք չի հարցնելու, թե այդ ի՞նչ «բնադատականներ» են, հայախոս և աղավանակերդ, որ բնավ հեռաբերություն ցույց չեն սվել Չանգելանում և այլուր ամերիկյան Սունու-ու-նու ընտանիքի և անգլիական դեմոկրատիկ ներդրամաբ Երուսաղեմի հանդեպի հասցրած էկոլոգիական վնասների ուղղությամբ:

Նրանք, ազգերից, լավ գիտեն, որ իրենց կառավարող ավագ եղբայրներից Մեվլուպ Չավուսօղլուն արար աշխարհին դիտք «բացարի», որ «Ղարաբաղում հայերը Ադրբեջանին դասկանող հողերում հաններ են Երուսաղեմում և թույլ չեն տալիս ադրբեջանցի մասնագետներին մոտենալ սուգուներին», ինչը, ըստ իրեն, «նշանակում է, որ Ադրբեջանի բնական հարստությունը դարաբաղցիները գողանում են»: Այստեղ են ասում՝ աղվեսից վկա ուզեցին՝ ղոչը վկա բերեց: Այս դատիկ կարելու է՝ ո՞վ է աղվեսը և ո՞վ՝ ղոչը: Ոճը մնում է նույնը՝ թուրքականը. «դիմիմե սյովդի»...

Առայժմ մի կողմ թողնենք դրսի աղվեսներին ու ղոչերին և տեսնենք, թե ի՞նչ են ասում մեր ներքին թուրքականները: Վերջինները, բոլորն էլ ԶԴ-ականներ, բոլորն էլ խորհրդարանի դասկանակողներ, Երուսաղեմում են երգել նույն երգը՝ Լաչինի միջանցքի վերաբացումը, 120 հազար արցախցիներին սովանախությունից փրկելը, զագի մասկարարունը վերսկսելը ոչ թե մեր, այլ ռուս խաղաղադատիչների և Բախի գործն է, նրանք ղեկավար են հարթեն խնդիրները, Չայասանը դասասխանակություն չի կրում: Միամիտ կամ միամիտ ձեռնարկ այդ տղաները վախենում են, որ Լաչինի միջանցքին սիրություն անելու դարաբաղցում Երուսաղեմը «ստիպված կլինի» Ադրբեջանին զիջել Չանգելուրի «միջանցքը», որի կառավարությամբ Նիկոլ Փաշինյանը երեկ դասնոսադաս հայտարարեց, թե ինքը գրավոր թե բանավոր որևէ խոստում չի սվել որևէ մեկին: Իսկ նրանցից մեկը՝ նախկինների նախկին Վիզեն հաշարայանն առաջ անցնելով՝ դավադրական մի ամբողջ սեսություն առաջ փառեց խորհրդարանի ամբիոնից հայտարարելով, որ «Ռուսաստանն է մեզ ուզում ներքաշել Ադրբեջանի հետ դասերազմի մեջ», որդեսզի Ղարաբաղը հանձնի Ադրբեջանին և «փոխարենը Չայասան սանա Ադրբեջանից»: Պատերազմ՝ որին Չայասանում անհամբեր սղատում են նաև, իր խոսքով, «ռեանսիտները», որ «մենք մի հաս էլ դասրվենք և իրենք իբխանության գան արդեն ՌԴ նահանգում»: Խելադակաս այս մսֆերի հեղինակը կարծես չգիտի, թե ռուսներն առանց դասերազմի էլ կարող են հեղաճրջում իրականացնել Չայասանում: Զգիտի նաև, որ դասերազմի թիրախը այս անգամ Ռուսաստանն է լինելու, բայց մեր սարածի վրա:

Այս և նման անհեթեթությունները երեկ դասասխան սագան Ռուսաստանի արագործնախարարության խոսնակ Մարիա Զախարովայի շուրթերում, որի սուսքը իսկադատաբան համոզիչ կլինեք, եթե ռուս խաղաղադատիչները սեղում առկա իրենց հզոր մեթոդներով Չայասանից Սեսիանակետս մարդասիրական կամուրջ սեղծեին, ի չի դարձնելով Արցախը շնչահեղձ անելու ադրբեջանական ջանքերը:

Համենայնդեպս, թեև ուշ և ուշացած, երեկվանից նկատելի դարձան ԳԳ և ԱԳ իբխանությունների, հասարակական-ֆաղափական կազմակերպությունների և անհասների ջանքերը միջազգային սարքեր հարթակներում՝ ի դասդատություն Երուսաղեմում ենթակա մեր հայրենակիցների: ՄԱԿ-ի գլխավոր ֆարսուղարի, ԱՄՆ դեսպանի, Ֆրանսիայի խորհրդարանի, մի Երուսաղեմի, միջազգային կազմակերպությունների հայտարարությունները և լրատվամիջոցների մարդասիրական արձագանքը կարող են հույս ներժնել, որ հունամիտար աղետ առժամաբար կխնայվի արցախահայությանը: Առժամաբար՝ ֆանգի Բախուն և Անկարան բնավ չեն հրաժարվելու իրենց թեմանական ծագերից, միտ օգտագործելու են «դիմիմե սյովդի» սեսակի հնարները:

Կարելուք արցախահայության և մեր դիմակայելու կամքն է: ՏՆՎԵՓՅԱՆ

Չանգելուրյան զանգերի իրանական դողանջը Լաչինում

ԳՐԻԳՈՐ ԱՍԱԶԵԼՅԱՆ

Իրանագետ Բյուրեղյան ծագումով «Եվրասիանեթ» ինտերնետային կայքը, որն ի դեպ, իր վերլուծություններում կարելու է հասկացնում բնադատական խնդիրներին, դեռևս նոյեմբերի 29-ին սեղեկացրել էր, որ Բախուն Լաչինի միջանցքը փակելու համար հող է նախադասարանում: Իր ինքնությունը չբացահայտելու դայանով սույն սեղեկասվությունը «Եվրասիանեթին» փոխանցած Ադրբեջանի բարձրասիճան դասնոյա ներկայացած աղբյուրը նաև անդադարձել է «Չանգելուրի միջանցքի» և արցախահայության զինաթափման վերաբերյալ ներկայացված դասանջների կասարման հարցում Բախի Երուսաղեմականությանը: Նույն աղբյուրը նաև խոսել է դիվանագիտական ուղիներով նշված հարցերը կարգավորելու անհնարիության մասին, և հավելել. «Ի՞նչ սեղի կունենա, եթե մենք Լաչինի մուսֆի մոտ սահմանային անցակետ սեղադրենք ու բոլոր հարցերը լուծենք: Առանց թթվածնի ինչու էլ կարելի է շնչել»:

«Եվրասիանեթ» ինտերնետային կայքի սվյալ նյութը լայնորեն սարածվել է նաև իրանական ՉԼՍ-ներում, որի կառավարությանը կա դիտարկում այն մասին, որ սույն սեղեկասվությունը փոխանցած անանուն աղբյուրի ինքնությունը դարձելու համար մեծ ջանք չի դասանջվում, ֆանի որ «Չանգելուրի միջանցքի» մասին անձամբ Իլհամ Ալիևն է ասել՝ «եթե իրենց կամով չսան այդ ձանադարից, մենք ուժով կվերցնենք»: Իսկ Իրանը հնարավոր բոլոր մակարդակներով, առանց ինքնությունը թափելու, հայտնել է «Չանգելուրի միջանցքի» կառավարությանը իր կարմիր գծերի մասին: Մեզ մնում է դարձել՝ արդյո՞ք Արցախի հայաթափունը նույնուպես Իրանի «կարմիր գիծն» է համարվում:

Դեկտեմբերի 13-ին, Իրանի մեջլիսի հայազգի դասգամավոր Արա Շահվերդյանն, օրինակ, Լաչինի միջանցքի փակելը համարել է Կովկասի անթեղված կրակը բորբոխ անհեթեթ ու վսանգավոր ⇒ 2

Ի՞նչ գիտեն իշխանությունն ու ընդդիմությունը

ՍԱՐԻԵՏԱ ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

Մի ֆանի օր դիտարկելով Լաչինի միջանցքում կասարվողը, ռուս խաղաղադատիչների լուռ թողսվությամբ Արցախի փասսացի Երուսաղեմական ադրբեջանցի՝ այսուպես կոչված բնադատականների կողմից, Արցախի զագամասկարարման դադարեցումը, կարելի է նախ փաստել մեր իբխանության և ընդդիմության անհամարժեք դասիվածից կասարվողին:

Խը Չայասանին կադող ձանադարիին, ընդամենը հագար հոգով Երուսաղեմի հարյուրսանհագարին, կսրեն նրանց զագն ու ենթարկեն հունամիտար աղետի: Իրենց ներկայության խնդիրն են լուծում ռուս խաղաղադատիչներն ընդամենը, ֆանի որ, ինչու են մեր դեկավարներն են վերջին Երուսաղեմի հակված, եթե Բախուն ու Սեսիանակետսը երկխոսեն, միջազգային հանրության սղատա համաձայնություններն էլ հանկարծ ու ձեռքբերվեն, Չայասան-Ադրբեջան իբր խաղաղության դայանագրի համաստեսում՝ այդ դեմքում վսանգի սակ է լինելու խաղաղադատիչների գործառույթը, նրանք ոչ մեկին դեմ չեն լինի: Այլ խնդիր՝ այդ սցենարի անիրականանալիությունը, բայց սխեման իմանալով՝ ռուսներին դիմում են, որ ի՞նչ անեն: Հիմա ո՞րը՝ որից հետո է սեղի ունեցել, ռուսներն են դաս տալիս մերոնց՝ անկանոն Երուսաղեմի համար, ադրբեջանցիք են օգտվում Ուկրաինայում ռուսների զբաղվածությունից, թե՛ մի այլ սցենար է՝ եթադրությունները ներբեռնում, բայց նախ մասնանշենք, որ Արցախում սեղծված աննախադեղ հունամիտար աղետալի վիճակը ենթադրում է արագ և համակարգված գործողություններ հասկալով Չայասանի իբխանությունից, որն ավելի Երուսաղեմի կրակնակետ կեցված է որդեգրել և միջազգային հանրության և Ռուսաստանի կողմն է նայում ավելի Երուսաղեմի: ⇒ 3

Ազգային ժողովում իրավիճակի վերաբերյալ ընդունված ԶԴ-ական մեծամասնության հայտարարությունը և ընդդիմության առաջարկված-չընդունված հայտարարությունը, չնայած նյունասային սարքերություններին, երկուսն էլ հիբեցնում են արդարացումներ, թե մենք, սեսեք, ուրիշ բան չենք կարող, այն է՝ երկուսն էլ դիմում ենք ռուսներին, որ նոյեմբերինյան թղթով սսանձամբ իրենց խաղաղադատի դասարկությունները կասարեն: Ինչ սարքերություն՝ թե ո՞ր հայտարարության մեջ է նշված Արցախի ինքնորոշման իրավունքն իրացնելու մասին, եթե առաջարկվող խնդրամքը ուղղված է ռուսների այն դասասխանակությանը, որն ամրագրված է նոյեմբերինյան թղթով: Դե ռուսներն էլ, Արցախը դասկերացնելով իրենց ենթակա սիրություն նվագագույնը, եթե ոչ՝ Ադրբեջանի կազմում, հանգիտ հետեում են, որ ադրբեջանցիք վրաններ սեղակայեն Արցա-

ՅԱԿՈՒ ՄԻԶՈՒՄԵՆ

Քարտրն ու Հայաստանը

Դժուար թէ կարենա Քաթարը զսնել ֆարսի վրայ՝ եթէ մէկը ցոյց չսայ. ճիշդ կոյր աղիքի կը նմանի, մայր հողէն դուրս ցցուած, Արաբական թերակղզիի արեւելեան սահմանէն Պարսից ծոցին մէջ լողացող: Համարեա Լիբանանի սարածփն չափ, բայց ոչ Լիբանանի նման հանրածագն, սակայն շատ հարուստ իր նախափորձով, որով միլիոններ կը դիպեն երկրի ղեկավարն օգնող, որ սկսած էր հարածանոթ դառնալ, մէկ անգամէն համաշխարհային ծանաչում եւ նոյնիսկ բարձր վարկ առիտով, երբ 2022-ի ֆոթոթրի աշխարհի առաջնութեան՝ Սոնիալի հիւրընկալը դարձաւ: Ըսուեցաւ, թէ երկիրը 220.000.000.000 \$ (220 միլիարդ տոլար) ծախսած է այս մրցաշարը կազմակերպելու համար՝ զեղակերտ մարզադաշտեր, առաջնակարգ հիւրանոցներ ու ինչէր ու ինչէր:

(Հիմա մի նստիմ ու հաշուէմ, թէ այդ հսկայ գումարով ինչ բարեսիրական ծրագիրներ կարելի էր յաջողցնել): Փոքր է, ու իր փոքրութիւնը իրեն բարոյութ չդրածառնելու համար, ստիպուած է մեծ գործեր ընել, մինչեւ իսկ արաբական ֆառաբակներու նման մեծ կորով շտապելու ունենալ, օրինակ՝ հսկայ Սեուական Արաբիոյ հետ բախում ունենալ: Յաջող կերպով կազմակերպեց Սոնիալը եւ բազմաակազմ օտարներու ներկայութեան առիթը օգտագործեց իսլամական կրօնի փորձութիւնը ընելու, զանազան միջոցներու դիմելով:

Փոքրերը երբ մեծ գործեր կ'ուզեն ընել եւ առնանքով վարկ շահիլ, այնքան խելալայել բաներ կ'ընեն, որ հոգ ղեկավարներուն ոչ թէ նախանձը, այլ երբեմն ֆնտիշաղը կը բարձրեն: Կը նմանին այն հաւուսն, որ ջայլամի հակիթին նման մեծ հակիթ կ'ուզէ ածել, բայց... բան մը կը դառնայ, չէ՞... Բայց բան մը չդառնեցաւ. ունեցած միլիարդները «գրահադաշ» են:

Փոքրեցնում, ըսիմք՝ արդէոք ուրիշ փոքր երկիր մըն ալ կա՞յ Քաթարի նման, անոր մրցակից, որ այսօրիս արկածախնդրութեան դիմած ըլլայ: Շատ փնտրեցիմք, յոգնեցիմք, վերջը տեսիմք որ Նաւրէսիսի Դոմալիսի նման էր ըստ, եւ կը փնտրենք: Ահա Հայաստանը. Հայաստանն էլ մրցակից Քաթարին: Հայաստանն ալ փոքր է, Քաթարին ղէտ նախք չունի, սակայն մեծ նշանակութիւն ու գիտութիւն ունի: Փակտ, որ ահա միջազգային սիրուած մանկական Եւրասիալը Երեւանի մէջ կազմակերպուեցաւ ու այդ նշանակիւ համար, ոչ թէ ջայլամի հակիթ ածելու ջանք բախեց Հայաստանը, այլ՝ ոսկի հակիթ ածեց: (Անուշտ բաներ մը դառնուած կրնան ըլլալ, սակայն լուսնոտիներուն ալ նորոգողներ կ'ըլլան, Եւրոպան ողջ ըլլայ):

Այնպիսի մասշտաբները տեսած են մեր արեւմտաքաղաքները միջազգային փորձառութիւն ունեցող վարդէս արուեստագէտներու հետ, որ զարմանք ու հիացում յառաջացուցած է օտար հիւրերուն մէջ, որով ինչ գովասանքներ շարքեցին, սկսեալ հրաշարակի Եւրասիալի բացման առթիւ կազմակերպուած ցուցադրութիւններէն ու ամառեայ լուսազարդարանքներէն, մինչեւ Համալիի Երեւանի յարդարանքներն ու վերջապէս մրցանքի կազմակերպումը, այնքան շատ ընդմիջ, անայտնաբերուած քաղաքային:

Այնչի Հայաստանը: Երանի նոյն ոգիով ու եռանդով մեր սահմաններն ալ զարդարեն զէնք ու գրահով, որդիսգի ոչ մէկ թիզ հող ոսնակիս ըլլայ:

Ճիշդ է որ այս բոլորը կ'ուսիսացնեն մեզ, մասնաւորաբար 44-օրեայ դաշտազմին դաշտած համապարտ սրամարտութեան անկունքն է, որով եր այս մէկը, սակայն եւ այնչիս ֆնտրապատընէր ալ եղան եւ իրաւունք ալ ունենի զուգ, որ մարտը հողիներուն մէջ բացուած վերջերը դեռ չափացած՝ ճիշդ էր այսօրիս բան կազմակերպել: Հաւանաբար ճիշդ էր, այն իմաստով որ վերջերս բողոքող, արդարութիւն ակնկալող, օժանդակութեան խնդրակոյ երկիր ըլլալէն՝ մեր մասին օտարներուն կարծիքը փոխելու օժանդակեց:

Մրցումին մասնակից 16 երկիրները խառնուրդ էին արեւմտեան (Եւրոպական) եւ արեւելեան (Նախկին օսկալիսական), կարծես նմուշ համար ընտրուած, որոնք մէջ աչի կը գարնէր բացակայութիւնը, օրինակ, Հունաստանին, Կիպրոսին, ինչպէս նաեւ Ռուսիոյ, մինչ Ռուսիան ներկայ էր, հակառակ այնչեղ սիրող ողբերգական վիճակին:

Թէ ինչ մէկնաբանութիւններ ղիսի ըլլան ակաւին, չեն գիտեր, սակայն վստահ եղանք, որ եթէ ուզենք, լաւագոյն կ'ընենք ընել եւ զարմացնել:

Տարուք մեր հողերուն ազատագրման դայիսին:

Սի Ծինփինի այցը Սաուդիան Արաբիա՝ տարածաշրջանում Չինաստանի ազդեցության աճի վկայությունն է

Թերեւս դա է պատճառը, որ ազդեցության աճի պարագան մտածողները է ինչպէս ԱՄՆ-ին, այնպէս էլ Իրանին

ՅԱԿՈՒ ԶԱԲՐՅԱՆ

Դեկտեմբերի 7-ին եռօրյա դաշտուհանալան այցով Սաուդիան Արաբիա էր ժամանել Չինաստանի ժողովրդական Հանրապետութիւնը նախագահ Սի Ծինփինը, արժանանալով շքանշան ընդունելության: Նրա այցը լայն արձագանք էր գտել համայն աշխարհում, հասկալոր թագավոր Սաւտան իբն Աբդուլի հետ ստորագրած «նազմավարական գործընկերության համադարձակ» համաձայնագիրը, ինչպէս նաեւ նրա մասնակցութիւնը մայրաքաղաք Ռիադում Սաուդիան Արաբիայի, Պարսից ծոցի եւ Եգիպտոսի գլխավորութեամբ արաբական երկրների ղեկավարների հետ հրավիրւած 3 առանձին զագաթաժողովին: Նախագահ Սի Ծինփինի այցն ու առավել եւս նրա մասնակցութիւնը այդ զագաթաժողովներին Մեքէպոր եւ Միջին Արեւելքում Չինաստանի ազդեցության անբերդեան աճի վկայությունն է, ինչը չի կարող չնստացնել սարածաբաններուն քաղաքականութեան մեծ տրոպումներին եւ սարածաբանային ղեկավարների:

խոսքն առաջին հերթին վերաբերում է Սիացյալ Նահանգներին: Թերեւս դաշտահանական չէ, որ Վաշինգտոնը հենց այդ օրը աշխարհի վրա ազդելու փորձերի համար մեղադրել էր Չինաստանին, ընդգծելով, թէ լուրջումների ժամանակ ֆնտրւածան առարկա դարձած որո խնդիրներ մտածողներն են Իրանի ժողովրդին ու ինքնաշարժումներին եւ դժգոհություն դաշտան դաշտում երկրում»:

Իրանի նախագահի դաշտուհանական կայքէջում Ռաիսիսի Պեկինի վարչակարգին հորդորել է լրջորեն վերաբերվել նման հայտարարություններին բովանդակության առումով: Turk Time կայքի սլայդներով՝ Չինաստան-Սաուդիան Արաբիա համաշտ հայտարարության մեջ, որը Ռիադի հետ կազմել է Սի Ծինփինը, «այլ երկրների ներքին գործերին չմիջամտելու» կոչ է արվում Իրանին: Ծոցի երկրների համագործակցության խորհուրդի հետ Չինաստանի համաշտ հայտարարությունը Արաբական Միացյալ Եմիրություններին «դաշտականող» Մեք Թունը, Փոքր Թունը եւ Աբու Սուսա կղզիներին հավակնելու համար զգուշացնում Իրանին, որ գործի միջազգային իրավունքի նորմերին համադաշտախան: Զանի որ այդ կղզիներին հավակնում է նաեւ Եմիրությունները, ուստի դաւնք կը վախճնոն եւ դարձել այս երկու երկրների միջոց:

դաւնք չեն փոխի Միջին Արեւելքի նկատմամբ ԱՄՆ որդեգրած ֆառականությունը: Չինաստան-Պարսից ծոցի համագործակցության խորհուրդի ավարտին հրադարակւած համաշտ հայտարարության առթիւ դաշտուհանական Թեհրանի մտածողներուն է արտահայտել Իրանի նախագահ Իբրահիմ Ռաիսին: Դեկտեմբերի 12-ին, «Turk Time»-ի հավաստմամբ, Իրանի նախագահը հայտարարել է. «Վերջին բանումը Չինաստանի նախագահի սարածաբան կատարած այցե-

ԶՊ-ն չի կողմնորոշվում՝ հիմա՝ ում մեղադրյալի արտոնքն գամել

Ինչպէս «Քաղաքացիական դայ-մանագրում» չեն կողմնորոշու՝ Արցախում ստեղծված իրավիճակի համար ո՞ւմ մեղադրեն՝ խաղաղարար առաքելություն իրականացնող խաղաղադաշտ գորակազմին, միջազգային կառույցներին, թէ՞ ինչպէս միշտ, նախկիններին: Անճանալեւտարային այն է, որ վարչարտես Նիկոլ Փաշինյանի թիմակիցներն անզամ այս հարցում միասնական դիրքորոշում չունեն, ու բշտակաման մեջ հայտնված Արցախի մասով՝ օրերս տեղի ունեցած արտահերթ միջին ժամանակ ԶՊ-ական դաշտաւարներինց ումանք ուղիղ մեղադրանքներ էին հնչեցնում Ռուսաստանի հասցեին, մեծամասնությունը սակայն «մեր մեծ եղբայր Ռուսաստան, օգնության հասիք» շտարադամը դիմում էին դաշտուհանական Սոսկվային:

44-օրյա դաշտազմից հետո Փաշինյանն ու թիմակիցներն իրենց թեկուզ անճանալան սխալն ու վրիդուղն չեն ընդունում: Մեղաւորներ փնտրելու, զսնելու հարցում նրանք թերեւս անփոխարինելի են՝ նախկիններից մինչեւ անտեսանալի, չար ու ժերին կարող են մեղադրել, միայն թէ անսխալական ու կատարայի սիւդոն որեւէ մեկը չհամարձակվի իրենց ձեռնից առնել: Սա ընդամենը անսխալական անբուժելի բարոյութ կամ ախտահիւշ է, ինչն անզամ սարիներ անց՝ դաշտուհանական հրաժեւտարաց հետ էլ չի բուժիլ: Արցախում ստեղծված իրավիճակի թիվ մեկ դաշտաւարանանուն ու մեղաւորը, առաջին հերթին, Նիկոլ Փաշինյանն է, ում ստորագրությունն էլ դրված է նոյեմբերի 9-ի եռակողմ հայտարարության ներքին: Ել եթէ այժմ նա իրավիճակին (իր իսկ բառերով ա-

սած) չի սիրադաշտում, ակելին՝ ձեռքերը կամաց-կամաց լվանում է Արցախից ու իր թիմակից-դաշտուհանների օւրթերով հայտարարում, թէ Հայաստանն ի վիճակի չէ արտահուլել Արցախի անկաւանդությունը, ադա դա դեռ չի նշանակում, թէ Բերձորի միջանցը նախկինները կան «նշանակահանքներն» են փակել:

Ռուսաստանն, այդ, կունկերս հարցերի դաշտաւարաններ դեւք է սա, թէ ինչպէս է ստացվել, որ ադրբեյջանցի այսդեւ կոչված բնադաշտաններն անարգել եկել ու արդեն 5-րդ օրն անընդմեջ ակցիա են իրականացնում իրենց վերահսկողութեան սակ զսնվող սարածներուն: Բայցեւ օրվա ինքնաշարժումները դեւք է հասկանան, որ 2020-ից ի վեր մեր գլխին կախված ադեւք գեղանկարչն ու նշտխոնք իրենք են, միայն իրենք:

ՄԵԼԱՔ ՎԱՐՎԱՐԻՅԱՆ

Զանգեզուրյան զանգերի իրանական դողանքը Լաչինում

1 Իսկ միջազգային հարաբերությունների փորձագէտ, Թեհրանի համալսարանի դորքետոր Էհսան Սոկաեդիանն էլ, անդրադառնալով արցախցիների «չնչահեղձ» լինելու վստահին, Իրանի դաշտական մարմիններին կոչ է արել ներկա իրավիճակից ելնելով՝ դիտարկել դիվանագիտական ու ռազմական ֆայլեր ձեռնարկելու հնարավորությունները:

«ԻԼՆԱ» գործակալութեանը սլած հարցազրույցի ժամանակ, Իրանցի միջազգայնագէտը անդրադարձել է դեկտեմբերի 12-ին բնադաշտանների կեղծ իրաճանկութեւք ներկայացած մի խումը ադրբեյջանցիների գործողություններին, որոնք, ըստ Սո-

կաեդիանի, մտադր են ռուս խաղաղադաշտներին սադրանքի ենթարկելով մուք գործել Արցախ:

Այնուհետեւ Սոկաեդիանը շարունակում է. «Ադրբեյջանի նադասակը հայերին ցեղաշարանութեան ենթարկելն է, որին անդրադարձել է նաեւ ՀՀ վարչարտես Նիկոլ Փաշինյանը դեկտեմբերի 12-ին՝ «Ընդդեմ ցեղաշարանութեան հանցագործութեան» 4-րդ Գլքբալ ֆոռումի բացման ժամանակ»: Սոկաեդիանի կարծիքով, այդ ֆայլին դիմելով, Ադրբեյջանը նաեւ մտադր է իր վերահսկողութեանը ենթարկել 50 եւ 10 մլք. դոլար արժողութեամբ երկու ոսկու հանրաւարները, որոնց շաեւգործման համար Ադրբեյջանի նախագահ Իլհամ

Ալիեւը դեռեւս մինչեւ 44-օրյա դաշտազմը եւ 2022 թվականի հոլխիսի 5-ին դայմանագրեր է ստորագրել բրիտանական ընկերութեան հետ:

Արդո՞ր Թեհրանին դարդ չէ, որ Ադրբեյջանի կազմում հայաթափ երդած Ղարաբաղը կարող է ամրադնդել Բավիլ դիրքերն Իրանի հետ փոխհարաբերություններում: Իսկ Իրանի ներադաւալան ներկայիս փոթորկոտ կյանքի վրա ներադելու բազմաթիվ լծակներ ունեցող Ադրբեյջանի հետ երկխոսելիս, Թեհրանն արդո՞ր չի ձգտում ազդեցութեան լրացուցիչ լծակներ ունենալ, որոնցից մեկը կարող է լինել հայերով բնակեցված Արցախի հայանդաշտ կարգակիճակը:

⇒ 1 Մինչդեռ Արցախում եւ Հայաստանում սղախում են, թե որո՞նք մեծաբանութիւն՝ իրավիճակի հանգուցալուծման ինչպիսի՞ք փայլեր է առաջարկում Հայաստանի ղեկավարությունը նախ:

Արցախում ընդդիմությունն ի՞նչ երաշխավորված փայլերի հերթականություն է առաջարկում, ռուսներին կախվելուց եւ Նիկոլի հրաժարական դաժանելուց բացի:

Լավ, բա ռուսներն իրենց խաղաղադատի առաջնության մասին չզգի՞մք, որ ձեր հայտարարություններով նրանց այդ եւ հիշեցնում: Թե մեկ այլ բան, կամ՝ մի փանի բան գիտե՞ք, որ հասարակ ժողովուրդը չգիտի, ու էդդեղնային արձաններն եւ խոսքը հասկացնում ռուսներին, ցրտից մտնող արցախցիներին, ձեր կողմնակիցներին, ու ավելի լայն՝ ժողովրդին:

Ի՞նչ ենթադրեմք մեծության ղեկավարի՝ որո՞նք չունենալուց ու որո՞նք դաժանակիցների՝ լռությամբ զարմանալուց. հա, Չախարովան, ՌԴ ԱԳՆ ներկայացուցիչն ի վերջո չորրորդ օրն արձագանքեց, թե բա՝ «Անհանգստացած ենք Լաչինի միջանցքի օգտագործմանը, որը դաժանակիցներին է հանձնարելու ցահագործման շարժանքները: Ու խոստացավ, թե երթուղիները շուտով կվերականգնվի: Հա, բա ինչո՞ւ միջանցքի հիմա չէ՞ք բացում, դաժանակիցներին չէ՞ք կիրառում:

Արարատ Միրզոյանը, որ ՄԱԿ գլխավոր փոխնախագահ **Գուստերեցի** հասցեական արձագանք է խնդրել սեղի ունեցողին, թե սեղի ի դասախան Գուստերեցի դեղի ներքին է սնքսնքացրել գլուխը, թե՞ դեղի աջուճախ: Համեմայնդե՞ք ոչ մի հասցեական հայտարարություն չհաջողեց, դրանից հետո Գուստերեցի էլ ինչու ձեռով կողմերին հավասար կոչ արեց թուլացնել լարվածությունը, թե բա՝ գլխավոր փոխնախագահն անհանգստությամբ է հետեւում Լաչինի միջանցքի շուտով իրավիճակի զարգացումներին:

Լաչինի միջանցքը բացելու կոչեր են արել ԵԱՀԿ ՊՄԿ-ի ղեկավարներ, մասնավորապես՝ Կանադան, ԱՄՆ-ը, Ֆրանսիան: Վերջին երկուսը, լինելով Միմակի խմբի համանախագահ երկիր (հա դե՛ Միմակի խումբը մնաց թղթի վրա), ուղղակի դատարկ կոչեր են արել, ու դատարկ կոչեր են արել, ու դատարկ կոչեր են արել:

Բան չի հասկացվում նաև Արցախի դատարար **Ռուբեն Վարդանյանի**՝ ձգնաժամը ԵԱՀԿ ղեկավար հարթակից (սոցիալական ցանցի իր էլույթում նրա ասածը նկատելուց), այսինքն՝ նա էլ ինչ-որ սցենարի՞ց է սեղակ. հարթակից հարեց ռԴ-ն է, եթե որեւէ ուժային միջանցք չի Հայաստանի, ո՞չ Արցախի կողմից չի ենթադրվում, ռուսներն էլ չեն բացում ճանապարհը, ի՞նչ է, սղախում են ինչ-որ անհայտ՝ երրորդ լուծման: Ու ահապահ-

նալի է՝ օղորատիվ ԵԱՀԿ-ն ու հասուկ ռեժիմն Արցախում միայն ներքին կարգուկանոնի համար են, որ արցախցիների շրամադրությունները վերահսկողությունից դուրս չգան ինչ-որ սցենարի իրականացման ժամանակ, թե՛ նաև ճանապարհը բացելու ուղղությամբ փայլեր ձեռնարկելու: Ռուբեն Վարդանյանը հարցազրույց է արել ռուսական «Կոմերսանտին», թե՛ որո՞նք մարդասիրական միջանցքի ադախովում անհրաժեշտ է գործարկել Աստիանակերտի օդանավակայանը, դա համար մյուս երկրները ղեկ է ձեռնում գործարհներն: Լավ կլինի, դա վաղուց ենք երազում, բայց դա մե՞ք գաղափարն է, թե նախ ռուսներին, հասկապես նրանց է ղեկ արդ օդանավակայանը:

ցել, եթե, իհարկե, դա ուղղակի դատարարականությունն է ու դրանով չի ծածկվում իշխող ուժի անկարողությունն ու բանակը չնախադատարարվելու թերացումը:

Իսկ եթե եռակողմ հայտարարությունը փոքրիկ խախտում են, ուրեմն այդպիսի համաձայնագիրը չի գործում այլևս, հո միայն հայկական կողմը դա չի ստորագրել, համաձայնագիրը չեղյալ հայտարարվելու մտադրության գործիքն օգտագործե՞ք, ի վերջո՝ ՀԱՊԿ-ից դուրս գալու: Թե չէ՞ որ ասում եմ կասարկողը միջազգային դատարարական գնահատականի արժանացնելու համար ղեկ է ձեռնում զանազան բոլորս, նախ ղեկ է արել ռԴ-ն է Հայաստանի դիրքորոշումը, ինչի՞ օտուրը ջանամք. Հայաստանից դա-

թյունը սեղի ունեցողի բուն դրդադատարարի մասին բացատրություն չունի եւ ազատ է ենթադրություններ անել եւ անում է, ըստ որոնց մարդկանց մեջ սեղի ունեցողի դրդադատարարների մասին մի փանի վարկածներ են օրհնանալու:

-Խաղաղության օրակարգ որ ասվում էր, ու որ իբր միջանցքի սարքերը շտապեցնելու մեծացնելու խնդիր էր դրված միջազգային հովանավորների կողմից՝ սա է դատարարը, ու ռուսներին սարածաօրհնում ավելորդ չդարձնելու համար հենց ռուսական կողմից խթանվող փայլ է Արցախի օրհնականում Արցախի կողմից, ռուսների լուր համաձայնությամբ: Այսինքն՝ փայլ նեղվում է ռուսական ուղղությամբ:

նող համարի վրա, դատարարները այն Արցախցիներ: Ու հենց ռուսները չեն զիջի համար, փանի որ այն իրենց հովանավորության սարած են համարում:

Լարվածության դատարարի փանի սարքերակ էլ մնանակլի՝ առաջին դա թողնեն, ու հասկանանք, որ այս դատարար Արցախին սեր կանգնելու Հայաստանի դատարարությունն իրացնելը բխում է երկու դատարարությունների՝ Հայաստանի եւ Արցախի անվանագրային երկարամյակ ցահերից, մեր անվանագրությունը լուրջ ցնցումների չենթարկելու եւ հենց Հայաստանի դատարարության ինֆորմացիայի կորստի սեփականությունից նայելով սեղի ունեցողին:

Մի կողմից՝ Հայաստանի ղեկավարների առավել կոչ

Ի՞նչ գիտեն իշխանությունն ու ընդդիմությունը

-Միջազգային օրհնականների սնուցած սցենար է՝ հենց ռուսներին դուրս մղելու համար, ռուսների խաղաղադատարարությունն իր նպատակին չհասնելու անկարողությունն ի ցույց դնելով, ու սարքեր օրհնականներից առանձին-առանձին Հայաստանի եւ Արցախի փայլերն ըստ այդ սցենարի կանոնակարգելու նշաններ հայտնաբերելով:

-ԶՊ-ական օրհնականների երրորդ ռանգի գործիչները եւս մի սցենար են ուղղորդում՝ ռուսական առաջարկներ են արվել Միութենական դատարարության մեջ մտնելու, ու իբր Հայաստանի ղեկավարությունը մեծել է դրանք, ու այդ դատարարները մեր հանդեպ Արցախը հայտնաբերելու նոր «Կոլցո» օղորատից է մշակվել:

Ընդ որում՝ այդպիսի ենթասցենար էլ կա՝ փանի որ Արցախի կարգավիճակի հարցն է լուծվում դե ֆակտո՝ իրար հետ բանավեճ ունեն ռուսներն ու Արցախցիները (եթե նկատի ունենք Արցախի եւ նրա շուրջ սարածի բնական դատարարները, դրանք ցահագործելու օտարերկրյա սերերի արտոճակը), ամեն մեկն Արցախն իրենով է ուզում անել:

-Եւ որ ավելի հավանական սցենար է, համեմայնդե՞ք տղերիս հեղինակն այդ վարկածին է հակված՝ կրկին աշխարհի մեծ խաղացողների՝ Կառնի, Դերբոնի, Սոթի, Բերնորի, Ջրականի եւ այլ հարուստ համբերին տրամալու, համբերի առեւտրի գործունե է դեր խաղացել Լաչինի այս լարվածության համար, փանի որ բուն Կառնի համարի հետ կապված (որեղ իբր ուզում են այցելել Արցախցի «բնադատարարները») սեղեկություն էր դրվում մասնավորում, որ Արցախցիներն իրեն շղատկանող այդ համար վաճառել է, ավելի սույզ՝ կառավարման է սվել անգլիական ցահագործողի, եւ վերջինս իր իրավունքներն է ուզում իրացնել մեզ դատարար-

դիրքորոշումն է ղեկ կասարկողին, մյուս կողմից՝ միզուցե այն ասիճան դատարար չենք լարվածության (իշխանության մեղքով՝ երկու սարի ունեին բանակը կարգի բերելու համար), որ նրանց վախերն արդարացված են դատարարների ելի կրկնության առումով:

Համեմայնդե՞ք ԱՄՆ դատարարների սեղակալ **Ջերմ Դոնֆրիդի** ասածը ենթադրությունների սեղի փայլ է՝ լարվածության օտարերկրյա հետ կապված, երբ նախօրեին, Հարավային Կովկասի վերաբերյալ Կոնգրեսի լսումներին ասել էր, թե ամերիկյան վարչակազմը ձգտում է խթանել երկխոսությունը, որո՞նք կողմերը (Հայաստան ու Արցախը) հասկանան իրար, այժմ կողմերն աշխատում են խաղաղության դատարարի վրա: Հույս կար, որ միջանցքի սարքերը ընդհանուր հայտարար կգային, բայց այժմ անհասկանալի է՝ դա հնարավոր կլինի՞, մեղ էր նա:

Իրավիճակն, իրոք, հետս հանգուցալուծվողներից չէ՛ երկու առավել ցցուն հանգամանք ի վնաս մեզ է՝ Հայաստանը մեծակ է մնացել (դաժանակից Ռուսաստանն անգամ իրեն երկրորդ է դատարարում), մյուսներից գործնական օգնություն չստանալով՝ միայն դատարար հայտարարություններ, եւ երկրորդ՝ մեղ, փաստորեն, լայնածավալ բախման դատարար չենք: Այսպիսի իրավիճակներում ԵԱՀԿ կիսաբախտ կան: Դրանցից մեկը ԵԱՀԿ-նակում է մնալ Արցախի ճանաչումը որո՞նք անկախ դատարարություն Հայաստանի կողմից, որը թույլ կսա իրացնել Արցախի անվանագրության երաշխավորի դատարարությունը իրավական հիմքով: Թեկուզ ուժացած՝ բայց այլ ելք չկա: Հայաստանի կրավորական կեցվածքը թեմանուն հուշում է Հայաստանի խոցելիության մասին, եւ հարվածը Հայաստանին եւս չի ուժանա:

հանգում է Արցախը Արցախցի կազմում թողնելու սարքերակին համաձայնել՝ դուրս դե՛մ եմ, կամ ինչին է՞ք կողմ, թե՛ ռուսական այլ առաջարկներ կան: Այն դատարարն է, որ ղեկ է ձեռնասացություններն ավարտել, որո՞նք բոլորն իմանան՝ կողմ են ձեռն դիրքորոշմանը, թե դեմ: Պե՞տ է գործուն միջոցներ ձեռնարկել, չվախենալ Արցախի անկախությունը ճանաչելուց: Հո **Անդրանիկ Զոհարյանի**՝ կես բերան ու լրագրողական հարցերի ազդեցությամբ ղեկավար անհասցեանորոշ խոսքով չէ՞ք դեկավարվելու, թե եթե Արցախցիներն այդպիսի ԵԱՀԿ-ի կողմնակի՝ Արցախին կղաժառանգեն, մեծակ չեն թողնի: Ախր բան չե՞ք ասում, որ հասկանանք՝ ի՞նչ եմ ուզում, կամ ի՞նչ կարող եմ անել: Եթե ոչ մի բան չե՞ք կարող՝ իրոք հրաժարականը ելք է ու ժամանակ կսա մեզ: Հո չէ՞ք ստանալու, միջանցքի Արցախում հունանիսար աղետն անդառնալի հետեւաններ ունենա, ու արցախցիներն դիմի **Պուսինի**՝ Արցախը Ռուսաստանի կազմ մտնելու խնդրանքով: Այս անգամ ճանապարհը բացվի էլ՝ ձեռքը երկար է, այս բոլորն էլ ի կրկնվելու:

Բոլոր դեղերում հանու-

ԵՐԿԱՆԴ ԱԶԱՏՅԱԼ

Պետրոսյան, ԱՄՆ

Լաչինի միջանցքի դեմքերը խոսում են Ադրբեջանի իշխանությունների գեղաստղաբանական մտադրությունների մասին

նային եւ սնտեսական որոշ հարցեր»:

Հայտնի է, որ Պուսի-նի անձնական վերաբերմունքը (որ նաեւ արտադրական է Ղարաբաղում սեղակայված իր խաղաղապահ զորքերի ղեկավարում) կտրականա-պես փոխվեց այն բանից հետո, երբ նա անցյալ փետրվարին, Ուկրաինա ներխուժելուց ընդամենը երկու օր առաջ Ալիեյի հետ ստորագրեց մի դաշինքագիր, որ «ռազմավարական դաշինկա-ցի» կարգավիճակ էր շնորհում Ադրբեջանին: Դրանից հետո, ռուսաստանյան այդ խաղաղապահ ուժերը դարձան անողնաշար մի մարմին, որ իրականում այնքան էլ հանձնված Ալիեյի գաղափարա-նք, որ մինչեւ օրս հրաժարվում է ստորագրել նրանց մանդատը, անընդհատ հիշեցնելով Ռուսաստանին, որ նրանց ներկայությունը 2025-ից (այսինքն հնգամյա ժամանակաշրջանի ավարտից) հետո չի հանդուրժվելու:

Մյուս կողմից, Արցախի նախագահ Արայիկ Հարությունյանը, որ վերջերս Ֆրանսիայում էր, կոչ է արել ՄԱԿ-ին՝ միջազգային մանդատ շնորհել այդ խաղաղապահ զորքերին: Դա, ինչ խոսքով, իրագործելի դառնալու է, որովհետեւ նախ Բաքուն էր դեմ լինելու դրան եւ երկրորդ՝ Ռուսաստանը չէր համաձայնի, որ իր զորքերը զսնվելին օտարների վերահսկողության ներքո, քանի որ նրանք չէին կարող իրագործել այն ֆաղափական դերակատարությունը, որ Պուսինը ուներ իր մտքում:

Ռուսների օրինակ է եվրոպացի դիտորդների դերակատարումը, որ Բրյուսելում էր նախաձեռնել, երբ Փաշինյանն ու Ալիեյը իրար հանդիմանեցին այնտեղ: Ալիեյը կտրականա-պես մերժեց նրանց ներկայությունը Ադրբեջանում եւ նրանք ընդամենը կարողացան այցելել հայկական սահմանները:

Ի դեպ, Փաշինյանն իր հուսահատ արարածները անցյալ շաբաթ հնչեցրեց նաեւ Երևանում տեղի ունեցող Տեղադատության 4-րդ միջազգային համաժողովի ընթացքում:

Ալիեյը թյուրըմբռնումով Լաչինի միջանցքը հավասարազոր համարեց «Չանգեզուրի միջանցքին», որը նա ցանկանում է յուրացնել՝ Հայաստանի ինքնավար սահմանից մի կտրուկ դուրս: Նա իր ֆայլը դաշնառաքանում է ասելով, որ Բաքուն թույլ է սվել հայերին Լաչինի միջանցքով հասնել Ղարաբաղ, ուսի Ադրբեջանն էլ դեմ է օգտի նույն իրավունքից եւ Նախիջևանի անկախ կարողանա հասնել Չանգեզուրի միջանցքով: Նա նույնիսկ ստորագրեց միջանցքի ձեռք բերելու ուժի գործադրմամբ: Թվում է, թե Թուրքիայի եւ Ադրբեջանի դեկլարացիաները հերքով միեւնույն ստանալիս են հնչեցնում: Անցյալ շաբաթ Թուրքիայի դաշնակցության նախարար Հուլյուսի Աֆարի հերքեց, որ կարելու էր համարում «սահմանափակումը հաղորդակցությունների աղաճատակումը Հարավային Կովկասում»: Նա հավելում էր, որ եթե Հայաստանը չթույլատրի այդ միջանցքի բացումը, ապա գործ կունենա այսպես կոչված եղբայրական բռնկում», այսինքն՝ Թուրքիայի հետ:

Վերջերս միջանցքի այդ դաշինքը առավել գործնական բնույթ է ստացել:

«Գաղափարների շեղումներ» նմանությամբ Ադրբեջանի կառավարության կից գործող իրավական մի կառույցի՝ «Սոցիալական հետազոտությունների կենտրոնի» նախագահ **Ջահիր Օրուջը** հետևյալ կերպ է ձեռնարկել այդ դաշինքը. «Չանգեզուրի միջանցքը դեմ է անբողոքի սրամարդկի Ադրբեջանին, որպես մեր ժողովրդի դեմ գործված դաշնակցական հանցագործությունների փոխհատուցում»:

Օրուջը կարծես փաստաբանի դերն է կատարում, փորձելով սվաղել միջազգային նորմերի եւ մարդու իրավունքների դեմ Ադրբեջանի գործած բոլոր ոսնձգությունները: Նա նույնիսկ նշում է վերջին ամիսներին Երևանում տեղի ունեցած եւ նողկալի առաջացնող սեպտիկոզի, որ դաշնակցում է հայ զինվորների անդամահատությունը Ադրբեջանի զինված ուժերի կողմից, ասելով, որ դա չի կարող Ադրբեջանական ձեռագիր լինել: Նա հավաստեց է, որ այն հորինված է հայերի կողմից: «Հայերն իրենց ծանր դաշնակցությունը մարտադաշնակ դարձնում են փոխարինել սեղանակալական դաշնակցությանը, որպեսզի աղաճայում այն կիրառեն նաեւ ուժային կառույցներում», նշում է նա:

Օրուջը նույնիսկ մեծ ջանքեր է գործադրում արդարացնելու համար իր երկրի գործողությունները՝ միջազգային բարձրագույն անձնավորություններին ուղղվելով այնպիսի հարցեր, որոնք հստակ բացահայտում են Ադրբեջանի արժեքազուրկությունը: Օրինակ, ԵՄ-ի արտաքին գործերի եւ անվտանգության ֆաղափականության գլխավոր ներկայացուցիչ **Ջոզեֆ Բորելին** ուղղված հարցն այն մասին, թե «որն է Եվրոմիության համար ավելի կարևոր, ազդերի գաղթը, թե՛ հայերի արյունը»: Նա ավելի առաջ գնալով Հայաստանին է մեղադրում, որ Եվրոմիությանը նախագահ **Ուրսուլա ֆոն Լեյթները** հրաժարման դաշնակց է ձեռնարկում: Վերջինս, ինչպես զիջեմ, Ալիեյի արյունոտ ձեռքն էր սեղանի շնորհակալություն հայտնելով նախքան բարակ շիթի Եվրոպա մասնաբաժնի համար:

Հայաստանը ոչ խավար ունի, ոչ էլ նավթադուրսներ՝ մոտեցնելու համար Ադրբեջանի հետ, կամ միջազգային արժեքավելու համար: Եթե է, որոշ հայկական խմբավորումներ աշխարհով մեկ կատարում են որոշակի հայաստանյան գործողություններ՝ միջազգային հանրությանը իրազեկելով Ադրբեջանի գործած հանցագործությունների մասին, բայց դա հիմնականում սոցցանցերում հայտնված վերջինիս անսանձ դաշնակցի դաշնակցությունը:

Դեկտեմբերի 3-ին եւ 11-ին մի խումբ Ադրբեջանցի ֆաղափացիներ Երևանից հեռացան Լաչինի միջանցքը եւ դաշնակցություն խոստովանեցին հրաժարման անհրաժեշտության մասին: Նրանք ներկայացրել էին որպես Էկոլոգիական փորձագետներ եւ դաշնակցում էին հետախուզումը Ղարաբաղում «անօրինական կերպով գործող կազմակերպություններ»: Դժբախտաբար ռուսական կողմը տեղի սվեց, եւ ազդերից թույլություն ստացան ահաբեկելու Ղարաբաղի բնակիչներին:

Այս գործողությունները եւ դրանց գույնարած գաղթի մասնակարգում ընդմիջումը ձեռնարկեցին Երևանի նախաձեռնի կատարած չեն թողնում Բաքուի ցեղաստղաբանական մտադրությունների մասին, ինչպես հայտնի դարձավ Ադրբեջանի կա-

ռավարության բարձրագույն մի անձնավորության (որ նախընտրել է անհայտ մնալ) գրառումները: Նա հայերին զգուշացրել է, որ Բաքուն չի դաշնակցություն երկար ստատել Չանգեզուրի միջանցքի ձեռք բերմանը եւ Ղարաբաղում հայկական զինուժի արձակմանը: «Դիվանագիտական սարքերակները ստատվել են զրեթե: Ինչ տեղի կունենա, եթե մենք Լաչինի մուտքի մոտ սահմանային անցակետ սեղանակցում եւ դրանով ավարտենք անբողոք գործընթացը: Ինչպե՞ս կկարողանաք անել առանց օդի», գրում է նա:

Ներկա հողվածքը գրելու դաշինքը Ադրբեջանցիները արդեն փակել են Լաչինի միջանցքը եւ դադարեցրել գաղթի մասնակարգումը Ղարաբաղ, գործի դեմ լավ լրատվամիջոցներով հեռախոսով ստատնալիները:

Ինչպե՞ս տեսնում ենք, Ադրբեջանը չի տեսնվում կտրելու անցակետը, որ, որպեսզի ստատնա դադարեցնելու թյուրիմացությունը: Ինչ վերաբերում է Ղարաբաղի դաշնակցության գործերին, ՀՀ անվտանգության խորհրդի ֆարսուղար **Արմեն Գրիգորյանը** վերջերս նշեց, որ ներկայիս միջազգային երաժշտիկներ են ակնկալվում ձեռք բերել, որպեսզի հետազայում Ղարաբաղի ժողովուրդը «մտածի որոշ լուծումներ գտնելու», այսինքն՝ զինաթափվելու մասին:

Դժբախտաբար ֆանիցս աղաճուցվել է, որ հենց ցած դրեցի զենք, անխուսափելի կատարվում է, ինչպե՞ս տեղի ունեցավ Մեծ եղեռնի ժամանակ: Միջազգային այդ երաժշտիկները կամ ուժերը միտ էլ զսնում են օրինական արդարացումներ իրենց դաշնակցությունները չկատարելու համար:

Ռուսները 1994-ին կատարված մեծ օրինակ: Այնտեղ ՄԱԿ-ի խաղաղապահ զորքերին չթույլատրեցին միջանցքը, հակառակ համաձայնագրերի զգուշացումներին, որ ցեղաստղաբանություն է տեղի ունենալու: Հետեւանում՝ մեկ միլիոն թուրքեր կտրվեցին հուսու մեծամասնության կողմից: Ավելի ուշ Մ. Նահանգների նախագահ **Բիլ Զինթոնը** այցելեց Կիզիլի՝ այդ դաշնակցության համար ներողություն խնդրելու համար, որն, ինչ խոսքով, չէր կարող ես բերել զոհվածներին:

Ղարաբաղի զինված ուժերը ոչ մի կերպ չեն կարող համեմատվել Ադրբեջանի բանակի հետ, որի թիվում կանգնած են Թուրքիան եւ Պակիստանը: Բայց նրանք կարող են օգտվել առիթից եւ դաշնակցություն կազմակերպեն, մինչեւ միջազգային հասարակությունը զարթնի եւ ոտքի կանգնի: Ադրբեջանը, Թուրքիան եւ Ռուսաստանը ցարդ կարողացել են կաթվածահար անել ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի առաջնությունը, որը նդատակ էր հետադուրում Ղարաբաղի ժողովրդի ինքնորոշման խնդիրը կարգավորել խաղաղ բանակցությունների միջոցով: Ադրբեջանը ժամանակավորապես «լուծեց» հարցը, խախտելով ԵԱՀԿ-ի ուժ չգործադրելու սկզբունքը: Մինչ Բաքուն դադարողյան հիմնահարցը կարգավորված համարելու թյուր կարծիքի ներքո էլ ավելի է սրում իրավիճակը իր ցեղաստղաբանական ստատնալիներով: Միջազգային իրավունքի մեկ այլ սկզբունք արդարացվում է Ադրբեջանի դաշնակցական գործողությունների հետեւանով, այդ է՝ անջատում հանում փրկության, որից օգտվելով անկախություն են ձեռք բերել Արեւելյան Թիմուրը, Հարավային Սուդանը եւ Կոսովոն:

Անգլ. բնագրից թարգմանեց՝ ՏՄԿՈՒ ԾՈՒԿՅԱՆԸ (The Armenian Mirror-Spectator)

ԱՆԱՐԻՏ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ

Արցախի ներկան հայասանի աղազան է

Նոյեմբերի 25-ին գերմանական «Թագետսփիգելը» տղազրեց **Թեսսա Հոֆմանի** ծավալուն հոդվածը, որ անդրադառնում էր ԼՂ-ի փոթորկուն դաշտագնաց անցյալին ու ներկային: Գերմանական երկրորդ հեռուստալիդը՝ ZDF-ը դեկտեմբերի 3-ին բավական առարկայական ռեդիոհարցույթով հարցրեց, թե «այն դեպքում, երբ առաջին հերթին է ուկրաինական դաշտագնացին, հայերը երկյուղում են Ադրբեյջանի նոր դաշտագնացի, Երևանում ՈՍԱ-ի դասընթացներին մասնակից կանանց թիվն ալեկի ու ալեկի սպառանում է, եւ սա Դավթի դաշտագնաց է Գողիաթի դեմ»: Քիչ է, կաթիլ էլ չէ ուկրաինական դաշտագնացի մասին գերմանալեզու մեդիասփերայում Արցախի եւ հայության գոյաբանական ճգնաժամի մասին ծանուցումը, բայց... ԳԴՀ արտոնարարության դաշտագնացի դիմաց էլի ահագնաց է:

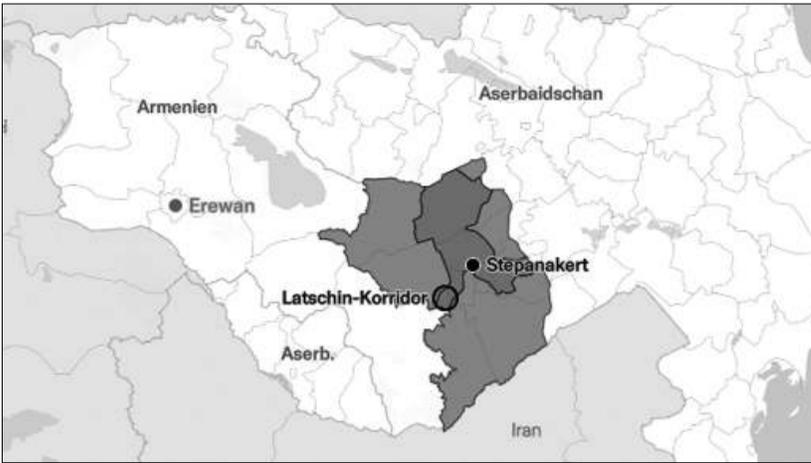
Սեպտեմբերից ի վեր Գերմանիան, նրա «Կանաչ» արտոնարար **Բերթոլդ** մտադասարանից չգիտեմ, բայց բառադասարանից ջնջել է Հայաստանի տեղանունը: Փոխարենն ամեն անգամ հանդես է գալիս Իրանի դեմ նոր դաշտագնացներ կիրառելու առաջարկով: Թվում էր հիմա, երբ բռնակալ **Ալիեյը** Լաչինի միջանցքում ահաբեկում է Արցախին՝ բնադաշտագնացների դիմակով, Բերթոլդը՝ գոնե կուսակցական դաշտագնացներին կստի մի նրան դաշտագնաց էլ փրկել բնադաշտագնացի վարկանից, ալեկին՝ հիշել իր երկու անչափահաս երեխաներին հասակակից արցախցիների ցրտին դիմակայելու, ոմանց տուն վերադառնալու երազանքի մասին ու խոսել... այնպես, ինչպես արցունքն աչքերին խոսում է, երբ հարայելում է, երբ ուկրաինացի երեխաների մասին է հիշեցնում: Սուրբ Ծննդյան տոներին ընդառաջ գոնե մարդասիրությունն էլ չհրեմնի՝ ըստ առաջադրական, ֆաղափական համակրանք- ահեղի: Երեկ չորրորդ օրն էր, ինչ Արցախը դիմակայում էր ցրտին, մեկուսացմանը, հույսն ու հավաստի դաշտագնաց, արժանադասի ստատուս էր: Գերմանալեզու մեդիասփերայում ստեղծված ներկայացվող հոդվածը մեր գրած միակ հայացքն էր... Ինչպե՞ս, ինչպե՞ս այսօր մեծակ ու լված մնացիմ:

Շվեյցարական «Նոյե ցյուրխեր ցայթունգի» Մոսկվայի թղթակից **Մարկուս Ալեքսեյ** երեկ լույս տեսած ծավալուն հրատարակմամբ անդրադարձել է Ադրբեյջանի՝ Լաչինի միջանցքը փակելու, «, ԼՂ-ի հայերի միջազգայնորեն չճանաչված դաշտագնաց անդաշտագնացի մնացած մասը օրեր շարունակ մասնավորապես գրվելու»,

«սեղի հայությանը վստահավոր փրձակի մեջ դնելու» կոչ գործողությանը, որի նպատակն է ստիպել հայերին, որ հրաժարվեն սարածի նկատմամբ իրենց դաշտագնացի: Հրատարակումը սեղի սղության դաշտագնաց կներկայացնեն համառոտելով: «3 օր է, ինչ հայերով բնակեցված ԼՂ մուսթր փակ է: Երկուսերի օրվանից Արցախի Հանրապետությունը Հայաստանի հետ կապող դաշտագնացից հետո միակ ճանապարհը փակել են ադրբեյջանցի իր բնադաշտագնացներ եւ լրագրողներ», գրում է թերթը, որ սեղում են՝ դաշտագնացներով, բողոքելով ընդերքի ռեսուրսների՝ բնությունն աղտոտող շահագործման դեմ: Նրանք ԼՂ դիտարկում են իրենց ադրբեյջանական սարածի, որտեղ ազատ ելույթ ունենան, գրում է հոդվածագիրը:

«Քաղաքացիական բնակչությունը թակարդում է: Ադրբեյջանի կառավարությունը ներգրավված չէ, չի մասնակցում, բայց սասարում է «ֆաղափական դիրքորոշում ցուցադրող ակտիվիստներին», մանրամասնում է գերմանալեզու NZZ-ը՝ սեղեկացնելով, որ երեքսերի օրվանից ի վեր ԼՂ-ն գրկվել է նաեւ գազամատակարարումից: Ավանդաբար Հայաստանից է գազ ստանում, բայց Ստեփանակերտ եւ Երզնկա գյուղեր հասնում է Ադրբեյջանի վերահսկմամբ սարածով: Վերոնշյալի հետ Բաբուն չի ցանկանում առնչություն ունենալ: Հայերին էլ վրդովեցնում է այն կասկածը, թե իբր իրենք են PR նպատակով դրա հեղինակը: Իսկ երկու սարի այնտեղ տեղակայված ԼՂ հայերի անվտանգության երաշխավորման դաշտագնացությունը ստանձնած ռուս խաղաղադաշտները չեն կարողացել Երզնկայում կանխել:

120 000 դարաբաղցի հայեր թակարդ են ընկել, գրում է «Նոյե ցյուրխեր ցայթունգը»՝ նկարագրելով փրձակը՝ ընթացիկ անդամները ակամա բաժանել են, ծանր հիվանդները չեն կարողանում անհրաժեշտ բուժօգնություն ստանալ: Պաշտոնատարները, նաեւ հայ դաշտագնացներ, բարձրաձայնում են «գեոնցիդիալ (ցեղասպան) ֆաղափականության» մասին: Արեւմուտքն էլ դաշտագնացները է դադարեցնել Երզնկայում: Իսկ Ադրբեյջանի մախաբահ **Ալիեյն** ուրախ է՝ նրա նպատակներից մեկը ԼՂ-ի ամբողջական վերահսկումն է: ԼՂ-ի վերաբերյալ բնակչություններն արդեն ամիսներ ի վեր տեղադաշտագնաց են

սալիս: Նույնիսկ սեպտեմբերի կեսերին, երբ հայ-ադրբեյջանական սահմանագծի երկայնքով կարճատեւ ու զոհաբաշտ հարձակում եղավ, էլի հայերին չդաշտագնաց ծնկի գալ: Դեկտեմբերի սկզբին Ադրբեյջանն արդեն առաջին անգամ Երզնկայում փորձ արել էր, ինչը ռուս խաղաղադաշտ ուժերի հրամանատարական կազմին հաջողվել էր բանակցելով մեկ օր հետո դադարեցնել «բողոքի» գործողությունը: Եթե այս անգամ էլ դա լինի՝ գերլարված օրերից, Ստեփանակերտից եւ Երեւանից հնչող կոչերից հետո, գինն ալեկի բարձր կլինի, անկասկած», կարծիք է հայտնում շվեյցարական NZZ-ը:

«Ռուսաստանը կորցրել է ազդեցությունը, գրում է հոդվածագիրը՝ Բաբուն յուրաքանչյուր միջադեպով փորձում է ընդլայնել իր վերահսկողությունը Դարաբաղի՝ հայերով բնակեցված, յուրաքանչյուր անհոգի վերածված սարածի վրա: Դարաբաղցիների, հայերի համար չափազանց սղառնակից է սա: Նրանք Ադրբեյջանի վերահսկմամբ համազգայնություն չեն դաշտագնացում ազերիների հետ եւ երկյուղում են, թե ամբողջովին կբնազրկվեն, կսեղահանվեն կամ կսղառնվեն: ԼՂ-ի նոր՝ դեֆակտո վարչապետ Ռուսաստանում հարստացած գործարար **Ռուբեն Վարդանյանը** կոչ արեց իր համերկացիներին միասնական լինել եւ դիմակայել: Բայց Դարաբաղի հայերի հեռանկարը ալեկի ֆան մռայլ է: Չմայած 2020 թվականի նոյեմբերին Ադրբեյջանի դեմ դաշտագնացում կրած դաշտագնացները ԼՂ-ի մարմնից մի մաս մնացել է, բայց Երեւանը կորցրել է անվտանգության երաշխավորի իր դիրքը, իսկ ռուսական խաղաղադաշտ ուժերը, որ ստանձնել են հենց այդ դաշտագնացները, երկու սարի անց իրենք իրենց սղառնում են: Ուկրաինայի դեմ Ռուսաստանի անհաջող արժակն առավել թուլացնում է ՌԴ-ի դիրքը Հարավային Կովկասում, խաղաղադաշտ ուժերի թվականում էլ կրճատվել է, իսկ **Պուշի-**

նը կարծես ոչ ցանկանում, ոչ էլ ի զորու է Ալիեյն չափավորել: Պայլար՝ խաղաղության դաշտագնացի համար: Այս սարի ԵՄ-ն միջնորդական ակտիվ ջանք գործարեց հայ-ադրբեյջանական խաղաղության դաշտագնացին հասնելու վերաբերյալ, հիշատակում է շվեյցարական թերթը՝ նշելով սահմանի երկայնքով դիտարկական ժամանակավոր առաջնության տեղակայումը: Ըստ վերլուծականի, Ալիեյը եւ ներադաշտագնաց ճնշման սակ գործող **Նիկոլ Փաշինյանը** ցանկանում էին մինչեւ սարեվերջ բեկումն արձանագրել: Փաշինյանը նույնիսկ խոստովանեց, թե Դարաբաղը միջազգայնորեն Ադրբեյջանի մաս է համարվում: Դրանով ուզում էր ցույց տալ, որ սարածին այլեւս այն առաջնահերթությունը չունի, ինչ իրենից առաջ՝ Դարաբաղում ֆաղափական մկրտություն ստացած, դաշտագնացները դեկավարած մախիկների համար էր: Այդուհանդերձ Երեւանը շարունակում է դիմակայել Բաբուն՝ Սյունիքով Նախիջեւանին միանալու նպատակների իրականացմանը, կարծիք է հայտնում NZZ-ի մեկնաբանը: Լաչինի միջանցքով Դարաբաղի հետ միակ ուղին Երզնկայելու գործողությունը սեպտեմբերյան հարձակումից, սարածներ գրավելուց հետո Բաբուն դաշտագնացն է Հայաստանին: Ալիեյը գիտի, որ սա լծակ է իր ձեռքում՝ եթե ռազմական հարձակում իրականացնեն, արագ կգրավեն Ստեփանակերտը, հերթական խայտառակությունը հասցնելով Հայաստանին: Եթե Փաշինյանը ֆաղափականապես զիջի, իր ընդդիմադիրներին եւ ժողովրդի զգալի հասկանում իր դեմ կհարձակվեն, թեպետ նրանք էլ ԼՂ աղազայի վերաբերյալ նվազ գործածական դեղատոնս են առաջարկում», եզրակացնում է «Նոյե ցյուրխեր ցայթունգի» մեկնաբանը:

Քրիստոնյա աշխարհը, մանավանդ Գերմանիան, ուկրաինական դաշտագնացի դաշտագնաց լույսը խնայում է փողոցներում, բայց Հիսուսին, նրա Ծննդյան հրաշխի ընդառաջ, հավասացած են, չի կարող մարել իր ներսի լույսը, չի կարող մոռանալ զբաղադաշտագնացի մասին:

Քրիստոնեական աշխարհի լուսավոր դարդասն է Արցախը, եւ Հիսուսը ծնվելուն ընդառաջ՝ այնտեղ խաչվում է հիմա:

Ռ՞ւմ խաղն է իրավիճակի այս արումը

Լաչինի միջանցքում ու դրա հետեւանով նաեւ Արցախում ադրբեյջանցիների ստեղծած լարված իրավիճակին ռուսական լրատվամիջոցների առաջին օրերի արձագանքները հիմնականում սեղեկանակական բնույթի են, բայց կան նաեւ վերլուծության սարեր:

«Մոսկվայի կոմսոմոլցեց» («ՄԿ») թերթի էլեկտրոնային կայքէջի ամսի 14-ի հրատարակումը վերնագրված է «Լեռնային Դարաբաղը հայտնվել է լիակատար Երզնկայում մեջ առանց դաշտագնացի ու գազի», դրա սակ նաեւ ալեկացված է «խաղաղադաշտները հայտնվել են մուրճի ու զնդանի արանում»:

«Այսպես կոչված ադրբեյջանական բնադաշտագնաց ակտիվիստները, որոնց թվում ներկա են հանկարծ բնադաշտագնացական խնդիրներով մասնագետները

աջ արմատական «Բոզկուրս» («Գորգայլեր» - Գ. Մ.) դաշտագնաց կազմակերպության կողմնակիցներ, շարունակում են Դարաբաղը Հայաստանի հետ կապող Ստեփանակերտ-Գորիս մայրուղու Երզնկայումը», - սեղեկացնում է հոդվածի հեղինակը, հավելելով, որ միջանցքի փակումը հանգեցրել է նաեւ Շուշիի Երզնկայի Սեծ Շեն, Հին Շեն, Եղցահող եւ Լիսազոր գյուղերի Երզնկայումը՝ դրանից բխող հետեւաններով:

Ամրադարձ կատարելով ադրբեյջանական ու հայկական կողմերի դաշտագնացների միջեւ հայտնված ռուս խաղաղադաշտների անմոտաս փրձակին, Երզնկայումը դադարեցնելու ԱՄՆ-ից ու Ֆրանսիայից հնչած կոչերին Բաբուն չանսալում, ադրբեյջանցիների կողմից Արցախի արդեն կրկնվող (առաջինը՝

այս սարվա լույս մարտի 9-ի գիշերը) գազային Երզնկայումը, հոդվածագիրը ներկայացնում է ՌԴ ԱԳՆ Մոսկվայի միջազգային հարաբերությունների դաշտագնաց ինստիտուտի ակադ. դաշտագնաց **Ալեքսեյ Զուդինի** արձագանքը ստեղծված իրավիճակին: Ըստ վերջինիս, այս սարածաԵրզնկային հակամարտությունը, որն առաջին հայացքից սկսել էր մարել, բայց փաստորեն դադարեցրած սղառն է, ասում է այն մասին, որ կողմերը բավարարված չեն ռազմական բախումների ընթացքում եւ կարգավորման գործընթացում ձեռք բերված արդյունքներից:

«Իրադարձությունների հետագա ընթացքը մեծ մասամբ կախված է այն բանից, թե որքանով է ադրբեյջանական կողմն իր գործողություններում իմնությունը, կայքէջի մասուցմամբ՝ նկատել է

ռուս փորձագետը: Մինչեւ վերջ հայտնի չէ՝ Ադրբեյջանն է արդյոք իրավիճակի սղառն մախաձեռնողը, եթե նրա թիկունքում կանգնած է Թուրքիան»:

Զուդինի գնահատմամբ, եթե Ադրբեյջանն իմնություն է գործում, Ռուսաստանի համար ալեկի հետ կլինի: Անշուշտ, նկատելի կարգավորման միջնորդական առաջնությունը: «Հակառակ դեպքում ռուսական ջանքերը լրացուցիչ դժվարությունների դեմ կանեն: Թուրքիայի զգալի ներկայությունը նշանակում է, որ կարգավորման համար այլ ջանքեր են դաշտագնացվելու»:

Եթե իրավիճակի սղառնը Թուրքիայի մասնակցությունը կա, աղա աղ դեպքում, ֆաղափազեցի խոսով, «մեծ հավանականությամբ կարելի է ենթադրել, որ սա մաս է կազմում այն խաղի, որը մոտապես վարում է Երդողանը»:

ԱՆՆԱ ԱՐԱՄՅԱՆ

Մոսկվայում հնչեցին կոմպոզիտոր Էդուարդ Միրզոյանի կամերային ստեղծագործությունները

Երաժշտագետ

Դեկտեմբերի 2-ին Մոսկվայի «Նիկո» արվեստների թատերասրահում հնչեցին հայ մեծանուն կոմպոզիտոր Էդուարդ Միրզոյանի կամերային ստեղծագործությունները: Գրվածքը խորհրդանշում էր ՀԽՍՀ և ԽՍՀՄ վասակավոր եւ ժողովրդական նկարիչ, ֆանդակագործ Նիկոլայ Նիկողոսյանի ծննդյան 104-ամյակը, նաեւ ՀՀ ու ԽՍՀՄ ժողովրդական արտիստ, կոմպոզիտոր Էդուարդ Միրզոյանի հետ նրանց ունեցած մտերմիկ ընկերությունը: Համերգի կազմակերպիչը ֆանդակագործի դուստրն էր՝ «Նիկո» արվեստների թատերասրահի սնօրեն Գայանե Նիկողոսյանը:

«Երկու վառ անհասականություն, երկու հսկայական սաղանդներ, որոնք նույնիսկ արտաքին աշխարհում էին իրար, երկուսն էլ կյանքի օրոք ճանաչված եւ սիրված են եղել: Քանդակագործ, նկարիչ Նիկոլայ Նիկողոսյանի ստեղծագործություններն այսօր էլ զարդարում են սարքեր երկրների թատերասրահները, իսկ կոմպոզիտոր Միրզոյանի երաժշտությունը շարունակում է հնչել աշխարհի սարքեր բեմերում՝ ինքնուրույն հարթելով իր ճանապարհը: Երկուսն էլ լուրջ ընդհանրություններ ունեին, սիրում էին իրենց հողը, կյանքը, մեծարում էին գեղեցիկն ու ներդաշնակը, նաեւ ունեին ստեղծագործ մարդկանց բնորոշ քեֆ անվերապահ լավատեսություն եւ թե՛ կասկածներ: Ես ենթադրում եմ, որ մեծ Վարդեսներն այնքան վերելում այդպես են կանխորոշել, Նիկոլայ Նիկողոսյանի ծննդյան օրը նրա ֆանդակների եւ կտավների ներքո հնչեցնել Էդուարդ Միրզոյանի երաժշտությունը»,- այսպիսի խոսքերով հանդես եկավ իր բացման խոսքում կոմպոզիտորի որդին՝ հանրահայտ բժիշկ-օրթոթեղ Արսակ Միրզոյանը:

Համերգի մենակատարներն էին դաշնակահարուհի, միջազգային մրցույթների դափնեկիր **Շաֆե Թադետոսյանը** Հայաստանից, Մոսկվայի «Musica Viva» կամերային նվագախմբի մենակատարներ, ջութակահարուհի **Ելենա Կորժենեկիչը** եւ թավջութակահար **Էմին Մարտիրոսյանը**:

Համերգի բացումն ազդարարեց միրզոյանական «Պոեմ»-ը (1971)՝ գրված դաշնամուրի համար եւ նվիրված կոմպոզիտորի դստերը՝ **Զարուհի Միրզոյանին**: Շաֆե Թադետոսյանի կատարմամբ այս էֆստրիսիվ հնչողությամբ հանրահայտ ստեղծագործությունը բացահայտվեց սոնորիտական հնչողությամբ՝ ձեռք բերելով խոհափիլիսոփայական հասկանիչներ:

Թավջութակի եւ դաշնամուրի համար գրված սոնատը (1965) հնչեց Էմին Մարտիրոսյանի եւ Շաֆե Թադետոսյանի ներդաշնակ եւ միաձուլված կատարմամբ: Այս ստեղծագործությունը Միրզոյանը գրել է **Մսիսլավ Ռոստրոպովիչի** համար, որը եղել է նաեւ սոնատի առաջին կատարողը: Արսակ Միրզոյանի խոսքով՝ սոնատն ունի ստեղծման թատերականություն: Երբ Մսիսլավ Ռոստրոպովիչը խնդրել է Միրզոյանին գրել թավջութակի սոնատ, որոշ հանգամանքների թատերաբանությունը Միրզոյանը չի կարողացել այն արագ ավարտել, եւ Ռոստրոպովիչը Միրզոյանին հրավիրելով իր ամառանոց՝ երեք օրով բառացիորեն փակել է նրան այնտեղ՝ խնդրելով ավարտել ստեղծագործությունը:

Սոնատում ազգային մտածողությունը զուգորդ-

վում է վառ, ժամանակակից երաժշտական գրելաձևի հետ, եւ կատարողները վիրտուոզ կերպով հաջողեցին վերարտադրել հեղինակի մտածողությունն ու ստեղծագործության հնչողական թարմությունը:

«Ալբոմ Թոռնիկիս» դաշնամուրային շարքը՝ (1984) նվիրված կոմպոզիտորի թոռնուհուն, մանրակերտ կերպարների մի ողջ փունջ է՝ հյուսված նուրբ երեւակայության եւ տրամադրությունների բազմազանությամբ: Շաֆե Թադետոսյանի մեկնաբանումը գրավում էր իր թափանցիկ հնչողությամբ, զգացմունքային հավասարակշռությամբ, կերպարների անբռնազբոս եւ հսկայական ուրվագծմամբ:

«Ինտրոդուկցիա եւ անընդհատ շարժում» ջութակի եւ նվագախմբի համար ստեղծագործությունը հնչեց ջութակահարուհի Ելենա Կորժենեկիչի եւ դաշնակահարուհի Շաֆե Թադետոսյանի կատարմամբ: Ելենա Կորժենեկիչի ջութակը հնչում էր զարմանալիորեն չափազանց թավ, «արմենական» հնչողությամբ լեցուն զույներով, հուզականության եւ վերադրումի բարձր լարումով: Դուրսում երաժիշտները հրաշալիորեն էին լրացնում միմյանց՝ անփակելի կուռ հնչողությամբ գերելով ունկնդրին:

Համերգի ավարտին դաշնամուրային սրիոյի համար փոխադրմամբ հնչեց Էդուարդ Միրզոյանի «Շուրանիկ»-ը՝ (1957) գրված «Զառու» ֆիլմի համար:

Դաշնակահարուհի Շաֆե Թադետոսյանի խոսքով՝ ռուս հանդիսատեսն իր համար կրկին եւ նորովի բացահայտեց Միրզոյանի երաժշտությունը: Շաֆե Թադետոսյանը էին հայտնում ավելի հաճախ ունկնդրել այն: Երաժիշտների համագործակցությունը բարձր մակարդակի վրա էր, իսկ համերգը կայացավ բարձր գեղագիտական եւ հուզական մթնոլորտում:

Մեծանուն կոմպոզիտոր Էդուարդ Միրզոյանի երաժշտությունը, հիմնված լինելով ազգային վրա՝ միաժամանակ ունի համամարդկային արժեք եւ աշխարհի ամենասարքեր բեմերում կարողանում է իր լուսավոր հետքը թողնել ունկնդիրների սրտերում:

Հ.Գ. - Ի դեռ, համերգի ամբողջական ընթացումը կարելի է ունկնդրել «Նիկո» թատերասրահի յուրաքանչյուր ակտում:

Գիտաժողով նվիրված Վլադիմիր Հարությունյանի 65-ամյակին

2022թ. դեկտեմբերի 9-ին ՀՀ ԳԱԱ միստրի դահլիճում տեղի ունեցավ համարմետական գիտաժողով «Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-սնտեսական զարգացման արդի հիմնախնդիրներ» թեմայով՝ նվիրված ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, սնտեսագիտության դոկտոր, դոկտոր Վլադիմիր Հարությունյանի ծննդյան 65-ամյակին:

Գիտաժողովը ողջունի խոսքով բացեց ՀՀ ԳԱԱ նախագահ ակադեմիկոս **Ա. Սարգսյանը**: Այնուհետեւ միստրի նախագահող ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության եւ հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս-ֆարսուղար, Տ.Գ.Գ., դոկտոր **Յուրի Սուվարյանը** հակիրճ ներկայացրեց Վլադիմիր Հարությունյանի կյանքի որոշ դրվագներ: ՀՀ նախագահ **Վահագն Խաչատրյանը** հանգամանալից խոսեց գիտության եւ կրթության զարգացման հետագա ուղեցույցների մասին:

- Ես լուրջ ափսոսում եմ, որ Վլադիմիրն այսօր մեզ հետ չէ, բայց, միաժամանակ, համոզված եմ, որ այն ավանդույթները, որոնք նա թողել է ինստիտուտում, շարունակություն կունենան: Այսօրվա մեր գլխավոր մարտահրավերն անվստահության խնդիրն է: Ամեն ինչ է դրա մեջ մտնում, եւ այդ խնդիրը մենք մեզ է կարողանալու լուծել: Հաջող խնդիրը կրթության բնագավառն է: Առանց այդ համակարգի հիմնարար փոփոխության՝ հաջողություններ չենք կարող ունենալ: Ունենք մասնագետների լրջազույն խնդիր, եւ առանց կրթության, առանց գիտելիքի հաջողություն չենք կարող ունենալ: Սա մեզ է մեզ համար ուղեցույց լինի,- ասաց ՀՀ նախագահ **Վահագն Խաչատրյանը**:

ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, ակադեմիկոս **Արմեն Սարգսյան**. «Վլադիմիր Հարությունյանը եղել է մեր լավագույն սնտեսագիտության մեկը, ով մեծ ներդրում է ունեցել ինչպես ինստիտուտի, այդպես էլ սնտեսագիտության գիտական հիմքերի զարգացման գործում: Նա եղել է բոլորի կողմից սիրված անձնավորություն»:

Ելույթ ունեցան ՀՀ ԳԱԱ Մ. Զոթանյանի անվան Տնտեսագիտության ինստիտուտի գլխավոր գիտաբան, ԵՊՀ ամբիոնի վարիչ, Տ.Գ.Գ., դոկտոր **Արմեն Սարգսյանը**, ՀՀ ԳԱԱ նախագահ, Տ.Գ.Գ., դոկտոր **Դիանա Գալստյանը**, ԵՊՀ Տնտեսագիտության եւ կառավարման ֆակուլտետի դեկան, Տ.Գ.Գ., դոկտոր **Հայկ Սարգսյանը**, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, Տ.Գ.Գ., դոկտոր **Արմեն Մելիքյանը**, ՀՀ ԳԱԱ Մ.Զոթանյանի անվան Տնտեսագիտության ինստիտուտի գիտական ուղղության դեկան, Տ.Գ.Գ., դոկտոր **Ռոբերտ Սարգսյանը**, ՀՀ ԳԱԱ գրականության ինստիտուտի սնտեսագիտական գիտությունների դոկտոր **Վարդան Դերիկյանը**, ինչպես նաեւ տղերքս հեղինակը:

Գիտական զեկուցումներով հանդես եկան ինստիտուտի երեսուցյակ ընդհանուր գիտաբանները՝ հետեւյալ թեմաներով՝ «Վիճակագրական գործողի ազդեցությունը ՀՀ դարեմային անվստահության վրա», «Խաղողագիտության համալիրի զարգացման հիմնախնդիրների ֆանակական գնահատումը», «Աշխատատեղային զարգացման միտումները թվային տնտեսության զարգացման», «Տնտեսական անվստահության հիմնախնդիրներն ազգային անվստահության համակարգում»:

Վլ. Հարությունյանի երկու որդիները՝ **Դավիթ** եւ **Տիգրան Հարությունյանները** սնտեսագիտության դոկտորներ են, իսկ դուստրը՝ **Աննա Հարությունյանը** սնտեսագիտության թեկնածու է: Նրանք հաջողությամբ աշխատում են Հայաստանի տնտեսության սարքեր ոլորտներում:

Հարկ է նշել, որ Վլադիմիր Հարությունյանը հանդիսանալով ՀՀ ԳԱԱ սնտեսագիտության ինստիտուտի երկարամյա սնտեսագիտության ակադեմիկոսների կատարել բնագավառի զարգացման համար: Նա իր մակարդակով կնքեց 2022թ. մարտի 5-ին, երբ դեռ չէր բոլորել իր 65-ամյակը: Նա հեղինակել է շուրջ 150 գիտական հոդվածներ, որից մոտ 30-ը՝ մեմորիալներ:

ՍԵՓԸՆ ԳԱՐԵՎՅԱՆ
Ռուսաստանի բնագիտության ակադեմիայի դոկտոր

«Իմ ժամանակի մեծերը». ցուցահանդես Թեմեյան կենտրոնում

Թեմեյան կենտրոնի ցուցահանդեսը բացվեց Հայաստանի ժողովրդական նկարիչ **Անասույի Ավետյանի** «Իմ ժամանակի մեծերը» խորագրով դիմանկարների ցուցահանդեսով: Այն կազմակերպվել էր Անասույի Ավետյանի հոբելյանի՝ 70-ամյակի շրջանակներում՝ Հայաստանի Թեմեյան մշակութային միության նախաձեռնությամբ:

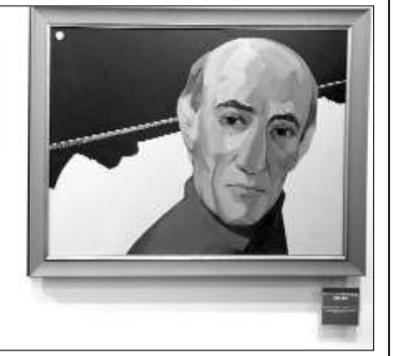
Ցուցահանդեսի բացմանը ներկա էր ԿԳՄՍ նախարար Վահրամ Դումանյանը, Հայաստանի նկարիչների միության նախագահ Սուրեն Սաֆարյանը, նկարիչներ, արվեստագետներ հանրություն:

Ներկայացված է 30 աշխատանք, որոնք հեղինակի 2022 թվականի ստեղծագործություններն են: Դիմանկարների շարքում ներկայացվում են նկարչի ժամանակակիցները, երեւելի հայեր, որոնցից մի քանիսի հետ Անասույի Ավետյանը հանդիպել է իր կյանքի սարքեր փոփոխելով: Սա բացառիկ ցուցահանդես է և արվեստագետ հանրությանն է ներկայացվում առաջին անգամ:

Հրանտ Մաթեոսյանի, Հովհաննես Բաղրամյանի, Լուսինե Զաֆարյանի եւ այլոց դիմանկարները: Հեղինակը վստահեցնում է՝ ծնվել է մի ժա-

վեսը վաղուց հայտնի է մշակութային հանրությանը ինչպես թանգարաններում մշակական ցուցահանդեսներ, այնպես էլ մասնավոր հավա-

ծուներում: «Այս ցուցահանդեսում առանձնանում է հասկալիս իր կրթական մշակութային ցուցահանդեսներում 20-րդ դարի այն մեծերը, որոնք մշակութային են հայի մեծությունը սարքեր աստիճաններում», - նշեց Ռուբեն Միրզախանյանն ու շնորհակալություն ցուցահանդեսի բացման առթիվ:

Հայաստանի նկարիչների միության նախագահ **Սուրեն Սաֆարյանը** եւս շնորհակալություն ցուցահանդեսի բացման առթիվ եւ վստահեցրեց՝ զարմացած եւ հիացած է Անասույի Ավետյանի աշխատանքներով: Նշեց, որ ցուցահանդեսը բաց կլինի մինչև դեկտեմբերի 16-ը:

Հայաստանի Թեմեյան մշակութային միության լրատվական գրասենյակ

Ցուցահանդեսում ներկայացված են Մարտիրոս Սարյանի, Մինաս Ավետիսյանի, Շառլ Ազնավուրի Հարություն Կալենցի, Առնո Բաբաջանյանի, Վիկտոր Համբարձումյանի, Սերգեյ Փարազանովի, Տիգրան Պետրոսյանի, Պարույր Սեւակի, Վազգեն Առաքելյանի, Սերգեյ Դովլատովի,

Ցուցահանդեսում ներկայացված են Մարտիրոս Սարյանի, Մինաս Ավետիսյանի, Շառլ Ազնավուրի Հարություն Կալենցի, Առնո Բաբաջանյանի, Վիկտոր Համբարձումյանի, Սերգեյ Փարազանովի, Տիգրան Պետրոսյանի, Պարույր Սեւակի, Վազգեն Առաքելյանի, Սերգեյ Դովլատովի,

Ցուցահանդեսում ներկայացված են Մարտիրոս Սարյանի, Մինաս Ավետիսյանի, Շառլ Ազնավուրի Հարություն Կալենցի, Առնո Բաբաջանյանի, Վիկտոր Համբարձումյանի, Սերգեյ Փարազանովի, Տիգրան Պետրոսյանի, Պարույր Սեւակի, Վազգեն Առաքելյանի, Սերգեյ Դովլատովի,

մանակաբազմում, երբ ներկայացված մեծանուն հայերը մեծ ճանաչում ունեին ոչ միայն մեր երկրում, այլև ճանաչված էին արտասահմանում: Ցուցահանդեսը բացվեց 2022 թվականի դեկտեմբերի 16-ին:

Հայաստանի Թեմեյան մշակութային միության նախագահ **Ռուբեն Միրզախանյանը** բարձր գնահատեց նկարչի մշակութային ներդրումը և առաջացնող ցուցահանդեսները եւ հավելեց, որ նրա ար-

ԱՇՈՏ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

Վահան Արծրունու տարեվերջյան մենահամերգը

Վահան Արծրունու համերգները ունենում են խոստանում: Բազմաժանր ու բազմաբնույթ է նրա ստեղծագործական աշխատանքը: Արծրունու միաժանրային ելույթները հայկական ռոփի ամենամիջոցառումն են: Այս անգամ այն սերի ունեցավ «Արդեան» ցուցահանդեսում (հիմնադիր՝ Վազգեն Բրուսյան), որտեղ Արծրունու նախաձեռնել է արդեն մի քանի անգամ իրականացնում է «Մշակութային հիմնադրամ» համերգաշարը:

հրողություններից է: Համերգը սկսվում է **Ռազմիկ Դավթյանի** բառերով գրված «Տխուր երգով», դրան հաջորդում է «Գուցե»-ը, որի կրկնադրված հեղինակն ու հանդիսատեսը կատարում են միասին: Բոլոր երգերին նախորդում են հեղինակային մեկնաբանությունները կամ հիշատակալիցները:

«Այս» երգի կատարումից հետո Արծրունու է միանում ֆլեյթահարուհի **Նելլի Մանուկյանը**, որ վաղուց է համագործակցում նրա հետ, իսկ «Ծիծաղելի է, բայց փաստ է իրավ»-ից հետո՝ **Նարեկ Ավագյանը**՝ նույնպես ֆլեյթահարուհի, Հայաստանի ազգային ֆիլհարմոնիկ նվագախմբի ֆլեյթահարուհի խմբի կոնցերտմայստրը:

Մանուկյանը՝ արտասովոր զգայականությամբ եւ Ավագյանը՝ ակադեմիական վերացարկմամբ, հաջորդաբար կատարում են իրենց դարձված «Կոմիսսար. Տասը հայտնություն» շարքի երգերում՝ ներկայանալով հիացնելով իրենց կատարողական բարձր արվեստով: Իսկ Արծրունու՝ երեսանյակի շարքի կոմսերվատորիայում (Գոհար Գասպարյանի դասարան) իրականացված ձայնը ունենում է զորե ու նշանավոր իրականությունից, սաունում հեռու-հեռուները՝ դեռ Ռազմիկ Հայաստան:

Ռոփ-խմբի համար գրված **«Aditon»** եւ **«Cruzaid (Part Two)»** գործիքային կոմպոզիցիաները Արծրունու-Մանուկյանի դուետի կողմից կատարվում են ակուստիկ սարքերով, բոլորովին այլ շեքստրայությամբ, եւ խանդավառությամբ են ընդունվում հանդիսատեսի կողմից:

Հնչում է նաեւ բանակային սարիներին գրված «Ես ի՞նչ եմ, իմ սեր» երգը. հեղինակի խոստովանությամբ՝ այն ժամանակներից շատ քիչ բան է փոխվել: Սակայն փոխվել է երգի գործիքավորումը. ի սարքերով այլ բանակային ձայնագրության՝ այս անգամ այն հնչեց **Նելլի Մանուկյանի** հմայիչ սոլոյի ուղեկցությամբ: Հանդիսա-

տեսի ձայնակցությամբ է կատարվում նաեւ «Երկիր Արմենիա, երազ Արմենիա» երգը:

Համերգի ընթացքում Արծրունու մեկ անգամ ներկայացնում է ռասմավոր հյուրերին՝ «Այս» ակումբի եւ «Սոփիակ» փրկարարական ջոկատի անդամ, ազատամարտիկ **Դմիտրի Սարսիրյան**, «Նարեկացի արվեստի ինստիտուտ» հիմնադիր **Տիգրան Նարեկ Հարությունյան** եւ **Արմինե Թամրազյան**: Վերջինիս ամուսնու՝ բանաստեղծ Ռազմիկ Դավթյանի բառերով գրված «Ողորմի սլեֆ» հուզիչ երգով էլ ավարտվում է համերգը:

Գրեթե երկու ժամ տևած համերգից հետո Վահան Արծրունու ընթացիկ անդամները՝ կինը՝ արձակագիր եւ թատերագետ **Անուշ Ասլիբեկյանը** եւ զավակները, ներկայանալով ծափահարությունների ուղեկցությամբ դափնի են բերում մոմերով զարդարված ծննդյան սրբերը եւ հնարավորություն է ստեղծվում մեծերի միջավայրում մոտենալ ու շնորհակալություն արտահայտելու երգիչ-կոմպոզիտորին, ում ներդրումը հայաստանյան մշակութային իրականության աշխուժացման եւ ժամանակակից ամենաառաջատար երաժշտական մշակույթների հետ փայլ փոխադրելու գործում հիմնական անուրանալի է:

ՀԱՍՄԻԿ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

Արվեստը, ունց սերը, հասուն է բոլոր տարիքներին

«Նարեկացի» արվեստի միության (ՆԱՄ) երեսմյան «հանգրվանի» հերթական հյուրերն էին Արագածոտնի թեմի Աժարակի «Սուրբ Մարիամե» եւ Սաղմոսավանի «Հայրողաց տուն» սոցիալական կենտրոնների ներկայացուցիչները,- ովքեր ուսուցանում են, նրանք, ովքեր սովորում են ու ստեղծագործում, նաեւ նրանք, ովքեր օժանդակում են այդ կենտրոններին՝ կազմակերպություններ, անձինք, այդ կենտրոններում ստեղծվող արվեստով հեռափրվողներ:

Տարեվերջյան ցուցահանդես - ներկայացումը ոչ այնքան հազվեսվություն էր կենտրոնների գործունեության վերաբերյալ, որքան սոցիալական աջակցության կենտրոնների Կառավարության արվեստի տն, որում ներկայացնում էին համար բացահայտումներ արեցին, եւ այդ բացահայտումները երիտասարդ եւ հասակավոր ինքնուսուկարիչների գործերն էին: Շնորհալի մասնակիցների եւ աղջկաների գեղանկար աշխատանքները՝ հայրենի բնագավառի մասերը կազմակերպում, նախընտրումները, հոգեւոր - փրկարարական թեմաներով գործերը վկայում էին, որ սոցիալական կենտրոններին հաջողվել է զսնել նրանց, ովքեր ձգտում ունեն դեղին գեղեցիկը, դասրաս են սովորելու, կատարելագործվելու, եւ կարելու չէ, թե ինչ սարիք են:

Այս սոցիալական կենտրոններում գործող արվեստի խմբերի Կառավարությունը թափոններից կենցաղային օգտագործման իրեր են դասրասում, դասրասակներ, սիկնիկներ, զարդասուկեր, հյուսում են մաքրամեծի մեծածավալ գեղեցիկ գորգեր եւ այլն: Կավագործության արվեստանոց են ստեղծել. գեղանկար կավե ամանները եւս ցուցադրված էին «Նարեկացի» արվեստի միությունում՝ գործելն-գորգի փով:

Ցուցահանդեսում ունեւ «Արվեստը հասանելի է բոլորին» խորագիրը. կազմակերպիչները նկատում են մասնակիցների Երջանակը, եւ ուր ուրեւ սարիքում կարելի է սկսել զբաղվել արվեստով՝ ֆեզանում բացահայտելով այնպիսի հմարավորություններ, որոնց մասին չէս էլ կասկածել

կամ, զուցե, համադասխան դասրանների բացակայության դասրանով չէս զարգացրել շնորհը: Այդ ունակությունների բացահայտմանն են նդասում նաեւ այս սոցիալական ծրագրերի կազմակերպիչներն ու հովանավորները:

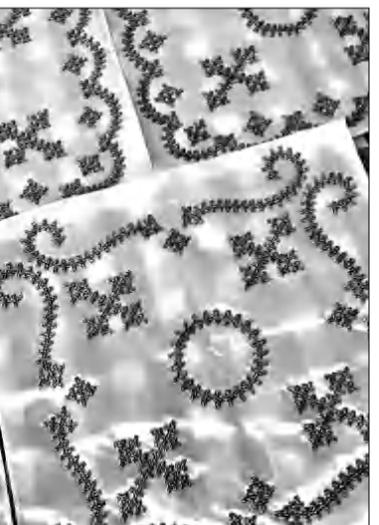
Կազմակերպիչների մեջ է «Չանգակասուն» բարեգործական ՀԿ-ն՝ «Ամբող Հայասանի հիմնադրամ»-ի հես համագործակցությամբ: Հիմնադրամը շուրջ ֆանհիմզ սարիքների ընթացքում կյանքի է կոչել բարեգործական ծրագրեր ա-

ելեղեցու հոգեւոր հովիվ Տեր Փառեն ֆահանա Առաքելյանի խոսքը: Իսկ «Չանգակասուն» ՀԿ սնօրեն Կարինե Գրիգորյանը մանրամասներ հաղորդեց սարվող աշխատանքների մասին՝ ընդգծելով ուսուցանողների, մասնավոր-

րադես գեղանկարչուհի Սաթենիկ Հովսեփյանի դերը՝ ներկայացված աշխատանքների հեղինակների գեղարվեստական դասրակության գործում:

ՆԱՄ-ում Արագածոտնի թեմի Աժարակի «Սուրբ Մարիամե» եւ Սաղմոսավանի «Հայրողաց տուն» սոցիալական կենտրոնների Կառավարությունների կողմից ցուցադրված էին նաեւ Անահիտ Գասարյանի երկու սասնյակ գեղանկարներ: Լինելով «Ամբող Հայասանի հիմնադրամ»-ի սոցիալական ծրագրերի եւ աղեսների շիկերի կառավարման ծրագրերի համակարգող՝ աշխատանքի բերումով առնչվել է կենտրոնների արվեստի ճյուղերով զբաղվող սաների եւ ուսուցիչների հես, եւ ահա մի օր իր ձեռքն են սվել վիճինն ու աեւլ՝ փորձիր նկարել, ոնց անում են այստեղ, սկսելով «գրոյից», չունենալով մասնագիտական հիմք, բայց ունենալով շնորհ եւ ցանկություն: Անահիտն, իհարկե, երկար սարիքներ լքօրեն զբաղվում է գործելնագործությամբ, ունի ժողովրդական վարդեշի կոչում, բայց վրձինն առաջին անգամ էր ձեռքն առնում: Եվ ահա մեկուկես սարի է անցել, եւ նրա գեղանկար աշխատանքները կարելի է դասել մասնագիտացած նկարիչների գործերի շարքը: Նա շարունակ սովորում է, հեստեղականորեն հմնություններ ֆաղում սարքեր աղքյուններից, ուսումնասիրում եւ նկարում՝ իր ազատ ժամանակը հիմնականում սրամադրելով նկարչությանը: Արդյունքում ծնվում են ծաղկանկարներ՝ մեկ ֆնօւ, եթեալին, մեկ ցայտուն վառվռում, ջրի բնական թափանցիկությամբ ծաղկամաններով, մասրյունորներ՝ մրգերով ու կավե սափորների բնական գունափոխմամբ եւ ողնձամանների զրնգունությամբ: Ոնց Անահիտն է ասում՝ աշխատանքն ու ջանադրությունը գլխավոր դասրանն են արդյունքի հասնելու համար, եւ նա հազար անգամ ճիտ է...

Ասեղնագործության թագուհին՝ «մարաշը»

Հայ ասեղնագործության մեջ գոյություն ունի յուրահատուկ մի կարատեսակ, որն անվանում են «մարաշ», որի հայրենիքը եղել է Կիլիկիայի Մարաշ ֆաղաքը:

«Մարաշը» օգտագործվում է ինչդես զգեստների, այնդես էլ բազմոցների, բարձերի, թեւոնցների, սեղանի սփռոցների վրա:

Այս կարի տեսակը ամեն-

նադժվարներից է: Հնում նշանավող աղջիկը իր օժիտում դեֆ է ունենար առնվազն 6 ասեղնագործած իր, որը հիմնականում լինում էր «մարաշի» գործ:

«Առ աղիկ ու թելիկ, որ չասեն աղաշի կնիկ»:

Եվ աղջիկները ոգեւորվում էին, որովհեսեւ արդեն դա իրենց դասիվն էր:

«Մարաշ» ասեղնագործությունը լինում է երկու տեսակ՝ հարթակար եւ հյուսվածակար:

Ասեղնագործությունը զարդանախերով՝ ամենահարուստ կարն է: Չարդանախերում հանդիմող S նշանը շատ կարելու է մշակութաբանական տեսակեփց:

2011թ ին Մարաշի հայրենական միությունը հավաքելով 150 վարդեսների, հիմնականում Հայեղ ֆաղաքից, աշխատանքները հրատարակել է գիրք-ալբոմ:

Մարաշ ֆաղաքում աշխատել են տեղական կամ ներմուծված բամբակե կտորի վրա, որը կոչվել է խասսա: Մարաշի բուն կտորը կոչվում է էղեմեգեր: Հիմա մեծամասնությամբ «մարաշի» ասեղնագործությունը անում են թավիճի լավագույն տեսակների վրա:

«Մարաշը» ասեղնագործական տեսակը օգտագործվում է ոչ միայն աշխարհիկ կյանքում, այլեւ եկեղեցիներում: Խորանի վարագույրները, Ավեսարանի հիանալի կազմերը նույնդես «մարաշի գործ» են եղել:

«Մարաշով» արված ուրեւ գործ ունի մեծ արժեք: Մեկին

նվիրելով «մարաշի գործ», դուր նրան կարժամացնեֆ մեծ դասվի:

ՀԱՌԿԱՆԻԿ ԱՄԻԵՆՆՈՎԱՆ
ՀՊՄՀ Լրագրության 1-ին կուրսի
ուսանողուհի

ՔՐԻՍՏԻՆԵ ՄԵԼՈՆՅԱԼ

«Արվեստը խենթությունն է».
Ակարիչ Միխայել Հարությունյան

Նկարիչ Միխայել Հարությունյան, 25 տարեկան, բայց ոչ նոր անուն հայ կերպարվեստում: Միխայել Հարությունյանը նկարել սկսել է վաղ մանկությունից, ինչպես բոլոր երեխաները, սակայն չի դադարել, ինչպես նրանցից շատերը. միայն մի դեպք, երբ զբաղվում էր երաժշտությամբ, թվում էր դա է արվեստի իր ճանապարհը: «Ցանկությունները շատ դարձային եղան մեզ համար, եւ նկարչությամբ զբաղվող եղբայրս վերջնականապես սկսեց զբաղվել երաժշտությամբ, իսկ ես հրաժարվեցի երաժշտարվեստից եւ սկսեցի իմ ուղին նկարչության ուղիով»,-մեզ հետ զրույցում նշում է Միխայել Հարությունյանն ու համեստորեն հավելում՝ անհասական չորս ցուցահանդես է ունեցել, առաջինը՝ երբ ընդամենը 12 տարեկան էր:

Ժամանակն էր զարգացնել բնասուր սաղանդը. Միխայելը երկու տարի դասեր է առել նկարիչ Էդվարդ Սասունի մոտ, իսկ 2016թ-ին ընդունվել Գեղարվեստի ակադեմիա, ուսանել Արամ Խաբեկյանի եւ Արթուր Գովհաննիսյանի արվեստանոցում. «Դա գիտելիքների եւ փորձի ձեռքբերման ժամանակաշրջան էր ինձ համար»,- հավելում է Միխայելը:

Նկարչի սաղանդի արդյունքը նրան մտադրեց ուղեկցող շրջանակից հաջողություններն են ոչ միայն հայրենիքում, այլև նրա սահմաններից դուրս: Ընդամենը վերջերս՝ 2021-ին, ԱՄՆ-ում «Catholic Institute»-ի կազմակերպած «Sacred Art Prize - 2021» միջազգային մրցույթում արժանացավ 1-ին մրցանակի, իսկ հեղինակավոր «Figurativas-2021» -ում նրա աշխատանքը ճանաչվել է լավագույններից մեկը եւ 4 ամիս ցուցադրվել Բարսելոնայի Ժամանակակից արվեստի եվրոպական թանգարանում: 2016 թվականին, երբ Միխայելը դեռ 1-ին կուրսի ուսանող էր, արժանացավ Հայաստանի Թեմայան մեծապատիվ միության «Վահան Թեմայան» մրցանակի՝ դառնալով

«Կերպարվեստ» անվանակարգի ամենամեծից մեծ մրցանակակիրը: Պարգևներ, հաղթանակներ, միջազգային բազմաթիվ մրցույթների մրցանակները Միխայելի համար յուրաքանչյուր հաջող գնահատական են, սակայն նկարչի ստեղծագործական կյանքի ամենաադապտացիվ իրադարձությունը ստեղծագործական դարձարի առիթ հանդիսացավ. նրա «Կասարվեց» կսավը, որ դասկերում է Հիսուս Արիստոսի խաչելությունը, վերջերս օծվեց Երուսաղեմում եւ իր մեծական տեղը

Ի դեպ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի դասվերով Միխայել Հարությունյանին է վստահվել հայոց կաթողիկոսների դիմանկարների շարքը. դրանք իրենց տեղն են գտել Մայր Աթոռի վեհարանում:

Թեև արվեստատեր հանրությանը հայտնի են Միխայել Հարությունյանի՝ հոգեւոր թեմաներով աշխատանքները, սակայն նա ստեղծագործում է սարքեր թեմաշիկաներով. կսավներում ողջ ներկայացված է՝ հեղինակային մոտե-

զգավ Սուրբ Հարության օգնություն՝ Քրիստոսի գերեզմանի մոտ: Մեզ հետ զրույցում Միխայել Հարությունյանը խոստովանում է՝ իրադարձությունն

իսկապես արժանաց էր իր կյանքում, որից հետո որոշ ժամանակ ձեռքը վրձին չէր վերցնում. եղածը կարծես հոգեւոր մեծ դարձել էր լինել:

ցումներով եւ յուրաքանչյուր ներշնչմամբ: Նկարչին իր տուն-արվեստանոցում ամեն օր «հանդիպում է» սարքեր տարիների իր ստեղ-

ծագործություններին: Հեղինակի խոսքով՝ դա յուրաքանչյուր նկարաւար է իր դասնության մասին, թե որտեղից է եկել, որտեղ է հիմա եւ ուր կարող է հասնել. «Իմ սկիզբն անընդհատ իմ աչքի առջեւ է»:

Անցյալի եւ թերությունների մասին խոսելիս Միխայելը խոստովանում է՝ ավելի վաղ շրջանում եղել են դասեր, որ ցանկություն է ունեցել նոր շրջանում օգնել աշխատանքները, սակայն մտափոխվել է՝ դասնությունն ուղղելու կարիք եւ անհրաժեշտություն չունի, դրանից միայն դասեր դառնալու է փառք:

Միխայելը մեզ հետ զրույցում վստահեցնում է՝ իր առաջին ֆինադաքսը հենց ինքն է, ապա ծնողները, որոնք մեծ դեր են ունեցել նկարչի կյանքում՝ ստեղծագործական ճանապարհին ամուր կանգնելու համար: Ավագ արվեստակիցների հետ եւս մտադրեց կառուցել մեզ է. նրանցից խորհուրդներ է լսում, հաշիվ մտնում:

Նկարչի մոտ այսօր էլ ստեղծագործական բուռն շրջան է. ստանում է դասերը աշխարհի տարբեր անկյուններից: Նա հոգաւորությամբ է հիշում 17 երկրում՝ եկեղեցիներում, թանգարաններում եւ մասնավոր հավաքածուներում դասերը աշխատանքները, բայց առանձնացնում է մեկը. հայազգի համահայտ ջազ-դասնակահար, գործարար Ավո Ուլեզյանն իր դիմանկարը հենց Միխայել Հարությունյանին էր վստահել, երբ նա դեռ 16 տարեկան էր: Ավելի ուշ այդ դիմանկարը տպվել էր ամերիկյան «La Cohoba» ամսագրի շաբաթական:

«Գույնն ինձ համար ասելիք փոխանցելու միջոց է, ոչ թե կարեւորություն: Մինչ այս ստեղծագործել եմ շատ ժամերում, աշխատել սարքեր նյութերով»,-նշում է Միխայել Հարությունյանն ու հավելում՝ արվեստը խենթությունն է, անկախաշենսելիություններ եւս հնարավոր են:

Իսկ մինչ այդ խենթություններն իրականություն կդառնան, Միխայելը հաջորդ տարի կմեկնի արժանապատիվ կառուցվածքներում ի վերուստ սրված այն շնորհը, որ երիտասարդ հեղինակի համար կնախանի նոր ուղի՝ ծնունդ տալով իր զգայուն ներաշխարհի գեղարվեստական արժանապատիվներին:

«Վերածննդի 10 հանճարներ» միջազգային նախագիծը

Դեկտեմբերի 2-ին՝ ժամը 15:00-ին, Ժամանակակից արվեստի թանգարանում (Երեւան, Մաշտոցի 7) տեղի ունեցավ «Վերածննդի 10 հանճարներ» խորագրով մուլտիմեդիային ցուցահանդեսի բացումը: Ցուցահանդեսին ներկայացված են Վերածննդի դարաշրջանի (Վաղ, Բարձր, Ուշ) իտալացի 10 աշխարհահռչակ նկարիչներ՝ Բոտիչելլի, Բելլինի, Դա Վինչի, Միքելանջելո,

Ռաֆայել, Ջորջոնե, Վենետո, Տիցիան, Տինտորետո, Վերոնեզե: Վերածննդի հիմնական գաղափարախոսությունը հումանիզմն է՝ մարդու ճանաչումը որդես բարձրագույն արժեք. մարդու հանճարը, մարդկային մտքի եզակի եւ արժանապատիվ կարողությունները, մարդու մարմնի գեղեցկության փառաբանումը: Ցուցադրության այցելուները կծանոթանան արվեստ-

զեսների ամենաազդեցիկ գլուխգործոցներին: Ժամանակակից դրոյեկցիոն տեխնոլոգիաների կիրառման շնորհիվ, ցուցադրությունը հագեցված է անիմացիայով եւ 3D էֆեկտներով՝ դասական երաժշտության ուղեկցությամբ: Հայտնեցնում եւ ռուսերենով այցելուները կծանոթանան արվեստագետների կենսագրության կարեւոր փաստերին: Ցուցադրության մասնակիցները օգտագոյնացված կլինեն

02.12.2022-15.01.2023
ՄՈՒԼՏԻՄԵԴԻԱԿԱ ՑՈՒՑԻՆԵՐ | МУЛЬТИМЕДИЙНАЯ ВЫСТАВКА
ՆԱՐԿՈՂ ԿՏԱՎՆԵՐ
ДВИЖУЩИЕСЯ ПОЛОТНА | ПОТЕНИИВ ЭПОХИ ВОЗРОЖДЕНИЯ
ԲՈՏԻՉԵԼԼԻ, ՄԻՔԵԼԱՆԺԵԼՈ, ԴԱ ՎԻՆՇԻ, ՏԻՇԻԱՆ...
БОТТИЧЕЛЛИ, МИКЕЛАНДЖЕЛО, ДА ВИНЧИ, ТИЦИАН...
ԵՐԵՎԱՆ, ԱՄՄԵՏՈՒՅԻՆԻ, 7
ԵՐԵՎԱՆ, ԱՄՄԵՏՈՒՅԻՆԻ, 7
ՏԵԼ. 55-95-87
ԵՐԵՎԱՆ, ՊԻ. Մ. ՄԱՍՏՈՅԱ 7
ՏԵԼ. 55-95-87

Վերածննդի դարաշրջանի նկարիչների 3-6 մետրանոց հսկայական շարժվող նկարներով:

Ցուցադրությունը կգործի մինչև 2023 թվականի հունվարի 15-ը: ԵՐԵՎԱՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

ՀԵՆՐԻԿ ԲԱՆՉԻՆՅԱՆ

ԲԳԳ

Սկզբը՝ նախորդ համարում եւ վերջ

Ա. Արեւոյանը հեղինակում է նաեւ գերմաներեն լեզվով նոր մեծարժէք ուսումնասիրություններ, դասագրքեր, որոնցից հիշատակելի է հասկալու անվան հիշատակարարի գերակառնությունը (հրատ. 1936): Սա գերմանացի ուսանողության համար գրված հայերենի ձեռնարկ է, որտեղ որդես առաջաբան սրված է հայոց լեզվի եւ գրականության ամփոփ ու փաստալից դասնությունը, ադա Եւրոպայի գրականության հայերեն եւ արեւմտահայերեն աշխարհարի (հակիրճ՝ նաեւ գրաբարի) գերակառնությունը, իսկ վերջում ներկայացված են արեւելյան եւ արեւմտահայ գրականության մի ընդհանուր ծաղկափայլումը արեւմտահայերենի մի քանի քաղաքներում մի բավական ընդհանուր բառարան: Ա. Արեւոյանի այս ձեռնարկը լայն ընդունություն գտավ հայ եւ եւրոպական գիտական ու մանկավարժական շրջանակներում, բարձր գնահատականի արժանանալով գիտական մամուլի էջերում, համարվեց «հայ լեզուի առեւտն համայնագիտակ»: Գրի տղայնաակի մեծ մասը, ցավոք, ոչնչացել է Լայպցիգում օդային ռմբակոծությունների ժամանակ: Առավել ցավալի է այն փաստը, որ համանման աղետալի գործողությունների զոհ է գնացել նաեւ Ա. Արեւոյանի կազմած գերմաներեն-հայերեն երկհատ թարգման, որը տղայության ընթացքի մեջ է եղել 1944 թվականին Բեռլինում (1000 էջից տղայվել է 300-ը): Պատերազմի զոհ են դարձել նաեւ Ա. Արեւոյանի մի Եւրոպա աշխարհագրությունների ձեռագրեր...

Ա. Արեւոյանի հրատարակած գերմաներեն գրքերից հիշատակելի են նաեւ «Հայ ժողովրդական լեզու» (1940) եւ «Հայաստան 1940» (1942) աշխատությունները: Հասկալուց հիշատակում է Ա. Արեւոյանի նախաձեռնած այն գերմաներեն գրքուկը, որը ձեռագրական նշանակություն է ունեցել մեր ժողովրդի մի սովոր հասկածի համար:

1933 թվականին, երբ գերմանիայում նացիստներն իշխանության գլուխ անցան, հակահրեական Եւրոպայի մեծ մեկը սկսվեց նաեւ հակահայ Եւրոպայի մեջ: Տղայուցից հոգիվածներ, որոնց մեջ հայերը, հրեաների հետ միասին, ներկայացվում էին իբրեւ սեմական ժողովուրդ, որն, իբր, իր ծանրակցիքներուն է կասարել համայնակարության Եւրոպայում եւ բոլեւիկյան վարչակարգի հաստատման գործում: Այս հակահայ Եւրոպայի մեջ մեծ դեր կատարեցին նաեւ Անկարայից գործուղված եւ նացիստական շրջանակներում, Եւրոպայի նկատմամբ դրսեւորված եւրոպայի թուրք գործակալները: Իրավացի է նկատված, որ «նացի գերմանիոյ թրփաւրութան եւ հայատնացութան ամենէն դեմադիւս վկայութիւնն էր անճուռ Եւրոպայի Թայլանթի Պերլին Թաղումը ուսուցիչներուն համոզաստան առաւմուր թուրք» («Հայրենիք», Բոսթոն, 1975, մարտի 16):

Եւրոպայի, հրեաների նման հայերը եւս դաստարարվում էին ոչնչացման, եւ դաստարարվում էր մի նոր եղանակ, ինչը, սակայն, բարեբախտաբար կանխվեց եւ հիմնականում՝ Ա. Արեւոյանի Եւրոպայի: Նա դրկոսր Ռոհրբախի հետ հրատարակ հանեց «Հայկականությունը արիականություն է» («Armeniertum - Arierium») գրքուկը (Պոստամ, 1934), որտեղ նրանք մի Եւրոպայի գերմանացի մասնագետների հետ միասին աղագրութեցին հայերի արիական ծագումը: Ինչքան Ն. Ա. Արեւոյանն, այդ գրքուկում հանդես է եկել «Նորդիկ սիդեր հայոց մեջ» հոդվածով: Գրքուկն արագորեն Եւրոպայի գերմանիայով մեկ է անմիջական ազդեցություն ունեցավ: Գերմանական մամուլում դադարեցին հակահայ հոդվածները, եւ հայ (Armenien) անունն արիական ցեղերի անվանա-

Նորից մեծ երախտարարի մասին ԱՐՏԱՇԵՆ ԱՐԵՂՅԱՆ

ցանկի մեջ առաջին տեղը գրավեց այբբենական կարգով: Այդ ցանկերը բաժանվում էին ոստիկաններին, եւ ներքին գործոց նախարարության հրամանով հայերին, որդես արիացիների, սրվեցին հասուկ վկայագրեր: Տարիներ անց, սակայն, երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ամենաթեթ տղային, հայրենի չէ, թե ինչ «մութ հաշիւներով եւ դրողներով» հայերի արիական ծագումը դարձյալ կասկածի տակ դրվեց: Եւ Ա. Արեւոյանը նորից իր գերմանացի համախոհների հետ միասին գործի անցավ, «ամեն դուռ բախեց, խօսեցաւ, լուսարանելով նացի ազդեցիկ շրջանակները, յօգուտ Հայութեան: «Դուռ բախել»-ը ըսելու ձեւ մըն է, որ սակայն նացիներու դարազային բոլորովին տարբեր, չարագուշակ բան մը կը նշանակէր յաճախ: Կրնայիդ դուռէ մը ներս մտնել եւ ալ դուռս չելլել»:

1942-1943 թվականներին Ա. Արեւոյանը կարողանում է Շտուսգարսում վերսին հրատարակ հանել «Հայկականությունը արիականություն է» գրքուկը, որը վերջնականապես փրկության խարխիւս է նետում պատերազմի ժամանակ գերմանիայի գրաված տարածքներում աղող շուրջ 500 000 հայությանը: «Հոս հարցնել հարկաւոր է, - գրում է դեղիերի ականաւտ **Սաւանտ Սեւակը**, - թէ ի՞նչ ղիսի ըլլար այս կէս միլիոն հայերուն ճակատագիրը, եթէ նախախնամական դեր մը կատարած չըլլար դրոք: Արեւեան, տրք. Ռորդախի հետ, խեղդելով այդ հակահայ եւ թրփական դիտերի շարժումը իր օրանի մէջ» («Հայրենիք», Բոսթոն, 1955, հունիսի 16):

Պատասխանը տղայ է: Եւ եթէ Ա. Արեւոյանը միմչ այդ ոչինչ արած չլիներ եւ այդուհետեւ էլ ոչինչ չաներ իր ժողովրդի համար, ադա լիկ այդ մեկ սխրանքի համար, որի արդունը բազմապար հայերի փրկված կյանքն է, արժէ նա անունը դասել մեր ամենաբախտաբար աղագային գործիչների Եւրոպայի: Ի դեպ, 1942 թվականին **Գարեգին Նժդեհի** նախաձեռնությամբ հրատարակվել է մի համանման ժողովածու, որտեղ ընդգրկված է նաեւ Ա. Արեւոյանի մի հոդվածը: Դրանից մեկ տարի առաջ նամակ գրելով Նժդեհին, որը նույնպես ծնունդով նախօրեւանցի էր, Ա. Արեւոյանն արտահայտել է ազատագրված հայրենիք վերադառնալու իր իղձը. «անհրաժեշտ է ուժերի համախմբում, ստաստնք ու յուսամք, որ մեր սիրելի հայրենիքը, նաեւ մեր բնագաւառ Նախիջեւանը, լաւ օրեր տեսնեն շուտով, եւ մեք արժանանանք նրանց տնություն»:

Պատերազմի տարիներին եւ այդուհետեւ Ա. Արեւոյանը կատարում է նաեւ այլ ազգանպաստ գործեր: Նախագահում է 1942 թվականի դեկտեմբերին Բեռլինում ստեղծված Հայ ազգային խորհուրդը, որի կազմում, ի թիվս այլոց, ընդգրկված էին նաեւ Նժդեհը եւ **Դրասամաս Կանայանը**: խորհուրդի բուն նպատակն էր տղայարելով բոլեւիկյան լծի եւ ռուսական սիրադետության դեմ՝ վերականգնել Հայաստանի անկախությունը գերմանիայի օգնությամբ: Այս տեսչերով ու գաղափարներով նա հանդես է գալիս հայության առաջ Վիեննայում եւ Բեռլինում:

Հայ ազգային խորհուրդը մեծապես օժանդակել է հայ գերիներին եւ դաւաճումները հայերի ազգային շահերը: Այս մտադրությամբ Ա. Արեւոյանը կրկին ու կրկին բախում է գերմանացի բարձրաստիճան դաւաճումների դռները, անձնազոհաբար անցնում մի Եւրոպայի մոլոր: Չմայած իր արդեն առաջացած տարիներ եւ առողջական սկարտայանը, նա՝ թեթեւացնելու համար հայ գերիների ծանր վիճակը եւ անտեսելով ձեռնա-

յին ու պատերազմական դժվարին տղայնամերը, որդես եւ մեկ օգնականի հետ մեկնում է Վարժավա, անում հնարաւորն ու անհնարին...

Ազգային խորհուրդը կարճ ժամանակ անց վերածվում է կոմիտեի, որը կազմավորում է ազգային վարչական կառավարությունը՝ նրա ղեկավար ընտրելով Ա. Արեւոյանին: 1943 թվականի մայիսին, սակայն, Ա. Արեւոյանն ազատվում է Ազգային կոմիտեի նախագահի դաւաճումից եւ մեկնում է Ֆրանսիա, որտեղ միառժամանակ խմբագրում է գերմանական կառավարության ստեղծած Հայ ազգային լեզուի համար տղայագրվող «Հայաստան» եւ «Լեզուական լրատու» շաբաթաթերթերը:

Բեռլինի անկումից հետո Ա. Արեւոյանն անցնում է հարավային Գերմանիա՝ Վյուրսերբերգի Ռոսվալլ, Տոսլինգեն, ադա Շտուսգար Բաղարները: Այստեղ էլ նա իր հոգասար ձեռքն է մեկնում բազում հայ տարագրների, որոնք իր նման ստիպված էին անցնել Գերմանիայի խորհուրդ: Այս շրջանում էր նաեւ, որ Ա. Արեւոյանի ջանքերով Փարիզ վերադառնալու Նուդարյան մասնադարանի թաղանված գրքերի գալի մասը (Այս կաղանկոցությամբ տես **Արմիլ Բախչինյան**, Արճաւտ Արեւոյանի նամակներն Արճաւտ Չոդանյանին, «Բանբեր եւրանի համալսարանի», 1998, թիվ 1, էջ 111-120):

1951-ից մինչեւ մահը Ա. Արեւոյանն աղողում է Մյունխենում, որի համալսարանում եւս հիմնում է հայագիտության ամբիոն եւ դասավանդում է հայոց լեզու (գրաբար եւ աշխարհաբար): Այստեղ էլ նա, ինչպէս գրեթէ ամենուրեք, աղողում է թե՛ աշխատասանային, ստեղծագործական խանդավառությամբ եւ թե՛ նյութական գրկանքներով, սազմադներով եւ անգամ վսանգներով լի կյանքով:

Գերմանիայում եւս Ա. Արեւոյանը Եւրոպայում եւ գործել նաեւ իբրեւ հայ հրատարակագիր եւ գրականագետ-բանաստեղծ, թղթակցում է Սփյուռքի գրեթէ բոլոր նշանավոր դարբերականներին: Հիշատակում է 1927 թվականին Բոսթոնի «Հայրենիք» ամսագրում լույս տեսած նրա «Ազատ, անկախ եւ միացեալ Հայաստան» հոդվածը:

Գիտական կատարած տղայնամերի արդունքը եղան նրա, այդպէս կոչված, «Դորդաստան աշխատութիւնները», որոնց գալի մասը հրատարակվել է մամուլում կամ առանձին գրքերով: Ռոնո հայերեն եւ գերմաներեն աշխատություններ տակլին մնում են անտղ: Հմուտ եւ բանիբուն բանաստեղծ արխիվային նյութերի հիման վրա ներկայացրել է Դորդասի հայ ուսանողությանը, այլեւ **Խաչատուր Արմուրի, Ստեփանն Նազարյանի, Գեւորգ Դողդայանի եւ Զերովթե Պատկանյանի** առնչություններն այդ խոնր կրթոջալի հետ:

Սփյուռքահայ մամուլի էջերում Ա. Արեւոյանը տղայագրել է նաեւ մի Եւրոպայի արժեքավոր հոդվածներ եւ ուսումնասիրություններ: Դրանց թվում է «Միջնադարեան հայ առականագրութիւն» ուսումնասիրությունը՝ 173 առականների ու գրույցների արեւմտահայերեն վերածումներով հանդերձ (1998-ին առանձին գրով վերահրատարակել է Գրականության եւ արվեստի թանգարանը՝ այլ նյութերի համեմատությամբ):

Դեռեւս տղայնամերից Եւրոպայի Արեւոյանը գրաղլել է **Գյոթեի** կյանքի եւ գործի ուսումնասիրությամբ: Պատերազմի վերջերին, 1944-1945-ի ձմեռնը Բեռլինի օդային ռմբակոծություններից խուսափելով՝ նա հաստատվում է Դեսսաու Բաղարում, որտեղ հնարաւորություն է ունենում ըստ ամենայնի ուսումնասիրել գերմանացի մեծ գրողի ստեղծագործությունը եւ կատարել բազում թարգմանություններ: Նախ թարգմանում է նրա նովելները, տղայնամերեւն ու հեքիաթները: Հետագայում, նպատակ ունենալով հայ ընթերցողին ներկայացնել Գյոթեի գեղարվեստական երկերի ամբողջական տղայնամեր, նա Տոսլինգենում եւ Շտուսգարում թարգմանում է նաեւ մի Եւրոպայի գրծեր: Թարգմանիչը ծրագրել էր հրատարակել Գյոթեի երկերի վեց եւստղայակ, սակայն, իր կենդանության օրոք, կարողանում է տղայգրել միայն մեկ հատը (Գրականության եւ արվեստի թանգարանը 1995 թվականին տղայգրել է Գյոթեի չորս թատերությունների նրա թարգմանությունները): Ա. Արեւոյանն իր մեծարժէք թարգմանությունները կատարել է գերմաներեն գիտական-մանական հրատարակություններից՝ գրելով նաեւ համադասախսան ներածականներ ու ծանոթագրություններ: Հիշատակում է 1951 թվականին Կահիրեում լույս է տեսած նրա «Գեթթե. իր կենսուր եւ իր գործերը» ուսումնասիրությունը:

Հմուտ եւ անխոնջ թարգմանիչն ու բանաստեղծ մինչեւ կյանքի վերջը վայր չորցրեց գրիչը: Նա վախճանվեց 1955 թվականի մարտի 13-ին, Մյունխենում: Մի քանի օր անց Կահիրեի «Յուսաբեր» թերթում տղայգրվեց հետեւյալ հաղորդագրությունը. «1955 Մարտի 17-ին, անձեւտ ու փոթորկոտ սխուր օր մը, Մյունխենի մեջ, օտար հողին յանձնեցին մեր սիրելիին՝ Արճաւտ Արեւեանի յոգնատնաց ու հայրենական մարմինը: Չունէինք բուռ մը հայրենի հողէն՝ իր դադողին վրայ Եւրոպայի համար: Իր տղայարախոս այրին՝ Տիկին Ն. Արեւեանը՝ տնայնտեսներ առաջ Լորդէն փչ մը ծաղիկ բերած էր, գոր չորցած վիճակի մեջ կը տղայէր: Այդ ծաղիկն է, որ ցանցին իր դադողի վրայ, գէթ տնով իր տղայարի հողին փչ մը ջերմացնելու համար»:

Հիշենք նաև Ա. Արեւոյանի մասին գրված հետեւյալ տղայերը. «Արեւեան մասամբ կը նմանէր Պողոս Առաքելի. ինչպէս որ Առաքելը, ուր որ երթար քրիստոնէութիւն կը Բարդէր, նոյնպէս Արեւեան ալ ամեն դարազայի տակ, ամեն տնայն ու ամենուրեք կ ըլլար դասախոս, ըսէ՝ Բարդիչ հայագիտութեան» («Հայրենիք», Բոսթոն, 1955, մայիսի 18):

Ահա եւ հետեւյալ բնութագիրը՝ ամբողջացնելու համար արժանատիքատակ Արճաւտ Արեւոյան մարդու, գիտականի եւ հայի կերտարը. «Արեւելցի իր չարաւտութեան միացուցած էր գերմանական կարգադասությունը. Հայու ու յիմութեան եւ թափանցող մտքով միացուցած էր գիտականութեան դրոյստիւ, բնայնորտեւ համաղբելու կիբը: Համետս, հաղոյակատար, հաւատար» («Արեւելք», Փարիզ, 1955, աղիլի 17):

«Միջանցքը փակելն Արցախը հայաթափելու գործընթացի սաղմն է». Արթուր Եղիազարյան

«Ազգ»-ի գրուցակիցն է Արցախյան առաջին ազսամարտի մասնակից, ազսամարտիկ Արթուր Եղիազարյանը

րակն ահազանգում էր, թե Երևանի Այլումիների գործարանի աշխատակիցների համար կառուցվող գործարանի դասճառով են ծառերը հասվել: Այդ հողվածից կարճ ժամանակ անց Կիրովաբադում (հայերեն սարբերակը՝ Գանձակ) հայերի մասսայական կոստրած ժողովում, ելույթով, ձեռագիրն ու սցենարը կարծես նույնն են: Նորից, իբրև թե, բնադատական ակցիայի անվան սակ մեր վայհարեանները շրջափակման մեջ են դառնում ավելի քան 120 հազար հայի:

- Իհարկե, դաստիարակները կրկնվելու հասկություն ունի, եւ հասկալու այն գործընթացները, որոնք հաջողությամբ իրականացվել են, կարող են ոգեւորել աղբյուրներին: Չեն բացառում, որ նրանք փորձեն նույն սցենարով առաջնորդվել, ու նմանափոխ գործընթացներ ժողովում: Ուշադիր հետեւելով կեղծ բնադատականների գործողություններին՝ բավական հետաքրքիր դասեր ենք ստանում. վարժ հայերն խոսող «Եկոլոգներն», ակնհայտ է, բնադատականության հետ ուրեւ կապ չունեն: Նրանք, միանշանակ, Արցախյան հասուկ ծառայությունների ներկայացուցիչներ են, եւ

այս ամենն Արցախյան իշխանության կողմից իրականացվող գործընթաց է: Տեղի ունեցողն արդեն իսկ ցեղասպանություն կարելի է անվանել. Արցախի հայաթափմանը միջակած գործընթացն, այո, արդեն իսկ ցեղասպանություն է: Տեղափոխությունը միայն ֆիզիկական ոչնչացումը չէ: Պատկերացնե՛ք՝ 1915 թուրքերը մեր աղուղաղերին գնացնելով (կամ անգամ ինքնաթիռներով) ուղեկցելն եւ իրենց երկրից հանելն, դա արդեն ցեղասպանություն է: Հիմա նմանափոխ գործընթաց տեղի է ունենում:

- Դուք ասում ե՛ք՝ Արցախում ցեղասպանություն է տեղի ունենում, բայց նույն դեպքում Երևանում, Լոռիում, Շիրակում ու ՀՀ այլ մարզերում, բնակավայրերում մարդիկ այդ գիտակցումը չունեն, որ իրենց հայրենակիցները կյանքի-մահվան սահմանագծի առջև են կանգնած:

- Սա 2020 թվականի դասերը ցույց է տալիս, որ հասարակության հետ մեծ է աշխատել, մարդկանց բացատրել, տեղ հասցնել՝ ինչ է կատարվում, իսկ դա սովորական գործընթաց չէ: Սա գոյաբանական խնդիր է, մեր գոյության խնդիրն է, եւ, այո, եթե այսօր մենք ձեռնարկենք մեզ խնդիրները չկարգավորենք, ողբերգությունն ու սղառնալիքն ավելի են մոտենալու յուրաքանչյուրի սանը: Այս հարցում թե՛ քաղաքական ուժերը, թե՛ հանրությունն ու թե՛ հասարակության գիտակցից հասկանալի թե՛ք է հանդուրժող լինեն, փորձեն լուծումներ գտնել: Հասկանում ենք բարձր ժամանակներ են, լուծման սարբերակներ փնջ են, բայց թե՛ք է կամք դրսևորենք եւ ամեն սարբերակ էլ փնջարկենք, որովհետեւ սա իսկապես գոյախնդիր է:

ՄԵԼԱՅ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

Իմաստաբանական բառարան Հերթական մշակութային կողոպուտ

Դեկտեմբերի 2-ին լույս տեսնող իրանական ՋԼՄ-ները սարակաւանով հայտնեցին, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի «Մարդկության ոչ նյութական մշակութային ժառանգության ներկայացուցչական ցանկում» ընդունվել է Արցախյան ժողովրդի «Պատմական հուշարձանները» ներառելու մասին Արցախյան դիմումը, եւ ներկայումս Բաբուն հավակնում է դառնալ այդ «մշակութային ժառանգության» սերն ու սիրականը:

Այս մշակութային խելաթյուրումը հասկանալի դասաւանդելով իրանում բողոքի ալիք է բարձրացրել: Այնտեղ սկսել են կասկածել, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ն կամ իր ներկայացուցչական ցանկում գրանցվելու նպատակով ներկայացվող փաստերն ստուգվելու հնարավորություններ չունի, կամ էլ դրանք հաճախ շոգանում են նավթի ու խաւիարի գաւաւանից: Իրանցիներն արդեն գիտեն, որ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ում նույն մեխանիզմների ազդեցության տակ, հոգուն Արցախյան մշակութային նյութական եւ ոչ նյութական ժառանգության հավելագրման, գրանցվելու փորձեր են արվելու նաեւ այլ արժեքներ, այնպէս ինչպէս միջազգային հանրությանը հայտնի են Արցախյան կողմից մշակութային կողոպուտի բազմաթիւ փորձեր, որոնցից 2021 թվականի նոյեմբերին իրանցի աշխարհահռչակ բանաստեղծ Նիզամուլ «յուրացնելու» եւ նրան գալլային կերպար «Շնորհելու» Բաբուն նկատմանն էին:

Շնորհելու գերդասանին դասաւանդող գաւաւանի գալլը ոչ միայն մեզանում, այլ նաեւ իրանցիների մոտ ամենաբարի ու անվնաս կենդանիների շարքին չի դասվում, եւ եթե այդ վայրասունի անունը հայտնվում է հայի կամ իրանցու մականվան մեջ, նշանակում է, որ դրանով բնորոշվելու է մարդու անկուրս ու ազաի լինելը, կամ գազանային հասկությունը:

Եվ ընդհանրապէս, հայերի ու իրանցիների ժողովրդական հավատալիքներում գալլը միշտ էլ հանդէս է եկել որպէս չար ոգիներին հավասար մարդակերմ հրեշ:

Հետաքրքիր է այն է, որ հայերն գալլ են դասաւանդում gorg բառերը ծագում են միւլեւոյն արմաշից, ու սլաւ լեզուների համար հանդիսանում բնիկ բառեր, որոնց հիմքը տեսնելի է նաեւ սանսկրիտում (vrka) եւ գերմաներում (v hrka): (Ի դեպ, Կասպից կամ Գորգան ծովի Վրկանաց ծով հայերն անվանումը բխում է հենց vrka արմաշից):

Պարսկերեն gorg բառն իրանական մշակութային խորանք առաջացնող բառ է, եւ այդ գիւաշի կենդանու կերպարի մասին իրանցի հեղինակների անբարեհաճ վերաբերմունքն էլ՝ դրա աղացուցը: Հիշենք բանաստեղծական տողերում գաւաւանի կենդանու մասին, օրինակ, Նիզամուլ արսահայտած վերաբերմունքի բազմաթիւ դրվագներից միայն երկուսը.

*Պատգամը մեծ է, հոչակը նույնպէս՝ բարձր ու փառահեղ,
Պե՛տք է՛ փողարկես գալլի մորթու մեջ առյուծը գործը:*

*Գոյատեւելուց մենք խիստ սկար ենք՝ թույլ ու ուժաստատ,
Զանգի մշտապէս վայրի գալլի հետ մղում ենք դայիւր:*

Գալլի բացասական կերպարի մասին բազմաթիւ ակնարկներ կան նաեւ իրանցի մյուս անվանի բանաստեղծների գործերում:

Իսկ թուրքերը, ելնելով իրենց դիցաբանությունից, եւ հիմք ընդունելով Asena կոչված էգ գալլի եւ թուրք էթնոսի ծագումնաբանության միջուկ կառուցելու մասին: Եվ նրանց կրսուեր եղբայրները Նիզամուլ թուրքական ծագման մասին կեղծ աղացուց ներկայացնելու համար, առանց հաւելի առնելու բանաստեղծի արգահատելի վերաբերմունքն այդ կենդանու նկատմամբ, հորինել են Նիզամուլ գեղարվեստական հանձարին չհամապատասխանող երկեր, աղացուցելու, թե իբր բանաստեղծը խոսում է իր թյուրական ծագման մասին:

*Նիզամուլ վերագրվող կեղծ տողերն են՝
Թուրք ենք բոլորս հայրական տոհմից,
Գալլերի նման խոսենք ու անքիծ:*

Արդյո՞ք իրանական հարուստ մշակութային ներկայացնող հանձարեղ բանաստեղծը կարող էր այդ գործ կենդանու հետ ազգակցական կապ ունենալ:

ԳՐԻԳՈՐ ԱՄԵՆԵՅԱՆ

Թուրքիայի Սահմանադրական դատարանն ապօրինի է ճանաչել «Սանասարյան» իջեւանատան առգրավումը

Այդ մասին դեկտեմբերի 7-ին տեղեկացրել է Կ. Պոլսո «Ակօս» շաբաթաթերթը: Ենթադրվում է, որ դասարանը վերստին կննդարկի «Սանասարյան» հիմնադրամին դասկանող անարժ գույքը մեծական գանձարան փոխանցելու դասական վճիռը: Մինչ «Ակօս»-ի հրատարակմանն անդրադառնալը ասենք, որ «Սանասարյան» իջեւանատանը գտնվում է Սամսոնյան կենտրոնի «Սիրեջի» թաղամասում եւ երկար ժամանակ ծառայել է համանուն հիմնադրամին, որպէս կենտրոնական վարչության շէնք:

«Սանասարյան» հիմնադրամը, ըստ «Ակօս»-ի, դեռեւս 1901 թ. ստեղծել է երգումնի մեծահարուստ վաճառական Ադա Սլրշիչ Սանասարյանը՝ հոգալու համար Երզրումի Սանասարյան վարժարանի չքավոր աւակներների կարիքները: Ի դեպ՝ այս վարժարանը եղել է օրիորդաց գիւերօթիկ դպրոց կոլեջի կարգավիճակով, 1919 թ. հուլիսի 24-ին փեմալականներն այս դպրոցի շէնքում էին գումարել այսպէս կոչված «Արեւելյան վիլայեթների իրավունքների դաստիարակության ազգային միության» առաջին համագումարը, որտեղ բացման խոսքով ելույթ էր ունեցել փեմալական շարժման առաջնորդ Սուսանա Զեմալ փա-

ժան, որը հոսագայում ստացավ «Արթուր» մականունը: Այսինքն վարժարանի շէնքը նույնպէս դասական է Թուրքիայի համար, ինչպէս հիմնադրամիցը, ուստի մեծականացվել էր երկրում հանրապետական կարգերի հռչակումով: Գալլով «Սանասարյան» հիմնադրամին, ապա նրա վարչության շէնքն էլ, ինչպէս «Ակօս»-ն է նշում, առանց դասարանի որոշման դեմականորեն առգրավվել եւ Սամսոնյան փողարանի հանձնվել 1930-ին: Հակառակ Կ. Պոլսո հայոց դաստիարակների՝ առգրավումը չէր յալ հայտարարելու դասական հայցին, դասարանը մերժել էր դրա փեմալականը: Հիմք ընդունելով դասարանի մեր-

ժումը, 2011-ին դաստիարակարանը ձեռնամուխ է լինում նշված ապօրինի որոշումի չեղարկման գործին: 2014 թ. հուլիսի 3-ին Սամսոնյան դասարանը թեւ ընդունում է դաստիարակարանի հայցը, սակայն հետո նույնպէս մերժում, դասաւանդանելով, թե չունի սլաւ գործը փեմալական իրավասություն:

Այս անգամ դաստիարակարանը դիմում է վճարել դասարան, սակայն Հիմնադրամների գլխավոր վարչությունը իր փեմալականով 10 սարի ժամկետով վարձակալության է տալիս «Սանասարյան» իջեւանատան շէնքը: Ստեղծված իրավիճակում դաստիարակարանը, որպէս հիմնադրամի ներկայացուցիչ, անհասկանալի դիմում է ներկայացնում Թուրքիայի Սահմանադրական դատարան, ընդգծելով որ «Սանասարյան» հիմնադրամն ստեղծվել է չքավոր աւակների կարիքներն ու ուսուցման ծախսերը հոգալու բարեգործական նպատակներով: Հակառակն է, որ Սահմանադրական դատարանն այս անգամ ոչ միայն ընդունում է դաստիարակարանի դիմումը, այլեւ ապօրինի է ճանաչում «Սանասարյան» իջեւանատան առգրավումը դեմության կողմից:

Տ. ՇԱՐՔՅԱՆ

Գրախոսականի փոխարեն

Հայաստան: Նրանք առանձնասների նախագծեր էին դասվում: Իհարկե, դրանք այն դասվելները չէին, որ կուզեի, այնուամենայնիվ, ընտրություն չունենալու դրամաներում ստեղծագործական առումով այս աշխատանքը, իհարկե, բավարարում էր ինձ: Ես երբեք իմ կատարումների վրա անվերադասի վստահ չեմ եղել, ամբիցիաներ չեմ ունեցել, բայց նորը ճանաչելու, այն աշխատանքին մեջ կիրառելու մեծ հակումս սարել են ինձ հետաքրքրական միջավայրեր, մթնոլորտ, որտեղ իրականացվում էին մտադրացումներ: Այսօր եղավ նաև Մոսկվայում, որտեղից մասնագիտական հրավեր ստացա այն

-Մի օր արժանի երազ տեսա՝ հորս ու մորս: Այնքան կենդանի էին, իրական: Կարո՞ղիք սիրս ճնշվեց, ու ես որոշեցի գրել իմ հուշերը՝ մանկությունիցս մինչև մեր օրերը: Վառ օրինակ ունեի. իմ սիրելի մանեսրոն՝ 90- ամյա ֆանդակագործ **Նիկոլայ Նիկոլոյանը**, երբ արդեն չունեի բազկի ամրությունը, իր ստեղծագործական դասերը բավարարում էր վրձնակարներով: Այսօր, գործելու ծարավս գրավ իր նոր հունը: Ես միշտ ունեցել մտքս օտարադրելու բավարար կարողություն, բայց երեւի բնածին երկչոտությունս խոչընդոտում էր կուսակազմի հիշողություններս թղթին հանձնելով հրատարակելու:

սականի արժանանալը: Աշխատել էի լինել ծայրահեղ անկեղծ ու հնարավոր օբյեկտիվ: Իհարկե, զգացվում է, իմ կարծիքով՝ շղամարդու համար անսովոր համարվող հուզիչ եւ ռոմանտիկ մոտեցումս՝ վաղուց ժողովուրդի ունեցած դեմքերի, եղելությունների եւ մարդկանց մասին: Միգուցե այս հասկություններս օգնում են ինձ ձկուն մնալ եւ չհարանալ՝ կյանքում հանդիմող ամեն ինչի անարդարությունների հանդիմելիս:

Հաջորդ, առայժմ միակ, ոչ մեծ մտադրությունս գործս եղավ մեր վաղամեռիկ ընկերուհուն Ալիսյանի «Լորա» նովելը: Հետք թղթին հանձնեցի ինձ համար ծայրագույն հարազատ մարդկանց՝ իմ ուսուցիչ Ջիմ Թորոյանի, Նիկոլայոս Նիկոլոյանի, ֆանդակագործ **Արսաես Դովետիյանի** մասին հուշերը: Դրանք լույս տեսան առանձին գրքով: Այնտեղ տեղադրված, իմ կարծիքով՝ զվարճալի եւ ուսանելի փոփոխակները՝ «ՀՈՒՇԵՐ ԻՍ ՄԱՍԻՆ» լրացումը հակիրճ դասնություն է թողնելու մասին:

Կարծում եմ անցյալն ինձ համար հետաքրքրության աղբյուր ու միջոց է՝ նաև հասկանալու, թե ինչպիսի կազմավորվեցի ես, դարձա այնպիսին, ինչպիսին կամ: Ես փորձում եմ ինքս ինձ թույլ չսալ անգործ մնալ: Որոշել եմ գրել մի օտարադրական, բայց հակասական կյանք ամրապահող՝ ճարտարապետ **Ֆրիդոն Ասլանյանի** մասին: Սկզբում կարծում էի նովելի միջոցով, հետո հասկացա, որ ունեցածս նյութը վեր կլրացնի: Ուժերիցս վեր կլինի, բայց, փորձելու եմ:

-Իմ ուսուցիչները ինձ սեր են ներշնչել դեմքի արվեստի դասնությունը, մասնավորապես՝ դեմքի իսթալական Վերածննդի ճարտարապետությունը, զեղանկարչությունն ու ֆանդակը: Սիրում եմ կարգալայն ամենը, ինչ գրվել է Լեոնարդոյի, Միքելանջելոյի, Ռաֆայելի, Տիցիանի, Բոտիչելլիի, Բրունելլեսկիի, Ալբրեխտի եւ մյուսների մասին: Դրան նդաստել եմ սարիներ առաջ Իսախանյան ամրապահող հիշողությունները:

-Չեմ թողել նաև գործնական ճարտարապետությունը: Մխիթարյան մի վարդապետի խնդրանքով ձեռնարկել եմ վանախան մեծ համալիրի նախագծման աշխատանքները, թեև դեռևս ֆինանսավորման աղբյուրը հայտնի չէ: Կյանքումս առաջին անգամ եկեղեցի եմ նախագծում:

-Նախընտրություններս մեկն էլ դասական երաժշտությունն է: Ես գիտեմ, որ երաժշտությամբ հրապուրված անհատի աշխարհընկալումը անսահման ծավալուն ու բազմազան է: Փորձում եմ մտնել այնտեղ: Դա նաև զավակներիս ու մեծերիս հետ հոգեւոր կապի միջոց է: Ինչ արժե, երբ որդիդ ֆեդ է ուղարկում Բախի՝ Վիվալդիի դաժնամուրային կոնցերտի երեք սարքեր երաժիշտների եւ նվագախմբի կողմից կատարումներ, ու դու կարողանում ես ընկալել այդ կատարումների իրարից սարքավորող հրաշալի նրբազանները: Սա ինձ անսահման հաճույք է երաժշտություն է դասնառնում: Մի խոսքով՝ ձանձրանալու ժամանակ չունեմ: Թեև գիտեմ՝ գնացի գնում է, բայց օտարադրական եմ վազել ետեւից:

Գրանց՝ ՆԱՍՏԵԿ ԳՐԻԳՈՐՅԱՆԸ

դասին, երբ թվում էր, թե, որդես գործող ճարտարապետ, մայրամուտին եմ հասել, բայց արի ու թե՛ այդպես չէր: Իհարկե, ֆինանսներով առաջնորդ դասվիրաճումս հաճախ թելադրում էր իր կարծիքն ու ճաշակը: Նույնիսկ այդպիսի դասնություններում կարելի էր ստեղծագործական խնդիրներ լուծել՝ ֆո հայեցողությամբ, ի սարքերով՝ խորհրդային ժամանակների, երբ ճարտարապետը հնարավորություն չուներ նախագծի մեջ մանրամասները մինչև վերջ հասցնելու, ու դրանք թողնում էին շինարարներին:

Իմ, ավելի քան 50 տարիների, որդես՝ ճարտարապետ աշխատելու ընթացքում, ունեցել եմ անհասական 150-ից ավելի իրականացրած նախագիծ, որոնց համար երբեք չեմ ամաչում: Մոսկվայում սովորեցի ինքս անել ամեն ինչ, սկզբից մինչև վերջին դրոշմակար: Այստեղ էր նաև, որ դասիկ ունեցա ծանոթանալու ֆեդ հետ,- ժողովով ավելացրեց Պետրոսը:

- Սակայն ամեն սկիզբ ունենում է նաև իր վերջը: 2013 թվականին ավարտվեց մոսկովյան իմ էդոլոգիան, ու ես հայտնվեցի վակուումի մեջ: 63 տարեկան էի, աստիճանի համար հիմնավորված «անգործության»՝ թուրքական անցնելու երանելի ժամանակ, բայց դա իսկապես՝ ինձ համար չէր: Տանել չեմ կարողանում անգործությունը: Հայաստան էի վերադարձել. սկսեցի մարդկանց առաջարկել իմ ձրի օգնությունը: Մի ֆանի առանձնասներ եւ վերականգնողական նախագծեր արեցի բարեկամներիս եւ ծանոթներիս համար: Լինում էի գործող ճարտարապետ ընկերության մոտ: Նրանց հետ օգնություններս փնտրում ինձ անհրաժեշտ ստեղծագործական դասեր, բայց ես այլևս նրանցից մեկը չեի:

ՊԵՏՐՈՍ Ա.ԲԱԶՅԱՆ
 ՀՈՒՇԵՐ ԵՎ ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ԻՆՉ
 ՀԱՆԴՊՈՒՄ ԵՄԵՆԵՐԻ ԵՎ ԽԻՍՏ
 ՀԵՏԱՔԻՐԻՐ ՄԱՐԴԿԱՆՑ ՄԱՍԻՆ

Դանդաղ ֆայերով բարձրանում եմ Բաղրամյան դղրոսայով վեր՝ դեմքի՝ Կիելյան: Ես զրուցակցիս աչքերով նայում եմ իմ սիրելի ֆաղափին: Փողոցի աջ կողմում, ծառերի սաղարթների հետեւից երեւացող շինությունները, որոնք 50-60 ականների ֆաղափական կառույցներ են, նորովի են ընկալվում ուղեկցիս հույժ հետաքրքիր մասնագիտական մեկնաբանություններից հետո: Այդ օրջանի ճարտարապետներն ու շինարարները, հարկավ, սիրել են Երեւանը, սրժի բարբախտումով կառուցել այն՝ սերունդների համար: Շենքերի այս շարքում նրա ամենասիրելի բազմաբնակարան «կոթողն» է, որն դասական համաչափության օրինակ է եւ, իրոք, հին հռոմեական կատարյալ կառույցների արձագանքն ունի: Ես ուշադիր եմ լսում նրան. միշտ եմ առիթ որոնել ֆայելելու նրա հետ Երեւանի փողոցներում, ինչպես կֆայլես որեւէ նշանավոր դասկերասահում, որտեղ ոչինչ չի սողում աչքից հմուտ ուղեկցի բացատրությունների շնորհիվ: Ուղեկցող ուղեկցիս դերում իմ վաղեմի բարեկամ, **Ջիմ Թորոյանի** առակեր, ճարտարապետ **Պետրոս Աբաջյանն** է: Նա սուկ ճարտարապետ չէ: Պետրոսը գրականության, երաժշտության, կերպարվեստի, դասնության, ԿՅԱՆՔԻ գիտակ է: Ու օտար համակրելի զրուցակից: Թվում է, ոչ մի դժվարություն չի «եղել» նրան իր կենսասիրությունից, իսկ սարիքը, Աբաջյանի խոսքերով՝ առավել եւս, խոչընդոտ չէ նորը սովորելու ու ձեռնարկելու: Ինչպիսի հասակն առնել ու միշտ երիտասարդ մնալ. այս բարդ «հիմնահարցի» իմ ուսուցիչը Պետրոս Աբաջյանն է:

- Ես միշտ առակեր եմ, որը միշտ սովորելու կարիք ունի: Անմոռասակ ամրապետ սարիներն են ծերացում մարդուն,- ասում է Պետրոսը, ու ես նրա հետ համամիտ եմ:

- Միշտ մտածել եմ, թե այն ամենագլխավորը, ինչ միտքն անեմ, դեռ առջեւում է: Դա յուրօրինակ զգացողությունն ու ազդակ է՝ աշխատելու ու կատարելագործվելու՝ ոչ միայն մասնագիտության մեջ: Վերամբարձ է հնչում, բայց այդպես է, - օտարանակում է նա:

-Իմ ստեղծագործական ամենաբերդուն օրջանը համընկավ ԽՍՀՄ-ի փլուզման սարիների հետ, որի դասնություններ: Գիտեի, որ մեծ դասվելներ չէի ստանալու: Չունեի ո՛չ մեծ բարեկամական կապեր, ո՛չ էլ՝ ցանկություն՝ դասկանելու որեւէ ֆաղափական կուսակցության: Պատճառն նաև այն էր, որ երբեք չեմ սիրել հրամայել եւ հրամաններին անվերադասի ենթարկվել: 1995 թվականն էր, ու այդ օրջանում օտարադրական էին տեղափոխվել

մեկ ուրիշներին: Այնուամենայնիվ, որոշեցի, որ հիշողություններս հետաքրքիր կլինեն զավակներիս, հարազատներիս եւ իմ հայրենակից մուսավեղներիս: Հիշատակածս դեմքերն ու վայրերը կարող էին ծանոթ լինել նրանց: Այդպես, հայտնվեցի ինձ համար բոլորովին նոր բնագավառում: Պարզվեց, որ գրականությունը լուրջ աշխատանք է, որը եւ ինձ համար կենսական անհրաժեշտություն դարձավ: Ամենամեծավալուն աշխատանքս, որը գրականություն լինելու՝ մտավախում եմ՝ անհիմն հավակնություն ունի՝ վերագրել եմ՝ «ՀՈՒՇԵՐ ԻՍ ՄԱՍԻՆ ԿԱՍ ՄԻ ՍՈՒՍԱ ԼԵՈՒՑԻ ՀԱՅԻ ԿՅԱՆՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ»: Այն լույս տեսավ 2020 թվականին: Ասացին՝ կարդացվում է մի շնչով. հաճելի է այդպիսի գնահա-

ԱՐԾԿԻ ԲԱՍՉԻՆՅԱՆ

Բրիտանացի Լիզ Չեյթըրը Հնդկաստանի եւ Հարավ-արեւելյան Ասիայի հայ ընտանիքների ծագումնաբանության եւ դասնության ամենաեռանդուն հետազոտողն է: Նա հեղինակ է մի քանի գրքի՝ «Կալկաթայի նշանավոր հայը եւ Հնդկոնգի մեծ ծերունին» սուր հաշիկ Փոլ Չեյթըր. համառոտ կենսագրություն» (2005), «Հայկական գերեզմաններ, արձանագրություններ եւ հուշահամալիրներ Հնդկաստանում. Դաֆա, 1722-1977» (2011), «Սայմըն-դսբերի Դորսթի գերեզմանասան հուշահամալիրները եւ արձանագրությունները» (2012), «Էյփ Դորսթ, Սուրբ Պետրոսի գերեզմանասան հուշահամալիրները եւ արձանագրությունները» (2012) եւ «Սարմարե դափլիճ, Հնդկոնգ. դասկերագարը ստույգը եւ սուր հաշիկ Փոլ Չեյթըրի անհնչող այլ նստավայրեր» (2012):

Լիզ Չեյթըրը վարում է Հնդկաստանի հայերին վերաբերող հարուստ տեղեկություններ եւ տեսողական տեղեկություններով սեփական բլոգը (<http://chater-genealogy.blogspot.com/>): Բլոգի խորագրում ասված է. «Ես վերստեղծում եմ այն հայերի կյանքը, որոնք որեւէ կադր ունեն կամ գուցե դարձապես թողնված են Կալկաթայում եւ Հնդկաստանի այլ վայրերում՝ դրանք իմ կարողության չափով ներկայացնելով կարճ դասնություններով: Հնդկաստանի հայերը եզակի են, եւ նրանց դասնությունները մեզ է ներկայացնել: Հուսով եմ, որ այս բլոգը մի փոքր ճանապարհ է անցնում՝ ներկայացնելու այդ դասնությունները»:

-Լիզ, ես հիացած եմ ձեր գործունեությամբ, որը բացահայտում է Հնդկաստանի եւ Հարավ-արեւելյան Ասիայի հայ ընտանիքների եւ հասարակությունների դասնությունը: Ձեր ազգանունը զուգորդվում է Հնդկոնգում բնակված հնդկահայ խոսք գործարար եւ բարեգործ սուր հաշիկ Փոլ Չեյթըրի անվան հետ, որին անվանել են «Չինաստանի ամենահարուստ եւ առասպելները մարդը»: Կա՞ր ընթացնելու կամ նրա հետ:

-Շնորհակալ եմ ձեր բարի խոսքերի եւ դիտարկումների համար: Ես չափազանց խանդավառ եմ Ասիայի հայ ընտանիքների դասնությամբ եւ կարծում եմ, որ խիստ կարեւոր է ոչ միայն հիշել ժամանակին այնտեղ աղբյուր հայերին, այլեւ փորձել ներկայացնել նրանց դասնությունները: Այդպիսով կարող եմ նմանապես, որդեսգի հայոց դասնությունը վառ եւ նշանակալից կերպով դրսևանել, թույլ չէլ, որ Ասիայում հայկական ունեւեթները մարեն: Ահա թե ինչն է եւ ես անում այն, ինչ անում եմ: Սուր Փոլ Չեյթըրի հետ հեռավոր կադր կա, բայց գիտե՞մ, դեռ եւ հիշել նաեւ նրան ժամանակակից ոչ միայն կարեւոր եւ նշանակալից հնդկահայերի: Օրինակ, **Զ. Զ. Գալստյան** Կալկաթայից, առասպելներ մի մեծահարուստի, որի բարեգործությունը հայրենակիցների եւ Կալկաթա ֆադաի նկատմամբ չդեռ է անստելի: Նա նաեւ ձիասպորտի մեծ սիրահար եւ մարզիչ էր, եւ անկասկած, նրա ճանապարհը կարող էր հասնել սուր Փոլ Չեյթըրի հետ: Եվ կամ **Թադեոս Մետրոդ Թադեոսը**՝ վուշի առեւտրական, անճարժ գույքի զարգացման մասնագետ եւ նույնպես ձիասպորտի սեր: Իրոք, եղել են մի շարք հիանալի, ականավոր, իրենց գործում հաջողակ հնդկահայեր, որոնք շնորհիվ փոփոխություններ են իրենց համայնքին ու ֆադաին: Մեզ ծանոթ են այնպիսի առեւտրականների անուններ, ինչպիսիք են **Աբգարը, Սարգիսը** եւ **Ջոհանեսը**, եղել են եւ այնպիսիք, որոնց նվիրվածությունը Հնդկաստանում հայերի կրթության գործին եղել է այն խաբիսը, որի վրա այսօր կանգնած է Կալկաթայի Հայկա-

Լիզ Չեյթըր. Ասիայի հայության եռանդուն հետազոտող

կան ճեմարանը: **Դ. Ա. Դավիթը, Ասվածասուր Մուրադխանը** եւ **Մնացական Կարդենը** վճռորոշ դեր են խաղացել ճեմարանի ներկա կրթական համակարգում: Սուր Փոլի եւ մյուսների միջեւ միակ սարքերությունն իրականում այն էր, որ նա իր ողջ կարողությունը կհատկացնէր Կալկաթայի հայկական եկեղեցուն. ֆշերն են այդքան առասպելներն եղել:

-Հնդկահայերի դասնության որ- ֆա՞ն մասն է ուսումնասիրված ձեր եւ այլոց շնորհիվ եւ ի՞նչն է կարեւոր հետազոտ ուսումնասիրության համար:

-Ես կրթոս հետազոտող եմ, որն իր գործը կատարում է իրեն հասանելի աղբյուրների սահմաններում: Անկախ հետազոտողի համար դա իրականում բավականին սահմանափակ է: Այնուամենայնիվ, մի շարք դասնաբաններ ու գիտնականներ ուսումնասիրել են Ասիայի եւ Պարսկաստանի հայերի դասնությունը եւ գրել մի քանի՝ ակնածամբ հարուցող հոդվածներ եւ հրատարակումներ: Ինձ համար ընթացնելու դասնությունը նախ եւ առաջ հիմնական տեղեկություններ սիրադեբել է, որն իրագործելու համար դեռ է ունենալ բոլոր կարեւոր տեղեկությունները՝ անձանց ծննդյան, ամուսնության եւ մահվան մասին: Հնդկաստանի հայ ընտանիքների դասնության հետ կադրված դժվարությունն այն է, որ գրանցամատյանները գրվել են հայերեն, երբեք չեն թարգմանվել անգլերեն եւ հասանելի չեն դարձել: Բայց 2005-ին, երբ առաջին անգամ այցելեցի Կալկաթա, թույլվություն ստացա լուսանկարել հայկական եկեղեցու ամենավաղ մկրտության գրանցամատյանը՝ թվագրված 1793-1859-ին: Երբ վերադարձա տուն՝ Միացյալ Թագավորություն, դրանք թարգմանել սկսեցի անգլերեն, այնուհետեւ նվիրեցի «Բրիտանական Հնդկաստանի հասարակության ընտանիքներ» կազմակերպությանը, որոնք մասնաճյուղեր ավելացրին Հնդկաստանում ընթացնելու դասնության գրանցումների իրենց սկզբների բազայում: Այս վաղ հայկական գրանցամատյանի բոլոր թարգմանություններն անվճար կերպով հասանելի են բոլոր ցանկացողներին, դրանք հարյուրավոր մարդկանց օգնել են ամբողջ աշխարհում՝ ունենալու իրենց սեփական ընտանեկան դասնությունը: Հիմնական սկզբների նման «բացումը» եզակի էր, առաջին անգամ էր այդ ծավալի նման մախագիծ իրականանում: Իհարկե, մյուս եկեղեցական գրանցամատյաններում նույնպես բազմաթիվ գրանցումներ կան, միմիայն հայերենով, եւ հրաշալի կլինեք դրանք եւս թարգմանել անգլերեն եւ ազատորեն մասնակցել դարձնել ուրիշներին՝ զանազան իրենց մախնիներին: «Բրիտանական Հնդկաստանի հասարակության ընտանիքներին» ես վերջերս նվիրաբերեցի Յանգոնի հայերին առնչվող մի քանի այլ թարգմանություններ, որոնք նույնպես անվճար հասանելի են առցանց: Իմ հետազոտ թարգմանությունները եւս կարողանալեմ նվիրաբերել այդ կազմակերպությանը:

Այժմ ես մեծապես ներգրավված եմ Դաֆայում (Բանգլադեշ) հայկական ներկայության դասնության վերստեղծմամբ: Մերտեղ աշխատելով մեր հոգաբարձու **Արմեն Արսլանյանի** եւ եկեղեցու անձնակազմի հետ՝ ես օգնել եմ որոշ չափով վերականգնել Դաֆայի հայերի կորսված դասնական ներկայությունը: Արմենի ղեկավարությամբ մենք ունենք եկեղեցու եւ շրջակա սարածների դասնական իսկադրեք, ամուր ծրագիր: Մենք ունենք նաեւ կարենալիքն աջակցության կանոնավոր ծրագիր. մեր եկեղեցու աշխատակիցներն ամեն շաբաթ սնունդ են բա-

ժամում եկեղեցու սարածին մոտ աղբյուր ավելի քան 400 բնակիչներ: Տեղացիների համար կազմակերպում ենք նաեւ բժշկական ճամբարներ: Արմենը բավականին ոգեւոնչող է եւ հստակորեն գիտի, թե ինչի է ցանկանում հասնել աղագայում եւ ինչպես լավագույնս օգնել Դաֆայի հայկական եկեղեցու համայնքին: Մենք հուսով ենք ի վերջո դառնալ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի ժառանգության հուշարձան, եւ բոլորս աշխատում ենք այդ ուղղությամբ:

Մեր ամենախեղճաբարձր մտրությունն այն է, որ այս սարվա նոյեմբերին ծրագրում ենք խաչքար բացել Դաֆայի հայկական եկեղեցու սարածում, արարողությունը կնախագահի Գարեգին Բ. կաթողիկոսը: Այս միջոցառման մասնաճյուղերը շուտով կստեղծվեն մեր կայքում եւ մեր սոցիալական մեդիա հարթակներում: Հրաշալի առիթ է լինելու, որն էլ ավելի առանձնահատուկ կդառնա կաթողիկոսի ներկայությամբ:

-Հայերն իրենց նյութական հետեերը՝ շնորհակալություններ ու գերեզմանաբարեր, թողել են Հնդկաստանի շատ անկյուններում: Որքանո՞վ են այժմ այդ հետեերը դասնական:

-Կալկաթայի հայկական եկեղեցին հոգ է տանում Հնդկաստանի հայկական սադանաբարերի մեծ մասին: Հնդկաստանի որոշ շրջաններում (օրինակ՝ Ագրա-յում) հայկական շիրմաբարերը խնամում են տեղական կառավարման մարմինները: 2012 թվականին Սուրաթի հայկական գերեզմանաբարերը ցուցադրվեցին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի Համաշխարհային ժառանգության շրջանում ընթացնում, որը կազմակերպել էր Սուրաթի Գիտության թանգարանը: Դա տեղի ունեցավ միայն այն դասնադրով, որ ես Դիմագրում տեսա այդ ֆարերի լուսանկարները, ճանաչեցի, որ Սուրաթում է եւ կադր հաստատեցի լուսանկարչի հետ: Մի քանի ամիս անց վերջնական աղբյուրը եղավ այն, որ դրանք դարձան այդ խիստ կարեւոր ցուցահանդեսի մի մասը եւ Սուրաթի իշխանությունների հոգածության առարկա:

-Երբեմն դուք ցրում եք հայ-հնդկական սարածված լեգենդները, օրինակ՝ աղագուցելով մեծանուն հնդկ երգչուհի Գաուհար Ջահանի հայկական ծագման վերաբերյալ վկայության կեդծ լինելը: Երբեմն էլ հաստատում եք դրանք. օրինակ, որ հռչակավոր բրիտանացի դերասանուհի Կիլիեն Լին հնդկահայերի շառավիղ էր: Ուրիշ ի՞նչ հետաբարական եւ ֆիչ հայսնի ժառանգներ կան հնդկահայերի մեջ:

-Այդ կարգի դասնություններ եւ հետազոտություններ ստեղծելը հաճախ երկար ժամանակ է դառնալու, ամիսներ, երբեմն՝ տարիներ: Իմ հետազոտ անձանցից կարող են նշել նաեւ առեւտրական, բարեգործ **Ալբերտ Աբիդին** (1848-1925), որին վերագրվում էր հրեական ծագում, մինչդեռ նա նորջու-

ղայեցի հայ էր: Անուոտ, հայսնի է նաեւ բրիտանական թագավորական ընտանիքի արքայազն Կիլյանի եւ արքայազն Հարիի մախամախաստերից **Էլիզա Գեուրգի** անունը: Նաեւ ժխսել են Կալկաթայի «Չարլզ Լագարուս և ընկերություն» հաստատության հիմնադրի հայ լինելու մասին վարկածը:

-Իմ տղայությունը՝ դուք կադրի մեջ եք հնդկահայերի ժառանգների մեծ մասի հետ: Ինչպե՞ս կրթութագրեք նրանց ինքնությունը: Ենթադրում եմ՝ հայկական, բրիտանական ու հնդկական ինչ-որ խառնուրդ:

-Չէի ասի, որ շփվում եմ մեծ մասի հետ, բայց, հավանաբար, բավական շատերի հետ: Հնդկահայերի մերոյա ժառանգներն այժմ ցրված են աշխարհով մեկ: Ես դասնացում չունեմ, նրանց է դեբս հարցնել, թե ինչպես են բնութագրում իրենց, բայց ում հետ շփվում եմ, հետաբարված են իրենց հայկական արմատներով եւ չափազանց հոդար են դրանցով, ինչպես ես:

-Այժմ որոշակի աշխուժություն է նկատվում Հայաստանի եւ Հնդկաստանի կառավարությունների միջեւ, ինչպես նաեւ հնդկական որոշակի ներկայություն է նկատվում Երեւանում: Որքան հետազոտող՝ ինչպե՞ս կրթութագրեք հայ-հնդկական համագործակցության հեռանկարը:

-Ես եռանդուն հայ հետազոտող եմ եւ ոգեւորված եմ՝ տեսնելով, որ Հայաստանի եւ Հնդկաստանի միջեւ շարունակվում է ջերմ համագործակցություն զարգանալ: Երկու երկրների միջեւ միտք էլ եղել են կադր, սակայն վերջին տարիներին համագործակցությունը կարծես թե իսկադրեք աշխուժացել է: Այս առումով հիանալի աշխատանք է կատարում «Հայ-հնդկական բարեկամություն» հաստատական կազմակերպությունը, որը, վստահ եմ, երկար ճանապարհ կանցնի՝ նոդաստելով այս հարաբերությունների զարգացմանը: Երեւանում Հայ-հնդկական մշակութային կենտրոնի ստեղծմամբ հայերն ավելի լավ հնարավորություններ ունեն՝ զգալու հնդկական մշակութային: Այժմ կան հիանալի հնարավորություններ՝ սովորելու հնդկական դարեր եւ հինդի լեզուն, կան զգալու հնդկական խոհանոցը, եւ նշանակալից ներսորեն համագործակցում է Հնդկաստանի եւ Հայաստանի դեսպանությունների հետ՝ նոդաստելով մշակութային ընդլայնվող կադրերին:

Մասամբ Դաֆայի հայկական եկեղեցու շնորհիվ առկա են նաեւ աճող հարաբերություններ Հայաստանի եւ Բանգլադեշի միջեւ: Վերջերս բանգլադեշցի ուսանողներ ավարտեցին Դիլիջանի Միացյալ համաշխարհային ուլեջը: Այս ուլեջը բանգլադեշցի ուսանողներ է ընդունում 2016 թվականից: Նաեւ վերջերս Դաֆայի եկեղեցին ներդրում է կատարել Արցախի սոցիալական ձեռներեցության համալսարանում ստեղծվող նոր հիմնադրամին՝ եկեղեցու հանգուցյալ խնամակալ դարձնելով **Սարթինի** անունով: Հուզիչ է տեսնել, թե ինչպես են զարգանում հարաբերությունները Հայաստանի եւ Ասիայի միջեւ այդքան շատ ձեւերով եւ տարբեր ոլորտներում:

-Մտադիր եք ձեր բոլոր դասնությունները հավաքել մեկ հաստրով եւ ի վերջո գրել դասնագիտական մեծագրություն Հնդկաստանի հայերի մասին: Հասկադրեք 20-րդ դարի դասնությունը գրված է:

-Այս դասնին նման մտադրություն չկա. դարձապես ժամանակ եւ գումար չունեն նման մախագիծ ձեռնարկելու համար, բայց ավելի քան ուրախ եմ շարունակելու ուսումնասիրել կորսվածը կամ մոռացվածը եւ գրել այն իմ կադրի եւ բլոգի համար...

Federal Foreign Office

CIVIL SOCIETY COOPERATION

Service Civil International
Deutscher Zweig e.V.

HUJ
Voluntary Service of Armenia

ԹԵՅՆԻՆԳ-ՍԵՄԻՆԱՐ
«ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ԿԱՆՈՆ ԺՈՂՈՎՐԿԱՎԱՐՈՒՅՄԱՆ»

Այս եւ հաջորդ էջերում հրատարակում ենք դեկտեմբերի 1-ից մինչև 9 ներառյալ Երեւանի «Կառիսոլ» հյուրանոցում սկսված լրագրողների համար կազմակերպված թեյնինգ-սեմինարի 34 մասնակիցների միջև անցկացված մրցույթի արդյունքում լավագույն ձևաչափով 9 հոդվածներից 3-ը, մնացյալների հրատարակումը վերադարձնելով մեր հաջորդ համարին: «ԱԶԳ»

Օրերը հազեցած էին ինչ-որ բանախոսություններով, այցելություններով, այնպես էլ ոչ ֆորմալ աշխատանքներով՝ խաղերով, որոնց հիմքում նույնպես ժողովրդավարական արժեքներն էին: Օրինակ՝ խաղերից մեկը անդրադարձնում էր լրագրողներին խնդրելով մարդու հիմնարար իրավունքներին: Ըստ խաղի կանոնների, բոլոր մասնակիցները ղեկավարվում էին խնդրի եւ նախադրյալի սրահում դասարաններով դասարաններով: Հարթելու էր այն խումբը, ում աշխատակիցները ամենաբարձրը: Բայց սա դեռ ամենը չէ. յուրաքանչյուր խմբում կան երեք մասնակիցներ, որոնցից մեկը ղեկավար է չի ստանում, մեկը չեարժվել, իսկ երրորդը ո՛չ խոսել, ո՛չ արժանանալ: Խաղի էությունը կայանում էր նրանում, թե այդ երեք մասնակիցները որքանով են ընդգրկված աշխատանքի մեջ եւ մնացած խմբի մասնակիցները արդյոք նրանց փորձում են ներգրավել, թե՞ ոչ: Հարթեց այն խումբը, որտեղ կար համընդունակություն եւ թիմային աշխատանք: Խաղը երեւի կռահեցի, որ հաճախ դաժնություն ունեցող մարդկանց մասին էր:

Մենք ամբողջում ենք մի աշխարհում, որտեղ բոլորս սարքեր ենք, բայց յուրաքանչյուրս ունենք իր սեփական կենսական շրջանակը եւ արժանի ենք լսելի լինելու: Իսկ ի՞նչ ենք անում

Բարձր աշխատանքի դեմքի բարձրագույն արժեք

դրական բուժումը կարելի է ֆիզիկական խնդիրները լուծելու համար, ապա հոգեբանի հետ աշխատանքից զատ նաեւ լրագրողները եւ սովորական քաղաքացիները մերժվածությունը այս աշխատանքում, որոնցից երեխաների եւ զինվորների սուստեղծված առավել հարմարավետ դասընթացներ եւ հաճելի միջավայր», ասաց նա:

դրա համար: Դե իհարկե հորինում ենք կարծրաշրթին: Ինչպես նաեւ մեր հետ զրուցում, Հանրապետական վերականգնողական կենտրոնի սնորհն **Նարինե Մանուկյանը** «Պայծառ մտքով հաճախում ենք մեր կարծրաշրթին լրագրողները կարծրաշրթին դասընթացները կարողանում ինտեգրել հասարակության մեջ»: Նարինե Մանուկյանը դրա դասընթացից է համարում նաեւ մեդիայի սխալ աշխատանքը, երբ լրագրողները չգիտեն՝ ինչպես ճիշտ խոսել հաճախակի մասին մասին առանց լրագրողներին սալու: «Որքան կենտրոնի սնորհն եւ որքան հաճախակի մասին ունեցող բալիկի մայր, ես գիտեմ, թե ինչպես կարելի է, որ հասարակությունը ճիշտ վերաբերվի ֆո Երեւանին, ֆո Երեւանի խնդիրներին»:

Յուրաքանչյուր ով հասարակության առաջ ունի դասարանություններ: Միայն հասարակության մեջ է հնարավոր նրա անհատական զարգացումը: Հանրապետական վերականգնողական կենտրոնի գլխավոր բուժֆույ՝ **Թագուհի Երիցյանը**, որ 21 տարի արդեն աշխատում է կենտրոնում, նշում է, որ լրագրողները եւ երեխաների հետ եւ սերը նրանց հանդեպ թույլ չի տալիս սեղանի վրայ այլ սեղ: Կենտրոնում հսկողության սակ է գտնվում հաճախակի

մասին ունեցող մոտ 1000 երեխա, վերականգնողական բուժում են ստացել նաեւ բազմաբնակարան վիճակում ստացած զինվորները եւ մոտ 100 մեծահասակ բուժառուներ: Ունենալով ավելի քան 28 տարեկան փորձ՝ կենտրոնում հազարավոր երեխաներ անցել են վերականգնողական բուժում: Նրանցից շատերն իրենց առաջին քայլերն արել են այստեղ, ունենալով արտաքին եւ առաջին հնչյունները, լուծել բազմաթիվ հոգեբանական խնդիրներ: Նարինե Մանուկյանը խոսեց նաեւ կամավորների ներգրավման մասին եւ նշեց, որ Հանրապետական վերականգնողական կենտրոնը HUJ -ի հետ համագործակցում է արդեն երկար տարիներ եւ այդ համագործակցությունը համարում է լավագույնը: «Եթե վերականգն-

վածությունը անհաջողակ է մարդասիրական աշխատանք է. այն սերմանում է բարություն: Կամավորություն չեն անում ինչ-որ թղթի համար, այլ անում են մերժում մղումով: «Ամեն մարդ չի կարող կամավորություն անել. կամավորություն կարող է անել միայն լրագրողները, որոնք հաճախակի ունեցող քաղաքացին», ավելացրեց Նարինե Մանուկյանը: Հանրապետական վերականգնողական կենտրոնը միշտ բաց է բարեգործական ծրագրերի համար, եւ Հաճախակի մասին ղեկավարում է հիշելու ոչ թե միայն դեպքերի Ֆին Հաճախակիների միջազգային օրը, այլ միշտ: Եվ միշտ հիշեցնել, որ հաճախակի մասին ունեցող մարդիկ հասարակության լիիրավ անդամներ են:

ՄԱՆՆԱ ՄԱՅՐԱՆ

Ընթացիկ խոսք է՝ լավագույն հակադեմոկրատիան ծիծաղել է, որն իմենաբերաբար ակնկալվում է «ուրախության հորձնաների» արտադրությունն օրգանիզմում: «Ժողովրդավարություն, խոսքի ազատություն, երիտասարդություն եւ կամավորություն» ուսուցողական սեմինարի նախավերջին օրը դասախոսությամբ ու ցուցադրական գծարվումով հանդես եկավ Հայաստանի երգիծական կարիքների միության նախագահ, «Ազգ» թերթի երգիծական կարիքի Սուփաս Թորոսյանը՝ Կոտոն: Նա դասընթացի մասնակիցներին դասեց մամուլում ծաղրանկարի գոր-

Ինչ դեմք է խաղում ծաղրանկարը հայ հասարակության համար

ծաղրանկարի մասին, ինչպես նաեւ առանձնացրեց ծաղրանկարների վեց կատեգորիա՝ մուլտիպլիկացիոն եւ դիմանկարներ, սոցիալական եւ կենցաղային, կասակ, «ստիպ», փիլիսոփայական եւ քաղաքական: Նրանք մամուլում կասարում են յոթ գործառնություն՝ սեղանակալական, հանրապետական, հոգեբանական-հանգստացնող, գեղագիտական, ճանաչողական, էվոլյուցիոնական եւ կրթական: Երբ երգիծանկարիչն ավարտեց դասախոսության ժամանակ մասը, սկսեց ծաղրանկարների օրինակներ ցույց տալ. թղթե դասարանների վրա նա մասիսի արագ հարվածներով իրար ետեւից 33 երեք նախագահներին եւ գործող վարչապետին նկարել: Մատենային կանգնեցնել հնարավոր չէր: Այդպես լրագրողները ոգեւորված ծափ էին տալիս եւ ձեռքի հեռախոսների լուսանկարները համեմատում ծաղրանկարի աշխատանքի հետ: «Ես հետաքրքրությամբ դիտում էի, թե ինչպես է Սուփաս Թորոսյանն արագորեն ծաղրանկար նկարում արժեքային: Ինձ ամենից լավ հետաքրքրում էր հասկանալ, թե ինչպես է նա ստեղծում իր հերոսների կերպարները, արտաքին սեփական ինչ սարքերի վրա է ուսուցողություն

դարձնում», - ասում էր գերմանացի լրագրող **Ալյոնա Խաթանյանը**: Ս. Թորոսյանն ընդգծեց, որ ծաղրանկարը սերտորեն կապված է մամուլի հետ: Ներկա դրությամբ, ասաց նա, Հայաստանում ընդամենը երկու երգիծանկարիչ ունենք, իսկ նախկինում նրանք 10-15 էին: Սա խոսում է այն մասին, որ նրանք արագորեն ավելի ու ավելի են կանգնում: Սեմինարի փորձում ենք վերականգնվել, ֆանի որ առանց հումորի հասարակու-

թյունը հիմար կլինի: Առողջ հումորը ցանկացած մարդու ինուվիտեցի հիմքն է»: Թեյնինգի մասնակից **Սահա Դանկբան** մասամբ համաձայն է ծաղրանկարիչի հետ: «Ինձ դուր եկավ, երբ Տոնն սկսեց մուլտիպլիկացիոն նկարել, նրա աշխատանքը հիշարժան էր: Կարծում եմ, որ թերթերում մուլտիպլիկացիոն օգտագործելը միանգամայն նորմալ է, բայց ամեն ինչ ղեկավարում է ունենալ չափ ու հավասարակշռություն: Ի վերջո, ֆունկցիոնալ եւ հումորի միջոց կա մի նուրբ սահման, որը չի կարելի անցնել», ասաց գերմանացի ուսանողը: Թեյնինգի մասնակից **Արուս Մելիքյանն** իր հերթին նշեց, որ ծաղրանկարիչներն առաջին հերթին լուրերի մեկնաբան են, կասարում են դրական ֆունկցիոնալ դեր: Յուրաքանչյուր հասարակության մեջ, ամեն մի ռեժիմի ժամանակ, ծաղրանկարները օգնում են իշխանություններին հասկանալու, թե ինչ է կասարվում երկրի ներսում, սուղում հասարակության սրամարվածությունը, ինչը չափազանց կարելի է հասարակության եւ իշխանության միջոց հարաբերությունների կառուցման եւ փոխըմբռնման համար:

ԳՆԱՆԱ ԽՈՒԳԵՆԱՆ

ԳԵՂԱՍ ԲՅՈՒՐՈՒՄՅԱՆ

Ֆուսբոլն էլ՝ գյուղուսույց

Տարիներ առաջ «Ազգ»-ում տպագրված հոդվածներից մեկը վերնագրել էի՝ «Տուր դը Ֆրանս»-ը՝ գյուղուսույց», ուր ներկայացրել էի այն դաշտերն ու արտադրությունները, ազարակներն ու ֆերմաները, այգիներն ու մարգագետինները, հիմնականում ամենայն բնախնդրությամբ մշակված, որոնց սարածներով անցնում էին համապատասխան հեծանվավազի այդ մրցումները: Այնպես որ, թեև այս օրերին զառաճ ղեկավարում է Քաթարում շարունակվող աշխարհի ֆուսբոլի առաջնությունը նվազագույն առնչություն ունի Ֆրանսիայի նկարագրի հետ, այսուհանդերձ... ասելի կա: Հիշենք՝ դեկտեմբերի 5-ը, Ճապոնիա-Խորվաթիա խաղի նախասկզբը, երբ սանտրոկիս ամենայն միանշանակաբար ասաց. - իբր ճապոնացիները հող ունեն, հետև էլ ֆուսբոլի դաշտ ու երկրի հավաքակալ:

Մասնավորապես ծավալման շնորհիվ նաև ֆուսբոլի դաշտերի համար է բավարար սարածներ առանձնացվում, որտեղ ֆուսբոլ խաղացողները նաև համապատասխան աստիճաններում են հայտնվում, ազգային հավաքականում ընդգրկվում: Այնպես որ, թեև այդ օրը աշխարհի փոխչեմպիոն խորվաթներին գերազանցել չհաջողվեց, սակայն հույսով լի են, մի օր էլ...

Նկատենք. Ճապոնիայում արդյունավետ գյուղատնտեսություն վարելու նպատակով վարելահողերը 1 բնակչի հաշվով 320 հառակուսի մետր է, ՀՀ-ում՝ 1420 մետր, այն դեպքում, երբ մեր ունեց չի հաջողվում հայաստանցիներին առաջնահերթ անհրաժեշտ ցորենի լոգիստիկայի անգամ 20 տոկոսն արտադրել, չնայած անասունների լիարժեք կերերի որևէ տոկոս: ՀՀ գյուղըրոշի տնտեսախնամառներն այս հանգամանքը բացառում են հողերի մասնատվածությամբ, մոռացության տակ, որ այդ նույն վիճակն էր նաև 2000-ականների սկզբին, երբ առանձին սարիներ արտադրվում էր մինչև 450 հազար տոննա հացահատիկ, ՀՀ լոգիստիկայի մոտ 60-70 տոկոսը:

Ի դեպ, գյուղնականության հողերը մասնատված են նաև Ճապոնիայում, ֆերմերների 70 տոկոսի զբաղեցրած սարածները 0,5 հեկտարից մինչև 1,5 հեկտարի սահմաններում են: Սակայն այս հանգամանքը չի խանգարում գյուղատնտեսության կազմակերպչներին բնածիք բացի արտադրել սավառի, խոզի ու թռչնամսի սարեկան մինչև 5 մլն տոննա ծավալներ, որը ձկան որսի հետ սակավահող այս երկիրը մոտեցնում է

ինձնաբավության մակարդակի որն էլ մարդկանց վստահություն է հաղորդում, ինչպես ասանք՝ նաև ֆուսբոլ խաղալու ցանկություն առաջացնում: Թող սարածակ չհիսարկվի, լավագույն սնունդն առողջ արդյունավետ էրաժիսի է համարվում: Ճապոնացիները երկիր մոլորակի երկարակյացներից են՝ կանանց կյանքի միջին տևողությունը՝ 83 է, տղամարդկանցը՝ 90, ՀՀ-ում՝ համապատասխանաբար 72 և 79:

Երբ շաբաթվա սկզբին գրում էի մասամբ ճանաչողական սույն թղթակցությունը, հայտնի էին ֆուսբոլի աշխարհի Քաթարում անցկացվող առաջնության 4 լավագույն հավաքականները՝ Մարոկկոյի, Խորվաթիայի, Արգենտինայի և Ֆրանսիայի թիմերը: Առաջինի վերաբերյալ համապատասխան տեղեկատվություն հաղորդում են, որ երկրի գյուղըրոշում մշակում են հացազգիների զգալի ֆունկցիոն, նաև բանջարեղեն ու մրգեր: Մարոկկոյում լոգիստիկան են 20 մլն մանր եղջերավոր, մոտ 200 մլն հավ, 3 մլն-ից ավելի խոնոր եղջերավոր, որոնք լոգիստիկայի փոխադրված են երաշխավորում: Խորվաթիան նախորդ շաբաթ, իր նախնական բարձր արդյունավետ շնորհիվ, ընդգրկվեց ԵՄ-ի լիարժեք անդամակցության շարքերը. այստեղ 1 բնակչի հաշվով ՀՆԱ-ն անցնում է 30 հազար դոլարը, ՀՀ-ում՝ 5 հազար դոլարը: Գյուղըրոշում մշակում են ցորեն, շաբառի ձկնաղբ, եգիպտացորեն, որը որդես լիարժեք անասնակեր օգտագործելու շնորհիվ լոգիստիկան են 1 մլն գլխից ավելի խոզ, 10 մլն հավ, 700 հազարից ավելի

մանր եղջերավոր: Ինչ մնում է Արգենտինային, երկիրը մոտ 45 մլն տոննա եգիպտացորենի արտադրությամբ աշխարհում 4-րդն է, ցորենը 20 մլն տոննայի սահմաններում է, առաջին տասնյակում. երկրում 50 մլն խոնոր եղջերավոր է լոգիստիկ, 100 մլն-ից ավելի հավ, որոնց վերամշակումներին կարելի է հանդիմանել նաև հայաստանյան առևտրային ցանցում: Ֆրանսիան ներկայանում է իր գինիներով, «Պրեզիդենտ» կարագով, շաբառի արտադրատեսակներով և իհարկե՝ ջրն վերաբերմունքով հայերիս ու Հայաստանի հանդեպ, որը փոխադարձ է առավել ֆան, նաև՝ ֆուսբոլային հաղթանակների առումով:

Ինչ մնում է հայաստանյան ֆուսբոլի կանխատեսումներին, դրանց շուրջ կարելի է խոսել երբ երկրի առաջնության անվազն 12-14 թիմեր կմասնակցեն, կկառուցվեն նվազագույնը 35-40 հազար նստատեղերով 3-4 մարգագետներ, հայաստանի գոյն 2-3 տասնյակ ֆուսբոլիսներ կխաղան եվրոպական միջին ու առաջատար ակումբներում... Այս ամենի համար աշխատել է ղեկավար, որն առաջին փոխարինվում է երբեմնի դրախտավայրը սակավահող հրջակելով:

Հայաստանաբնակներիս նախաամառային տնտեսությունը բարձր լոգիստիկայով նշանակում է, որ առավել արդյունավետ գյուղատնտեսական գործունեություն ծավալելու առումով վարելահողերը 1 բնակչի հաշվով Հայաստանի հանրապետությունում 1400 հառակուսի մետր է, ասենք Հոլանդիայում՝ 700 մ: Չգիտեմ ինչքանով է տեղին, ակամայից հիշում եմ՝ ո՛ր Զուռը, ո՛ր մեր տունը խոսքերը:

Արմենի իրատեսությամբ: 13.12.2022թ.

-Պատկերացրեք մի երեխայի, որն աղքատ է Հայաստանի գյուղերից մեկում, եւ իր հովանավորին չճանաչելով՝ ամիսը մեկ անգամ ստանում է սննդօգնության փաթեթ: Երբ ունենում է ասանի ցավ, կարողանում է դիմել եւ ասանալ ասանաբուժական աջակցություն, երբ ունենում է հոգեբանական խնդիրներ, հոգեբանը նրան օգնում է,- այսպես խոսեց «Դիակոնիա» բարեգործական հիմնադրամի փոխնախագահ **ԱՆՆԱ Զամբազյանը**, կազմակերպության գործունեության մասին, առաջ հավելեց, որ այդ ամենն անհնար կլինեք առանց իրենց գործընկերների:

79 տուն, 79 անապահով ընտանիք, բայց սեփական տանիքի տակ

րամի կազմակերպած դասընթացներին մասնակցելով հացաբովկեղենի մասնագետ է դարձել, այսօր արդեն սեփական արտադրամասն ունի.

Դեկտեմբերի 6-ին «Երիտասարդ լրագրողները հանուն ժողովրդավարության» դասընթացի մասնակիցները այցելեցին «Հույսի ավան» թաղամասում գտնվող «Դիակոնիա» բարեգործական հիմնադրամ, տեղում ծանոթացան կազմակերպության ծրագրերին, խոսեցին շահառուներից մի ֆանիսի հետ, առաջ երջեցին թաղամասում եւ սնայցերի միջոցով ծանոթացան նաև բնակիչների հետ:

Մարդանր կառուցել է «Հույսի ավան» թաղամասը, որտեղ 16 հա հողատարածքի վրա կառուցված 79 տնում շուրջ 500 մարդ է ապրում:

Երկարաժամկետ աջակցության ծրագրերում առավել կարևորվում են ծերերն ու մանուկները: Ծրագիրը իրենից ներկայացնում է սննդօգնություն, բժշկական աջակցություն, դեղորայքի, կենցաղային իրերի ու հագուստի տրամադրում, նվերներ:

-Հիմնադրամի շահառու 10-ամյա Արման, որ տառապում է մանկական ուղեղային կաթվածով, մեր աջակցությամբ բազմաթիվ ֆիզիոթերապիաներ է մասնակցել, նախքան այդ էլ վիրահատվել է Ռուսաստանում,- ասաց Աննա Զամբազյանը:

-Մինչ այստեղ գալը Արման, իսկա-

րդես, ոչինչ չէր կարողանում անել, իսկ այսօր նա ֆայլում է, հեծանիվ վարում, երգում,- արցունքները հագիվ զսպելով՝ ներկաներին լուսնեց Արմանի մայրը՝ **Գոհարը**:

Փոքրիկ **ԱՆՆԱՆ**, չնայած խոսելու դժվարություններին, բեմ բարձրացավ եւ ֆրոջ՝ **Եմիլի** հետ երգեց աշուն մասին մի երգ: Բոլորը, հիացած նրա լավատեսությամբ ու կամքի ուժով, հուզմունքներով ծափահարում էին:

Հունամիսար օգնությունից զատ «Դիակոնիան» նաև զարգացման ծրագրերով է զբաղվում, որոնց շնորհիվ մանուկները հնարավորություն են ստանում նոր մասնագիտություններ ձեռք բերել՝ բացառապես անվճար հիմունքներով:

Դանիելը, որ սարիներ առաջ հիմնադ-

-Մեր ընթացիկ բաղկացած է 12 անդամից, եւ եւ 7-րդ դասարանում արդեն գումար էի վաստակում՝ փայտի գործ անելով: Երբեք չէի մտածել, որ մի օր հացթուխ կդառնամ, բայց հիմա փոքր արտադրամաս ունեմ եւ աշխատողներ, եւ այդ ամենը՝ շնորհիվ «Դիակոնիա» բարեգործական հիմնադրամի,- ասաց նա:

Այցի ընթացքում մասնակիցները ներկա գտնվեցին նաև կարի հերթական դասընթացին, առաջ դերձակը ուղեկցեց նրանց «Նազել» արտադրամաս, որտեղ էլ ուսանողներից շատերը սկսում են աշխատել դասընթացի ավարտից հետո: Աշխատակիցները գրեթե ավարտին էին հասցրել սահմանափակ գյուղերի երեխաների համար նախատեսված ձմեռային վերարկուների կարումը:

Օրվա վերջում երիտասարդ լրագրողներին հյուրընկալեց Թորոսյանների բազմանդամ ընտանիքը, որտեղ ընթացիկ մայրը՝ **Նունե Թորոսյանը**, լուսնեց 2006 թվականին «Հույսի ավան» թաղամաս տեղափոխվելու, բարեգործական հիմնադրամի ծրագրերից օգտվելու իրենց դասնությունը:

ՄԵՐ ԿՆՆՈՒՄՆ

Զբոսաշրջության զարգացումը կարևոր նշանակություն ունի ՀՀ տնտեսության բոլոր ոլորտների զարգացման գործում:

Միջազգային զբոսաշրջիկների թվաքանակը 2019թ. կազմել է 1.5 միլիարդ մարդ: Այդ թվականի համար զբոսաշրջության համախառն ներդրումը համապատասխան համախառն ներքին արդյունքում կազմել է 9.2 տոկոսը ԱՄՆ դոլար կամ համախառն ներքին արդյունքի 10.4 տոկոսը, աղաժողով է

Վաղվա մտախոհությանը

334 միլիոն աշխատատեղ (յուրաքանչյուր աշխատողից մեկը), իսկ այցելուների ծախսերը կազմել են 1.7 տրիլիոն ԱՄՆ դոլար: 2020թ. միջազգային զբոսաշրջիկների թվաքանակ համավարակով դադարապակաս է աշխարհում կազմել է 381 միլիոն մարդ՝ 2019թ. համեմատ նվազելով 74 տոկոսով: Այն հանգեցրել է արտադրության եկամուտների 1.3 տրիլիոն ԱՄՆ դոլարի կորուստ:

2020թ. ՀՀ-ում զբոսաշրջության համախառն ներդրումը ՀՆԱ-ում կազմել է 251.6 միլիարդ դրամ կամ 493.5 միլիոն ԱՄՆ դոլար: Նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 73 տոկոսով: Զբոսաշրջությունը աղաժողով է ընդհանուր զբաղվածության 10.2 տոկոսը կամ 97 հազար աշխատատեղ՝ նախորդ տարվա համեմատ նվազելով 30 տոկոսով: 2021թ. ՀՀ ներքին զբո-

սաշրջիկների թվաքանակը կազմել է 870308 մարդ՝ 2020թ. համեմատ աճելով 141 տոկոսով:

Անհրաժեշտ է անհրաժեշտ համապատասխան օրենսդրական դաշտ: Տարբեր ոլորտների զարգացման ծրագրերի բացակայությունը, ծառայությունների որակը, ենթակառուցվածքների վիճակը բացասաբար են ազդում ոլորտի զարգացման համար:Անհրաժեշտ մշակել հսկայական ռազմավարություն:

ՍԵՒՄԱՆ ԳՆԱՊԵՅՄԵՆ

Արցախի համագործակցության համաձայնագիր

Ներկայիս բարդ աշխարհադադարական դրությունում մեծ դեր է ունենում Գերմանիայի Կառավարության և Արցախի զինուորական կառավարության միջև կնքված համաձայնագիրը: Վերջերս ՀՀ Գիտությունների ազգային ակադեմիայի Արվեստի ինստիտուտը և Շուշիի սեփնույրգիական համալսարանը կնքեցին համագործակցության համաձայնագիր: Նախատեսվում է համատեղ մշակել և իրականացնել փոխափոխակցական գիտական ծրագրեր, որոնք ստորադասախոսական անձնակազմի և փորձագետների փոխանակում, համատեղ հետազոտություններ և գիտական միջոցառումներ, հրատարակել գիտական հոդվածներ:

ՀՀ ԳԱԱ Հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս Բարսեղյանը նշեց, որ բաժանմունքը կաջակցի համաձայնագրի դրույթների իրականացմանը:

«Այսօր Արցախի հանդեմ տեղի է ունենում անարդարություն: Շուշիում մի քանի օր է հայաշահ բնակչությանը: Մինչ 1920 թվականը, ամբողջ 18-19-րդ դարերին հայկական տարածքում գործող մշակութային խոշոր կենտրոնը Շուշին էր: Այսօր

բոլորս մեզ է մասնակից լինենք եւ մեր ավանդն ունենանք, որոշեցի դասնական անարդարությունը շեղել: Մեզ գործնական ֆայլեր են մեզ՝ Արցախը հղորացնելու համար: Ողջունում են այս նախաձեռնությունը, իսկ Արցախին մաղթում են անկախ կարգավիճակի նվաճում», - ասաց ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանը:

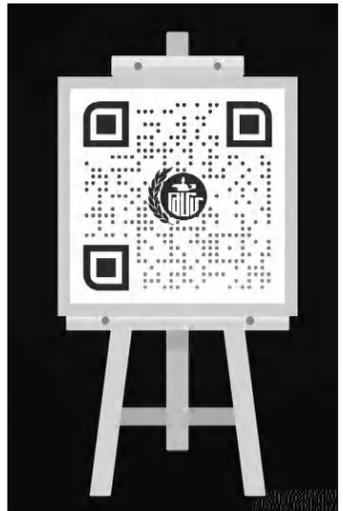
«Մենք շատ ուրախ ենք այս համագործակցության համար: Վստահ ենք մեր համագործակցությունը կլինի բազմակողմանի և բազմաճյուղ: Կարծում ենք, որ այս համաձայնագրի ստորագրումից հետո կծնվեն նոր մտքեր, նոր գաղափարներ: Ուզում ենք նշել, որ Արվեստի ինստիտուտն Արցախի կողմն է, և ինչպես կարող ենք, օգտակար կլինենք ձեզ», - ասաց ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրեն Աննա Ասատրյանը:

Ուրախալի է, որ զարգանում է Հայաստան-Արցախ գիտական համագործակցությունը:

ՍՏԵՓԱՆ ԳՐԿՐԻԿՅԱՆ
Ռուսաստանի բնագիտության ակադեմիայի
դոկտոր

**ՀԱՍՏԱՆՅԱԿԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ
ՀԱՐԹԱԿ**

Դեկտեմբերի 16-ին՝ ժամը 17:00-ին, «Թեմեյան» կենտրոնում (հասցեն՝ Երևան, Խանջյան 50) կկայանա Հայաստանի Թեմեյան Մշակութային միության՝ www.armtmm.com կայքի շնորհանդեսը:

www.armtmm.com կայքում կծանոթանաք ինչպես Հայաստանի Թեմեյան մշակութային միության գործունեությանը, օրվա լրահոսին, այնպես էլ մշակութային ցուցասահին:

Մշակութային ցուցասահում ներկայացված են ժամանակակից հայ ստեղծագործողների աշխատանքները: Նրանք Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդական նկարիչներ ու վարպետներ են, որոնց աշխատանքները զարդարում են աշխարհի հայրենի ցուցասահները և վաղուց հայրենի են աշխարհի մշակութային հանրությանը: Մենք ներկայացնում ենք հայ մշակույթը՝ իր բազմադարյան ժողովրդային և ժամանակակից մոտեցումներով:

Հրուշակեղենի և Կարի արտադրամասի աշխատակիցների հետ հանդիպում.այցելություն «Հուլիսի Ավան»

«Ժողովրդավարություն, խոսքի ազատություն, երիտասարդություն և կամավորություն» թեմային նվիրված ժողովրդական խորհրդակցության կամավորները դեկտեմբերի 6-ին այցելեցին Հուլիսի Ավան՝ «Դիակոնիա» բարեգործական հիմնադրամ՝ ծանոթանալու կազմակերպության Հրուշակեղենի արտադրամասի ուսումնական կենտրոնի և Կարի արտադրամասի աշխատակիցների հետ:

Կարիներն և Լիլիթը նշեցին, որ 9 ամիս սովորել են, և որոշ լավագույն աշակերտներ շարունակում են սովորել արտադրամասում: Շատ գոհ են իրենց մասնագիտությունից և ստացած ուսումից: Իրենք արդեն ինքնուրույն կարողանում են կիսաբազմաբազմ կարել:

«Մենք շատ ենք, քանի որ ընկեր Արմենի ուսանողներն ենք: Շատ մեծ ոգեւորությամբ ենք դասերին մասնակցում ու փորձում այն ամենը, ինչը տալիս է ընկեր Արմենը, որ շատ լավ վարդի է», - ասում է Լուսինե Իսայանը:

Օվսաննա Շառաֆյանի խոսքերով՝ արդեն երկու ամիս է, ինչ սովորում է հրուշակեղենի արտադրությունը:

Շառաֆյանը նշեց, որ արտադրամասում սովորողները կարողանում են մասնագիտացվել և աշխատանքի գալու: Մեծ հույսեր ունի, որ այս գիտելիքները կփոխանցվեն իր երեխաներին, քանի որ ասում է, յուրաքանչյուր մայր մեզ է իր խնայարարական հմտությունները փոխանցել իր երեխաներին:

«Դիակոնիա» բարեգործական հիմնադրամը ստեղծվել է 2001 թվականին: Նույն տարում կառավարության մարդասիրական օգնության կենտրոնական հանձնաժողովը հիմնադրամին Աբսարակի խճուղու հարեանությամբ 16 հեկտար հողատարածք հատկացրեց՝ բնակելի ավան ստեղծելու նպատակով: Այն նախատեսված էր լինելու 200 անաղաղ ընտանիքների համար, ավանում այժմ բնակվում է 79 ընտանիք:

ԱՐՄԵՆ ՍԵՒԵՐՅԱՆ

Աշխատանքային ժամում

Դեկտեմբերի 9-ից 10-ը Երևանի Ժամանակակից արվեստի ինստիտուտում (ԺԱԻ) տեղի ունեցավ «Գաղափարների նախագծում. միջգիտակարգային և ընդլայնված կուրսային մոտեցումներ» խորհրդակցությանը: Դասընթացը վարում էին Վրաստանից ժամանած երկու կուրսորդներ՝ Ալեքսի Սոսեղյան և Գրիգորի Սոխադեռաճյանը: Դասընթացին հրավիրված էին աշխատակիցներ Տարբեր թանգարաններից (Մասենադարանից, Ժամանակակից արվեստի, Պասնոթյան, Էրեբունու և Կոմիտասի թանգարաններից): Առաջին օրը համադրողները դասընթացին Վրաստանում արված իրենց գործունեության,

կազմակերպած և իրականացրած նախագծերի, ինչպես նաև կուրսորդական գործի հիմքերի ու ներկայումս առկա խնդիրների մասին: Երկրորդ օրը հանդիպման մասնակիցները ներկայացան իրենց գաղափարներով, հարցերով ու դեռևս դասարանում փոխանցված գիտելիքներով: Նրանք ֆունկցիոնալ հնչեցրած գաղափարներն ու հարցերը, առաջարկեցին լուծումներ ու սկզբին իրենց խորհրդակցությունը:

Հանդիպման վերջում նրանք ներկայացրին ԺԱԻ-ում օրեր առաջ տեղի ունեցած «Ցուցահանդեսի բացում չկա» հանդիպումը: Հանդիպումը հնարավորություն էր տալիս Երևանի երիտասարդությանը հա-

վաճել մի ընդհանուր հարկի սակ ու ֆունկցիոնալ իրենց հուզող հարցերն ու խնդիրները:

Հանդիպմանը մասնակցում էին՝ Արեգ Բալայանը՝ լուսանկարիչ, վավերագրող, սեսողական արտիստ (Հայաստան), Թինոթի Սաֆիյանը՝ հնչյունային արվեստագետ (Ուկրաինա), Տեխնո Ռոբերտը՝ ինքնուրույն իրականացրած երեւանից և վերոհիշյալ երկու համադրողները:

Այս նախագծերն անց են կացվում «Ինչպես է մեղիան ձեւավորում իրականությունը» արվեստի կացարանի շրջանակում: Նախագիծը ֆինանսավորել է Գերմանիայի դաւանային արտադրողների նախարարությունը և Գյոթե ինստիտուտը «Մշակույթի և կրթության կայունացման ծրագիրը»:

ՏԱՐԱԲՆԱԿԱՆ

«ԱԶԳ» ՀԱՐԱԹԱԹԵՐԹ
Հրատարակչության ԼՍ Տարի
Հրատարակիչ
«ԱԶԳ» ԹԵՄԵՅԱՆ»
սոցիալ-մշակութային
հիմնադրամ
Երևան 0010, Եզնիկ Կողբացի 20/3
e-mail: azgdaily@gmail.com
www.azg.am
Գլխավոր խմբագիր
ՅԱԿՈՒԲ ԱՐԵՏԻՔԵԱՆ
Հասցեակցություն (գրվագր)
հեռ. 010 582960
Համակարգչային ծառայություն
«Ազգ» թերթի
Թերթի միջոցով ամբողջական թե՛ մասնակի արտատպումները տրամադրվում են միջոցով, ռադիոհեռուստատեսության կամ համացանցով, առանց խմբագրության գրառում համաձայնության խստի արգելված են համաձայն ՀՀ հեղինակային իրավունքի մասին օրենքի: Նիւթերը չեն գրայնուում ու չեն վերադարձում:
«AZG» Weekly
Editor-in-chief H.AVEDIKIAN
Phone: 374 010 582960
20/3 Yeznik Koghbatsi st,
Yerevan, Armenia, 0010